శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

ఇది

బళ్లారిలోనుండిన డిస్ట్రిక్టు కోర్టువకీలు

"ఆంధ్రనాటక పితామహ" యను బిరుదువహించిన

ధర్మవరము - రామకృష్ణమాచార్యులచేత

రచియింపఁబడి

డి. కె. కృష్ణమాచార్లు, వారిసహోదరులవల్ల ప్రకటింపబడియె.

మొదటి కూర్పు.

చెన్నపురి:

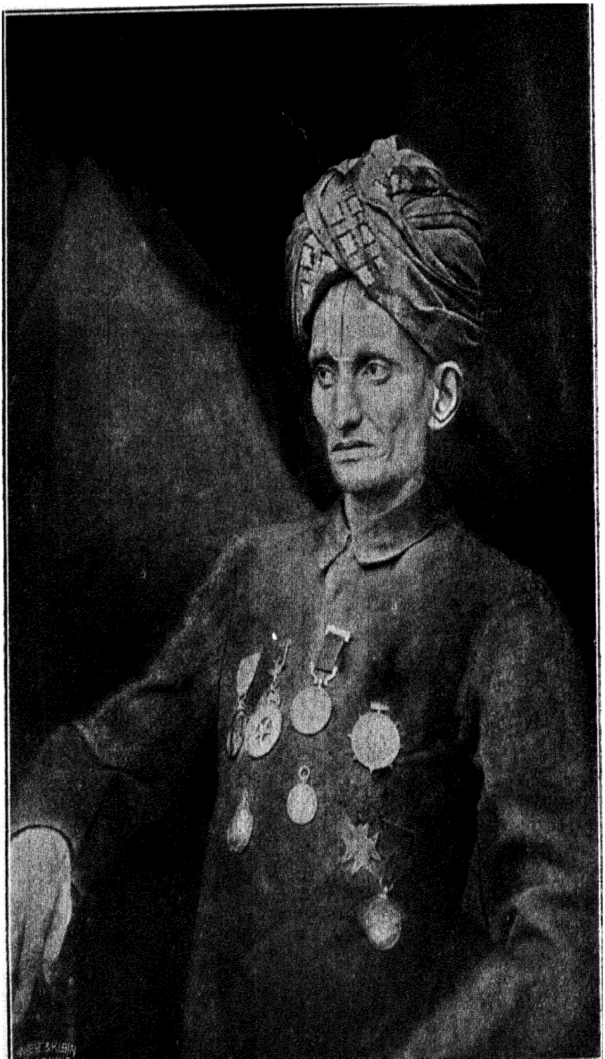
యస్. మూర్తి అన్డ్ కంపెనీవారి

కపాలి ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపబడియె

1915

[క్రయము రూ. 1-0-0.]

Bellary, D. KRISHNAMA CHARLU,

ANDHRA NATAKA PITHAMAHA,

Born 1853—Died 1912.

శ్రీ

ముక్తావళి నాటకము.

పూర్వకథ.

పూర్వకాలము ఘూర్జరరాజు భూపాలరాజునకు కప్పమిచ్చుచుండి తర్వాత ప్రబలస్థితికి వచ్చినందున ఘూర్జరరాజునకే భూపాలరాజు కప్పమిచ్చునట్లు తటస్థించెను. భూపాల రాజకుమారుఁడైన సోమశేఖరుఁడు మిక్కిలి పరాక్రమవంతుఁడై ప్రబలికప్పమునకు తిరుగుబాటుచేసి ఘూర్జరపురిసేనాని యొద్ద కొకబ్రాహ్మణుని పంపియుండెను. వానియొద్ద నున్న లిఖితసాదనములు సాధింపవలయునని సోమశేఖరుఁడే వేషాంతరమున బ్రాహ్మణునితో ఘూర్జరపురికి పోవుటకు ప్రయాణమయ్యెను. ఈసమయమున ఘూర్జరరాజుతనయాంతఃపుర స్త్రీలు మొదలగువారితోఁ గూడ వింధ్యపర్వత ప్రాంతమునకు విహారార్థమునకు పోయి యుండిన కాలమున నాటకము ప్రారంభమగును.

శ్రీ

ఈ నాటకమునందలి ముఖ్యపాత్రలు.

తత్ప్రవేశస్థలములు.

పురుషులు.

చారువర్మ.—ఘూర్జర రాజు ప్రవేశము. అంకము I రంగము. 1-4. అంకము II రంగము. 4.

సునీతి.—చారువర్మ మంత్రి. ప్ర॥ అం॥ I రం 1-4. అం॥ II రం 4.

సువిచారుఁడు.—చారువర్మమంత్రి. ప్ర॥ అం॥ I రం 1-4. అం॥ II రం 4.

నాగకేతుఁడు.—ముక్తావళిని వరియించియుండిన వాఁడు. ప్ర॥ అం॥ II రం 4 అం॥ III రం 4 అం॥ IV రం 1-3 అం॥ V రం 3. (జగంధరుఁడని, బోయయనియు వేషాంతరములు గైకొన్న వాఁడు.)

మీననాథుఁడు.—సోమశేఖరుని పినతండ్రి. ప్ర॥ అం॥ II రం 2-4 అం॥ IV రం 3 అం V రం 3. (బాదరాయణుఁడను యతివేషాంతరముఁ గైకొన్నవాఁడు.)

సోమశేఖరుఁడు.—భూపాలరాజపుత్రుఁడు, కథానాయకుఁడు. ప్ర॥ అం॥ I రం 2-3-4 అం II రం 2-3 అం III రం 5 అం IV రం 3 అం V రం 2-3. (విలాసకుఁడను బ్రాహ్మణ మాణవవేషమున మెలఁగినవాఁడు.)

చతురవర్మ.—పాండ్యరాజు, కళావతితండ్రి. ప్ర॥ అం III V రం 1-3.

అంగారశర్మ.—(కేరళరాజు) ప్ర॥ అం V రం 3.

మలయదత్తుఁడు.—(వైద్యుఁడు) ప్ర॥ అం IV రం 2-4 అం V రం 3.

వీరసేనుఁడు.—చారువర్మ పుత్రుఁడు, ముక్తావళిసోదరుఁడు. ప్ర॥ అం V రం 3.

అనిమేషుఁడు.—కారాగృహ రక్షకుఁడు. ప్ర॥ అం II రం 2-4.

స్త్రీలు.

ముక్తావళి.—సోమశేఖరుని భార్య, కథానాయిక. ప్ర॥ అం I రం 3-4 అం II 1-2-3 అం III రం 3-6-7-8 అం IV రం 1-2-4 అం V రం 1-2-3. (పురుషవేషమున నీలకేతు నామమున కళావతిచే పరింపబడియుండెను.)

ప్రవాళవల్లి.—ముక్తావళిసఖి. ప్ర॥ అం I రం 3.

నీలాలక.— డిటో ప్ర॥ అం I రం 3 అం II రం 1-4.

చారుహాస.—అనిమేషుని భార్య. ప్ర॥ అం II రం 1.

కళావతి.—చతురవర్మ పుత్రి. ప్ర॥ అం III రం 7-8 అం IV రం 4 అం V రం 3.

ఈనాటకములో ముఖ్యపాత్రలు.

పురుషులు.

1. సోమశేఖరుడు—భూపాలరాజపుత్రుడు—ఘూర్జర రాజు విరోధి—కథానాయకుడు.

1a. విలాసకుడు—బ్రాహ్మణవేషముననున్న సోమశేఖరుని పేరు.

2. చారువర్మ—ఘూర్జర రాజు.

3. మీననాథుడు—సోమశేఖరుని పిన్నతండ్రి.

3a. బాదరాయణుడు—మీననాథుడు యతివేషము వేసికొన్నప్పుడు కలిగిన పేరు.

4. నాగకేతుడు—ఒక రాజపుత్రుడు ముక్తావళి నితనికివ్వవలెనని చారువర్మ యుద్దేశించియుండెను.

4a. జగంధరుడు—నాగకేతుడు—కేరళమున చిత్రకారుడుగా నున్నప్పటి పేరు.

5. చతురవర్మ—పాండ్యరాజు—కళావతి తండ్రి.

6. నీలకేతుడు—ముక్తావళి పురుషవేషముననున్నప్పటి పేరు.

7. మలయదత్తుడు—పాండ్యరాజవైద్యుడు.

8. అనిమేషుడు—చారువర్మ యొక్క మిత్రుడై సోమశేఖరుని చెరసాల గాచినవాడు.

స్త్రీలు.

1. ముక్తావళి—ఘూర్జర రాజుకూతురు—ఈకథానాయిక - ఈయమ పాండ్యరాజ్యమున నీలకేతు నామమున పురుషవేషమున నుండెను.

2. కళావతి—పాండ్యరాజు కూతురు—ఈమె నీలకేతుని మోహించి పరితాపపడినకన్య.

3. చారుహాస—అనిమేషుని భార్య.

4. నీలాలక, ప్రవాళవల్లి—ముక్తావళి సఖులు.

శ్రీ

ముక్తావళీ నాటకము.

— నాంది —

శా॥ శ్రీలీలాసముదగ్రుఁడై యనాదిలయుఁడై క్షేత్రప్రభావేయుఁడై।
కాలాతిక్రముఁడై యతిప్రథిత సంకల్పైకసంధానతా।
కేళీజాల విశాలతామిత త్రిలోకీ నిత్య సంత్రాణనా।
పాలుండై చను దేవదేవుఁడొసఁగున్ భద్రంబులశ్రాంతమున్ ॥

ప్రథమాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

ఘూర్జరరాజగు చారువర్మ యాస్థానము.

[ప్ర : చారువర్మ-సునీతి-సువిచారులు.]

చారు—చూచితిరే మంత్రులారా! ఈదురాత్ముఁడగు భూపాల పురాధీశుని కావరము! ఈజాబా వీఁడుమనకు వ్రాయవలయు?

(అనుబంధము 1.)

సునీ—రాజేంద్రా! మనక్షమాగుణమే యిందుకుఁగారణము. ఇంకించుకైనఁ గరుణఁ జూపరాదు.

చారు—భూపాలపురిపై మనమింక దండు వెడలిపోవలయు.

సువి—రాజచంద్రా! ఆలకింపవలయు. తోఁచినయభిప్రాయము చెప్పకుండుట సేవకధర్మమునకు వెలితిగదా? ఇన్నిదినములనుండి మనకు విధేయుఁడైయున్న భూపాల రాజిప్పుడు మమ్ముఁదిరస్కరించుటకుఁ గారణ మూహింతము. ధనగర్వమున నందమా? అందునకాస్పదములేదు. మొన్న వానివిరోధితోఁ గలిగిన సంగ్రామమున కొంత

రో ప్రయత్నమొనరించి నిర్ధనుఁడై యున్నాఁడని వింటిమి. సేనాసామగ్రియందమా! అదియులేదు. ఆయాహవముననే వానికిఁగల యేఁబదివేలసేనలో సగమున కెక్కుడుగా హతమయ్యె. సేనా ధనగర్వములు గాకున్న నింకెయ్యది? నాకుఁజూడ వాని కుమారుఁడు సోమశేఖరుఁడనువాఁడు. నిజధనుశ్చలిత చండకాండప్రకాండ విఖండిత మండలాధిపమండలుండై గండుమీఱియుండువాఁడు. వానిబలమునే వానితండ్రి నమ్మియున్నాఁడని తోఁచుచున్నది. వానివిక్రమము నొకపదియేఁడులక్రిందట జరిగిన యుద్ధముననే మనసైనికులెఱిఁగిరిగదా? తనసైన్యమంతయు నంతముఁబొందఁ దానొక్కరుఁడై చండమండలాగ్రముధరించి రెండువేలసైన్యము నిండుసాహసమునఖండించె. ఆరెండవనాటియుద్ధమునఁ బరసైన్యమునువంచించి, యనిసేయుచున్న యుభయ వాహినులల్లో సంగరమాడుచుండఁ, బ్రత్యర్థిపురము ప్రవేశించియందున్నసైన్యముం గృపాణమాత్రసహాయుఁడై నఱుమాడి దుర్గముసాధించెననియు వింటిమి. ఇట్టివాని సహాయసంపదగల యాభూపాలాధీశుని మనము చులకనగానెంచరాదు.

కం. పరిపాటిగ యోచింపక
పరికింపక తారతమ్య భంగిఁగనక స
త్వరముగఁ గార్యాకార్యము
లిరవారఁగఁ జేయనెంచు టెందును దగునే॥

పూర్ణాలోచనమొనరింపక యేకార్యమును దుమికిపడి సాధించుట కుద్యమించుట లగ్గుగాదు. ఇది నాకుఁదోఁచిన యభిప్రాయము.

సునీతి—రాజేంద్రా! ఈసువిచారుని యభిప్రాయము నాకేమియుఁ దృప్తికరముగా లేదు. ఈఘూర్జర రాజధానికి భూపాలపురీశుఁ డొక్కఁడుమాత్ర మాంతరితుఁడై యున్న వీనితోనేమని మనమూరకుండవచ్చును? ఏలినవారికిఁదాదృశులు సామంతులు పెక్కండ్రు. ఒకఁడుపోయినతోన నొండొకఁడుపోయిన మారాజ్య మశక్త రాజ్యమై యుపేక్షింపఁబడుఁగదా? సామంతకుంజరములకెల్ల భవద్విక్రమముసింహస్వప్నప్రాయమై యొప్పారవారెల్ల నిదిగఱకు భవత్ఖడ్గాంకుశభీతులై భవదాజ్ఞా విశృంఖలాబద్ధులై తలచూపరాకుండనుండిరి. వారెల్ల నీభూపాలునివలెనే తిరుగఁబడి నైకమత్యముగలవారైరేని మనరాజ్యముండునా? ఈసువిచారుఁడు దీర్ఘయోచన మొనరింపకేకార్యమును సలుపఁగూడదని నుడివె. స్థితికే సంశయమొనరించు నీసందర్భపువేళ యోచనవలని ప్రయోజనమేమి? కుడ్యమున్నఁగదా చిత్రవిలేఖనము? ఆ కుడ్యమే మోపురాయి వదలి కంపోత్థంభితముకాఁగాఁ జిత్రమెక్కడిది? దానిఁజక్కఁ జేసికొనుట మానినఁజింతయేల? అది చక్కచేయుటలో గోడకేయపాయముకలిగిన నెట్లనియందురు. కలిగినను మానె. దానికై యోజనపనిలేదు. ఆ సోమశేఖరుఁడలఘు విక్రమసోమశేఖరుఁడేయయినను నొక్కరుఁడు వాఁడేమిచేయఁగలఁడు. సాహస మొనరింపఁజాలువాఁడుగాక కార్యము సాధించువాఁడా?

చ॥ మనసున నెక్కుడౌ దురభిమానమదంబది మేరమీఱఁగా।
ననయము సోమశేఖరుఁడహంకృతిమైఁ గనలేక మమ్ముఁదాఁ।
జెనకుట సాహసంబొకటి చెల్లునుగాక తలంచిచూడఁగాఁ।
దనకు నెకార్యసాధనము దానికినై వగపేల భూవరా॥

కావున మనము రణయానమే వెడలవలయు.

చారు—సునీతీ! సువిచారా! మీయిరువుర యభిప్రాయములు శ్లాఘ్యములుగానున్నవి. మన మాభూపాలపురీశున కొకకడనే మనము పంపుదము. వానిదుష్కృత్యముల వానిమోమున వేసి సామోపాయమున వానికిఁగడమాట వచింతము. వాని ప్రత్యుత్తర ముఁదిలకించి కర్తవ్యము విచారింతము. ఆసోమశేఖరుని విక్రమక్రమములను మున్ను నే వినినప్పుడు నాకత్యంతాశ్చర్యమును, నిర్భరానందమును, దుస్సహసంతాపమును గలుగుచుండె. వాని శక్తివలన నాశ్చర్యము, నిట్టివాఁడు నాకు సామంతుఁడై సహాయుఁడగుఁగదాయని యానందము, వాఁడొకవేళఁ దిరుగఁబాఱినఁగంటి నెరసగునే యను భయమున సంతాపము. నేను భీతిల్లుచున్నట్లె జరిగినది. అయినను సామవిధానమున వాఁడు నిష్కారణముగాఁ గలహమునకు సాహసింపఁడని తోఁచుచున్నది. ఆజ్ఞాపత్రము వ్రాయింపుఁడు.

శా॥ ఆలోచింపఁగ నయ్యెఁగార్యము లమాత్యశ్రేష్ఠులారాదయా
శీలస్వాంతతనూరకుంటిమిఁక నీక్షేమంబుపై నాసలే
కీలాగాడినవచ్చువారమిదె నిన్నే పార్వఁగా నంచు భూ
పాలాధీశునకంత్యశాసనము పంపన్మాకు మేలయ్యెడిన్ ॥

అదియుండని, మఱచియుంటి. మన సేనానియొద్దకా భూపాలపుర బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చి మంతనములాడిపోయిననాటనుండి యాసేనానిపై మీరు కాపుంచియుంటిరే, యీవల వృత్తాంతమేమైనఁ దెలిసెనా?

సువి—రాజచంద్రా! నాటనుండి విశేషములేవియు జరుగలేదు. ఆబ్రాహ్మణుఁడు మంతనములాడిపోయినదియొక్కటే. ఇంకను గాలక్రమమునఁ దెలియఁగలదు.

[ప్ర: సేవకుఁడు.]

సేవక—చారువర్మరాజచంద్రా! వింధ్యోపాంతమున నేలినవారి యాజ్ఞమేరకు సామగ్రులన్నియు సమకూర్పఁబడియున్నవి.

చారు—మంత్రులారా! మీరందఱు నాయితముకండు. రేపే వెడలవలయు. ఈవసంతఋతువంతయు మన మందే యుండవలయు. సేవకా! అంతఃపురమున నందఱిని బ్రయాణసన్నాహ మొనరింపుము. ఇంకఁబోవుదము.

(నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

ప్రథమాఙ్కము. ద్వితీయరంగము.

వింధ్యోప్రాంతమున నడవి.

[ప్ర: సోమశేఖరుఁడు జోయవేషమున.]

సోము—(స్వ) ఘూర్జరరాజగు చారువర్మ యిట్టి తీవ్రమయిన జాబు వ్రాసియున్నాఁడు. ఈజాబున కనుగుణ మైన ప్రత్యుత్తరము వ్రాయకున్న మహాసైన్యముతో నేతెంచి భూపాల రాజ్యము నాక్రమించెద నని వ్రాసియున్నాఁడు. నామిత్రుఁ డగు బ్రాహ్మణుఁడు వానిసేనానితో మాటలాడివచ్చియున్నాఁడు. కొంతద్రవ్య వ్యయముమాత్రము కలిగెనా యీ ఘూర్జరరాజే భూపాలరాజునకుఁ గప్పములిచ్చు చుండిన లిఖితసాధనముల గ్రహింపవచ్చును. అప్పుడుచారువర్మతో సకారణమైన వాదమున కవకాశముండును. నేనే పోయి యాసేనానితో మాటలాడియే తెంచెదను.

[ప్ర: బ్రాహ్మణుఁడు సుఖోక వేషమున.]

సోమ—భయపడకుము. ఘూర్జరపురిసమీపమునకే వచ్చియున్నది.

బ్రాహ్మ—ఆహా! అంతయుసమీపమునకే వచ్చియున్నది.

సోమ—నీకేలయింతభయము?

బ్రాహ్మ—సోమశేఖరా! తెలిసి తెలిసి యీమొఱకుఁదనమేల? నేనంతయు నా సేనానితో మాటలాడివచ్చియున్నానే? అన్నికార్యములు సాధింపఁగలుగునే? నాయెడ నింతవిశ్వాసము గలుగకున్న నెట్లు? నినుఁజూచిన వెంటనే నఱుకవలయునని యున్న శత్రువుపురికి నీవే వచ్చుటచెల్లునా?

సోమ—బ్రాహ్మణోత్తమా! భీతిల్లకుము, నీయెడనాకవిశ్వాసములేదు. ఆసేనానివలన సంగతులెఱింగి దానిపైద్రోహచింతఁజేసి యొకకార్య మొనర్పవలయు నని నా

కభిలాషమునులేదు. మాకుఁగల లిఖితసాధనముల నీఘూర్జరరాజు స్వాధీనమున నుంచుకొనియున్నవాఁడు. వానిఁగ్రహింపలయు నని నాయభిలాషము.

బ్రాహ్మ—ఎం దెవఁడైన నొక్కఁడు నిను గుఱుతించెనా యెంతటి కార్యమగును?

సోమ—మిత్రమా! నను గుర్తెఱింగినవారిం దెవ్వరున్నారు? నీకేలయీభ్రాంతి?

బ్రాహ్మ—ఇదేమిమాట? ఒక్కరైన నినుఁజూచియుండరా? ఇక్కడి రాజసైనికులు మనయుద్ధమునకు సహాయులుగా వచ్చియుండినవారుగదా?

సోమ—వా రిప్పు డక్కడ నున్నారు? కొందఱు మాత్రముదప్ప నందఱును శత్రువులచే నిహతులుకాలేదా?

బ్రాహ్మ—ఆకొందఱున్నఁ జాలదా?

సోమ—అయిదాఱుసంవత్సరముల ముఁ దొక్క సారి చూచిన వారి కేమి జ్ఞాపకము?

ఉ॥ ఊరక యీవిచారమిది యెప్పుదు నన్ను నెఱింగియున్న వా।
రేరునులేరు రూపమొక యించుకయేని యెఱుంగరానియా।
కారముగాదె మేననిటుకప్పను వేషముచాయు బోయు యి।
ప్డారసి ప్రాణ బంధువుల కైన ననుం గుఱుతింప శక్యమే॥

నేనిప్పుడుండుస్థితిలో నాముఖ్యబంధువులైన నను గుఱుతింపఁగలరా?

బ్రాహ్మ—సోమశేఖరా!

కం॥ ఎంతెంతనీవు చెప్పిన।
సంతోషంబుప్పతిలదు స్వాంతంబునకున్।
వంతలుదప్పవటంచున్।
జింతించెదమదిని సోమశేఖర వింటే॥

సోమ—అదిగో! మరలనాపేరేల? "పిళ్ళోరీ" యనుము.

బ్రాహ్మ—పిళ్ళోరియో గిళ్ళోరియో. కానిమ్ము. మనప్రాణములకు దైవమెక్కువెట్టియుండ నీకు వేఱుబుద్ధి యేలపుట్టును?

సోమ—ఊరక శంకింపకుము. పోదమురమ్ము.

(నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీ నాటకము.

ప్రథమాఙ్కము. తృతీయరంగము.

వింధ్యప్రాంతాటవి.

[ప్ర: ముక్తావళి-ప్రవాళవల్లి-నీలాలక.]

అందఱు— (అనుబంధము 2.)

నీలా—ముక్తావళీ! ప్రవాళవల్లీ! చూచితిరా! ఈవనమెంత ఘోరముగానున్నది? ఈ యపరాహ్ణమునను నడిరేయి యనిపించుచున్నది. ఈవసంతర్తుసమయమున నీ భూమిహిమానీవేళ యందలి చల్లదనముఁగలిగియున్నది.

ప్రవా—ఔను. ఈభూసతికి హరికరస్పర్శనములేమిఁ గలిగిన వియోగజనిత స్వేదమో యనుభంగి నున్నది.

నీల—ఈతరు ప్రకాండములు తమనీడ నాశ్రయించిన వారికిఁదపన యోగముగలిగింప మని బద్ధ కంకణములయిన ట్టీ జలబిందువులచే రాజిల్లుచున్నవి.

ముక్తా—ఎంతటి గాఢాంధకారమును మాయింపఁ గల యీచండ భానుఁ డీ చెట్టుల నీడలఁదనుఁగబలించి కళాహీనుఁజేయు తమోగ్రహమో యను భీతినందులకుఁ జే చాపవెలచుచున్నాఁడని నాకుఁదోఁచుచున్నది.

ప్రవా—నీలాలకా! ఈ ముక్తావళి యాశయము కడుసొంపుగానున్నది. ఇనకర ప్రచార రహితమగు నీయటవి నెట్లువర్ణించె!

నీలా—దీనికి వినకరస్పర్శనము మాత్రముగలుగవలయు.

(లోపలమూల్గినధ్వని.)

ముక్తా—ఇదియేమి? ఏదోధ్వని వినిపించె?

నీలా—ఆవైపుననెవ్వరో మూలుగుచున్నట్లుది.

ముక్తా—అయ్యెడకేపోయి విచారింతమురండు.

ప్రవా—ముక్తావళీ! మనకేటికే? భయంకరకానన మృగముల కునికియగు నీఘనాటవి నిట్టియారావమబ్బురమా?

ముక్తా—ఇట్టిపగటివేళ వనమృగములెక్కడివో? పోయి పరికింతమురండు.

(వెనుక యవనికనెత్తఁగా సోమశేఖరుఁడు నెత్తురుగాఱుచు మూర్ఛిల్లియుండును ప్రక్కన సింహము చచ్చిపడియుండును.)

ముక్తా—చెలులారా! చూచితిరే? ఇతఁడెవ్వరో యిందు మూర్ఛిల్లియున్నవాఁడు. ఆ ప్రక్కన సింగముచచ్చిపడియున్నది.

ప్రవా—తెలిసెను. ఇతఁడు సింగముతోఁబోరాడి గాయములువడసి దానింజంపియున్నాఁడు.

ముక్తా—వీఁడు శబరవేషముధరించిన చంద్రకళావతంసుని చందముననున్నాఁడుగాని నిక్కంపుశబరుఁడుకాఁడు.

నీలాలకా! ఆసరసినున్న యుదకముంగొనిరమ్ము. ఈ నెత్తురుగడుగుదము.

నీలా—ముక్తావళీ! మనకేటికే యీప్రసంగము?

ముక్తా—చెలియా! ఇదిధర్మమా? ఇట్టివాని మనము విడిచిచనవచ్చునా? నీరుతెమ్ము పొమ్ము.

నీలా—(నిష్క్ర.)

ప్రవా—ముక్తావళీ! నీవన్నమాట నిక్కువము. ఇతఁడు వేషధారికాకున్న నీరూపమునకీతేజమా? ఈదుర్వృత్తహర్యక్ష నిర్యాణకరణ వీర్యమా?

(పునః ప్ర॥ నీలాలక జలకలశముతో.)

ముక్తా / ప్రవా } (సోమశేఖరుని ముఖముకడుగుదురు. వర్ణమంతయుమాఱును. కవచమువిచ్చెదరు రాజయోగ్యకవచములోనఁ గనుపించును. (విభ్రాంతిఁజెందుదురు.)

ముక్తా—ఆహా! ఇతఁడెక్కడికిరాతుఁడే? అమేయ మహిమోపేతుఁడగు సుకుమారుఁడు. ఇతని కరావలంబనముగలుగనే తరుణీమణి ధన్యతఁజెందఁదగియున్నదోః చెందియున్నదో? చెలులారా! మీరెట్లయినఁగరుణించి యీమనోహరునకుఁ బ్రాణదానమిచ్చితిరా మీరు ప్రాణసఖులనుట యప్పుడుగదా?

(అనుబంధము 3.)

అందఱు—(సోమశేఖరునికి శిశిరోపచారములఁజేయుదురు.)

సోమ—(కన్నులుతెఱచును.)

ముక్తా—కన్నులు తెఱచుచున్నాఁడు. (స్వ) ఇదియే మీయభిలాషము? ఈశంకా విశేషము? హృదయమా! నీకేటికీతొందర?

సోమ—హా! హా! వనితామణులారా! నేనెందున్నాఁడను?

ముక్తా—ప్రవాళవల్లీ! వచింపుము.

ప్రవాళ—నీలాలకా! ఊరకేలయున్నావు? ఉత్తరమిమ్ము.

నీలా—ఇదేమొయ్యారమే? మీరేలమాటలాడరాదు? నేనొక్కతెనో యిందుండునది?

ముక్తా—రాజకుమారా!

సోమ—తరుణీ! నేనెక్కడి రాజకుమారుఁడను బోయెదను.

ప్రవా—ఆవేషము వేసికొన్నమాత్రముననే స్వాభావికముగా దాఁగకయుండఁగలతేజ మెందుఁబోవును?

ముక్తా—

ఉ॥ నీయనురూపరూపసరణింగనుఁ గొంటిమిరాకుమారనే।
బోయనటంచునీకరణిఁ బోలదువేసము వాదులాడఁగా।
నీయెడనుండనేమికత మెవ్వఁడ వెవ్వరు తల్లితండ్రి నీ।
కేయువియోగమేలి లివిఁ యుల్లనుఁ దాఁపకయానతియ్యవే॥

నీవు దాఁచకుము. నీమోముదమ్మి రక్తసిక్తమైయుండినందున మేము కడిగినపుడు నీస్వరూపము వెలువడియె. అదియెట్లుండినను, నీలోపలనున్న రాజ్యయోగ్య కవచములుండలేదా? నీవెవ్వర విట్లుండుటకుం గారణమేమి?

సోమ—(మాచుకొని) (స్వ) ఎవ్వరుందు నీతరుణీమణి? దీనిస్మేరాపాంగము నాయాయాసమునంతయు నడఁగించుచున్నది.

ముక్తా—రాకుమారా! నన్నుటఁతిగాఁజూడకుము. నీవృత్తాంతమానతిమ్ము.

సోమ—అబలా! నీవునన్నుఁబలుమాఱు "రాకుమారా" యని పిల్చుచుండ నీకొఱకే రాకుమారుఁడనేయయ్యెద. దేశదర్శనాభిలాషముఁబూని యిక్లేవచ్చుచుండ నీగహనమున నీసింగము నన్నుఁగొట్టెను. ఈగాయమునుండి వెడలిన రక్తపూరమునకు మైమఱచితిని. (భుజముఁజూపును.)

ముక్తా—ప్రవాళవల్లీ! నీలాలకా! చూడరే యెంతగొప్పగాయము. (అనికవచముఁజించి నీటిఁగడుగుచుఁ గన్నీరునించును.)

సోమ—అబలా! నీకేటికిఁ గన్నీరుగలిగె? నాకుఁగలబాధకై వగచెదవా? వగవకు మది యేమిచేయఁగలదు? (స్వ) ఔరా! ఈయతివకరస్పర్శ మెంతానందముగలిగించె!

(ప్ర) తరుణీమణీ! నాకీనాఁడింత ధన్యతగలుగ నాపాలిభాగ్యదేవతవైవచ్చిన నీ వెవ్వతెవో యానతిత్తువా?

(అనుబంధము 4.)

ముక్తా—(లజ్జనభినయించును.)

ప్రవాళి—రాజపుంగవా! ఈకన్యపేరు ముక్తావళి. ఈమె ఘూర్జరరాజగు చారుశర్మ కూతురు.

సోమ—హా! దైవమా! (మూర్ఛపోవును.)

ముక్తా—అయ్యో! ఇదియేమే నీలాలకా? మరల నీపురుషపుంగవుఁడు మూర్ఛిల్లెను? అక టా! ఈతఁడు కనుదెఱచి మరలమాటలాడఁగలుగునా? ఏమిబాధ కలిగియున్నదో?

(లోపల గుఱ్ఱములధ్వని)

ప్రవా—ముక్తావళీ! ఇదిగో గుఱ్ఱములచప్పుడు. మనరాజసైనికులు వచ్చుచున్నట్లున్నది. పోదము.

ముక్తా—సైనికులువచ్చిన నేమిచేసెదరే? మీకింతక్కటికము లేనివారే? ఈపురుషునరుఁ డిట్లుమూర్ఛిల్లియుండఁ బానిపోనెంచెదరు?

నీలా—ముక్తావళీ! నీకుబుద్ధిచాలదు. మనసైనికులు మమ్మియ్యెడఁజూచిన నేమనరు? ఊరకరమ్ము.

ప్రవా } నీలా }—(ముక్తావళి నీడ్చుకొనిపోయెదరు.)

[ప్ర: రాజసైనికులు.]

1. రా. సై—అతటాకమునఁ జలపానముఁజేసి యిందింతవిశ్రమింతము.

2. రా. సై—ఇదియెవ్వరురా? ఎవరో మూర్ఛిల్లియున్నాఁడు? వేషము రూపము ని ట్లున్నది.

3. సై—వీని నెక్కడనో చూచినట్లున్నది.

4. సై—ఇందీసింగముంజూడుము. దీనితోఁబోరాడి చంపియున్నాఁడు.

2. సై—వీని నెత్తుకొనిపోయి కాపాడి మారాజునకిత్తము.

3. రా—ఇట్టిసింహాయతసత్త్వుఁడు భృత్యుఁడుగాలభించిన మారాజున కానందముగల్గు.

అందఱు—(ఎత్తుకొనిపోదురు.)

[పునః ప్ర: ముక్తావళి-ప్రవాళి-నీలాలక.]

ముక్తా—(చూచిభీతిల్లి) అయ్యో! ఆమోహనాంగు నింకెన్నఁడుచూతునే?

(అనుబంధము 5.)

నీలా—ముక్తావళీ! మనభటులు వానినవశ్యము సంరక్షింపఁగలరు. యోచింపకుము పోదము. విచారింపకరమ్ము (నిష్క్ర-౯.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

ప్రథమాంకము-చతుర్థరంగము.

చారువర్మయాస్థానము.

[ప్ర: చారువర్మ-సునీతి-సువిచారుండు-సోమశేఖరుండు (భుజబద్ధుండై) భటులు.]

చారు—సోమశేఖరా! నీచందమంతయు దెలిసెంగదా? నీబ్రాహ్మణుండు నున్న యదంతమంతయుం జెప్పె. కసిమసంగి చెలరేగితిరుగులాడుచు నెట్టివారన్నరకుగొనని యహంకృతిగల నీవిపుడు మాకు వంటయింటికుందేలవయితివి. మీతాతలమొదల్కొని మాకుంబాలికకోరిచ్చుచుంటిరి. నాలుగైదు వత్సరములనుండి మీకహంకృతియెచ్చె. దానన్నగముంజేసితిరి. అంతరితత్వము ముఖ్యముగాని ధనము ముఖ్యముగాదను చింతచే మేమూరకుంటిమి. రెండువత్సరముల క్రిందట విసముచేసికొంటిరి. దానికిని నూరకుంటిమి. ఈవత్సరమునం బరమావిధేయతతోం గప్పమేయివ్వమని వ్రాసితిరి. కావరము హెచ్చె. మాసేనానిం జంతకుని లోంజేసికొని రాజ్యమునకే యాపనతే నుంకించితిరి. మాయవేషమొదవ సింగమున్న గుహంజొచ్చు మాతంగమువలె మాయూరికే యేతెంచితివి. నీమాయకారి బాపనికిని నీకును విధింపంబడసియున్నది. ఇప్పుడేమందువు ?

సోము—నన్నేలయడుగవలయు? నిమనసునకువచ్చినభంగిం జరుపవచ్చును. మీసేనాని నేకేమియుహానినొనరంపండు. వాండేమైననొనర్చియున్నను నావలన నీకొకమోసమును గలిగియుండదని కంఠోక్తగాంజెప్పువాండు. వానిశిక్షించి ప్రయోజనమేమి? నేనన్ననో నీకుంబగవాండ. కాలకర్మములు జతగూడనను నీయధీనుంజేసె. నీయిచ్చకు వచ్చినభంగి నొనర్పుము. అయిన నాప్రార్థనమొకటికలదు. నిను వేండవచ్చునన్నంజెప్పెదను. మృతికింగొంచెమైనంజంకని మానవమాత్రుం డనన్యసహాయుండైయున్నవాండు. కోరినకోరకవిని జరుపుకుసూపంలము గలదేని నుడివెద.

చారు—నిర్భయముగా వచింపుము.

సోమ—

శా॥ శూరాగ్రేసరుఁడన్ రణేతరమృతిన్ స్రుక్కంగనొల్లన్ ధను।
ర్నారాచంబుల ఖడ్గకంకటములన్నాకిచ్చి నీకిష్టమౌ।
వారిన్నాపయిఁ బూన్చియుద్ధమునఁజంపంబంచి చంపించియో।
వీరస్వర్గముఁగల్గఁజేయుటకు నే వేనోళ్లఁ బ్రార్థించెదన్ ॥

ఇదియే నాకోరిక. నేశూరుఁడనై శూరాగ్రేసరులనినుతికెక్కిన వంశమునజనించిన వాఁడ. ధనుర్బాణముల ఖడ్గచర్మముల నాకిచ్చిన యిచ్చకువచ్చిన యొక్కరితోనైనను బెక్కండ్రతోనైనను ననిసేయించి నన్నుఁజంపి వీరస్వర్గము ఘటిల్లఁజేయుము. నీవును శూరశ్రేష్ఠుఁడనినుతికెక్కినాఁడవు. నీశూరతకిదిగదా సార్థకము ?

నారు—నీశూరగుణము చాలును. చేఁజిక్కి నిర్బంధితుఁడైయున్న విరోధితో యుద్ధము చేయించుట యేరాజనీతి ? అదిగాక నినుఁజంపవలయునను నభిలాషము నాకు లేదు. భూభారమేమైనఁదక్కునగునా ? మృతితప్పించుకొను నుపాయమునే చేసున్నది. నీవైమృత్యువు నెదుర్కొన్నయత్నములేదు. ఇదినామాట. నేటినుండి పదిసంవత్సరములు మాకుసంగోరుగాఁగప్పము మాకీవలయు. తరువాతఁబాతికభాగముఁ జేసికొనవలయు. మాభృత్యతనొప్పికొని మాకులిఖితసాధనమిచ్చి యీ భంగి జరుపుటకుత్తరవాదులుగా నీవుగాని మీతండ్రిగాని రైదేడులు మాయధీనమున నిర్బంధనమున నుండవలయు. ఒప్పికొంటివేని జాబువ్రాయుము. నీ తండ్రిం బిలిపింతును.

సోమ—రాజా ! ఈమాటలాడనీకు నోరెట్లాడెను ? ధరరణకంకణాంచితుఁడై యుద్ధమే మోక్షసాధనముగను రణరంగమే పరమస్థానముగను ప్రత్యర్థినిధనమే సర్వ్వహి కాళాపూర్తిగను భావించియున్న నేనాయిందుకు సమ్మతింపవలయు ? ఈమాట వలననాదేశముకాగు. లోకమంతయు నిలువవలసినను, నింతింతగానన్నుఁగోసినను, నాయసువులన్నియు నిల్లైయూడిపడినను, నేనిందుకియ్యకొందునా? నాప్రాణముల వెంతతీపు ! ఆనిటలాక్షుఁడే యీపని చేయుమన్నను జేయదునా ? నేనంత భీరుఁడనుకొంటివా ? ఎంతపొరవడితివి ? నాప్రాణములనంత మధురములుగాఁజూతునని నమ్మితివా? ఎంతమూఢవిశ్వాసము ? నాముక్కున నావిగలుగ నేనొకనికి దాసుఁడుగానుండమైకొందునని తలంచితివా ? ఎంతతప్పుఁదలఁచితివి ? అర్థముగాదు, వీసమున వీసమైనను నీకుఁగప్పము నేనేల యీవలయు ? నాయొకనిప్రాణమునకై తరతరములుగా మావారినీకమ్ముకొనుమంటివా? ఔపుచవ్వువాఁడ నేఁడేచచ్చెదఁగాక-నాస్వాతంత్ర్యమనుప్రాణమునీచేఁ జిక్కదు. నన్నుఁబాసిపోవదు. నీచేఁజిక్కియున్నానని యీ గురాలాపములనీ వాడకుము.

(అనుబంధము 5.)

ఈ పాపోక్తులచేఁ బరతంత్రుఁడఁగాని వేళ నానిటలాక్షుఁడాడియున్నను, వాని మూడవకన్ను మూయించుచుంటిని. నీయట్టిరాజనిర్భాగ్యుని మాటయెంత—చారు—అధమా! ఇంకనోరుమూయుము. నీపందయార్భాటములన్నియు వినినవ్వ కుతూహలమునఁగాని యింతసేపు సహించలేదు. ఇంతపట్టిన నీ మాటలకు వేళనిచ్చుట. అయినను నీకింకొక్క నెలదినములు గడువిచ్చెద. సేవకులారా! ఆసేనానీఘాతకుని నేఁడే పట్టణమధ్యమున నురిదీయుఁడు. ఆబ్రాహ్మణ చండాలుని సముద్రముదాఁటించిరండు.

క॥ క్రూరాత్మన్నృశంసునినీ!
జారాసుతుఁగొంచునరిగి సౌరాష్ట్రపురిన్ ।
కారాగారము నం దిడి ।
యారూఢిన్ గావఁజెప్పుఁ డనిమేషునకున్ ॥

ఈనీచాత్ముని సౌరాష్ట్రపురమునకుఁగొనిపోయి యందలి యంధకారగృహమున నెలదినములుంచియుండి పిదపఁగొనిరండు. మనయనిమేషుని వీనిపైఁ జక్కనికావుదల కలిగియుండుమనుఁడు. ఇప్పుడే భూపాలపురిపై దండువెడలవలయునని నూతన సేనానికి నియోగముఁగొనిపోండు. (నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీ నాటకము.

ప్రథమాఙ్కము-పంచమరంగము.

అంతఃపురము.

[ప్ర: ముక్తావళి, చారుహాస.]

ముక్తా— (అనుబంధము 6.)

చారుహాసా! ఈకార్యము నీకు సాధ్యముకాదన్న నే నేమనఁగలను? లోకమంతయు, నీపతి నీస్వాధీనమున నున్నవాఁడనియందురే?

చారు—ముక్తావళీ! లోకమంతయు నీవన్నట్లనుట యథార్థమే. ఉండుటయు యథార్థమే. ఐననాయత్నమిందేమియు సాగకున్నది. నయభయగతులనాపతి నుద్బోధించితిని. నాచరణమునపైఁబడి వలదనియె. నే నేమిచేయుదును? అదియుండనీ! మీ తండ్రియింత లోనె నే నిన్నునాగకేతునకిచ్చి వివాహము చేయవలయునని యున్నాఁడే? ప్రయత్నము లన్నియుఁజరుపుచున్నాఁడే? దీనికెట్లు చేయుదువు?

ముక్తా—అందువలన నే నీవు నేఁజెప్పినపనిఁజేయకున్నావా?

చారు—ముక్తావళీ! అందుకుఁగాదు. నీమాట నేజవదాఁటుదాననా? ఈప్రస్తావమున నే నాగకేతునిపై నాకుజ్ఞాపకము వచ్చినందున నడిగితి.

ముక్తా—ఆనాగకేతునిఁ నేఁజూచి యే యెఱుఁగఁగదా? మాతండ్రియేమో చెప్పుచున్నాఁడు. నెలదినములలో రానున్నాఁడఁట. ఇంతమాత్రము నేనెఱుఁగుదును. అది యుండనీ. చారుహాసా! నాకొక్కటిచెప్పవలయునని తోఁచుచున్నది. వంచన కార్యమని త్యజింపక చేసెదవా?

చారు—ఎట్టికార్యముగాని శిరసావహించి చేయుదాననని నీమనసేయెఱిఁగియుండ నేఁజెప్పవలయునా?

ముక్తా—కారాగృహము నేమఱక నీపతి కాచియుండ నొక్కొకవేళ నీవయ్యెడకుఁ బోవుటకలదుకదా? నీవందున్న సమయమున నీపతి నిద్రించుటయుఁ గలదుకదా? అప్పుడుగాని నీపతి భోజనాదులొనర్చు కాలమునఁగాని యేదేని పరాకునఁ జెఱసాలతలుపు తాళములు నీ చేఁజిక్కుట దుస్తరము గాదు. అట్లొదవినపుడు వానిబంధవిముక్తునిఁ జేయుట దుష్కరమా?

చారు—ముక్తావళీ! నీవెంతటి ముగ్ధవు? నాపతి కనిమేషుఁడను పేరన్వర్థముగా నున్నది. అతనికిఁ బరాకుగాని స్వామికార్యమున నిద్రగాని గలుఁగునా? అదియట్లున్నను, నూఱురకన్న నెక్కువగా నున్న కారాగృహము వెలుపలి వాకిటి కావలియందు వారి నెట్లు మీఱిపోవలయు? ఇది కానిపని.

ముక్తా—చారు హాహా! అయిన నాభాగ్యమింతయే కదా?

(అనుబంధము 7.)

చారు—ఊరడిల్లుము. నేనింకను బ్రయత్నించి చూచెద దైవమున్నాఁడు.

(నిష్క్ర).

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

ద్వితీయాంకము-ప్రథమరంగము.

దేవాలయము.

[ప్ర: బాదరాయణుఁడను యోగి.]

బాద—(జపముఁజేయుచుండును).

[ప్ర: ఒకపురుషుఁడు.]

పురు—యోగిచంద్రా? నీదర్శనమువలనఁ గృతార్థుఁడనైతి.

బాద—నారాయణ! ఏలవచ్చితివి?

పురు—అయ్యో! పండ్రెండుసంవత్సరములనుండి కుక్షిశూలచే బాధపడుచున్నాను.

బాద—భోజనము చేసిన వెంటనే కలుగునో?

1 పురు—కాదు—

బాద—మాకుఁదెలియును కొన్నిశూలలన్నము జీర్ణమునకు వచ్చు కాలమునఁగలుగును.

1 పురు—నాకట్లునుఁగాదు.

బాద—అవును నీశూలరెంటికిఁదప్పి తనయిచ్చవచ్చినప్పునఁ గలుగును.

1 పురు—భాగ్యము మహామహుఁడవు. నీకుఁదెలియని విషయమేమున్నది? నా కుదయమునఁ గలుగును.

బాద—రేపమావాస్యనాఁడు రమ్ము క్రియఁజెప్పెదను.

1 పురు—అమావాస్యవఱకు నిందేయుందురా?

బాద—నారాయణ!

1 పురు—అయిన నాకు సెలవా?

బాద—కూర్చుండుము. ఈయూర విశేషములేమి?

1 పురు—సర్వవిషయములఁ గరతలామలక ప్రాయముగాఁగాంచు మీకుఁదెలియని విశేష మేమున్నది ?

బాద—నారాయణ! అయినఁబొమ్ము. (1 పురు. నిష్క్ర.)

[ప్ర॥ 2వ పురుషుఁడును, గ్రుడ్డివాఁడొకఁడును.]

బాద—(చూచియుఁజూడక) కన్నులులేవు. కన్నులులేవు.

2 వ పురు—మహాత్మా! ఈయనతమయొద్ద నొకకార్యమునకై—

బాద—కన్నులులేవు. కన్నులురావు.

గ్రుడ్డి—అయ్యా! నాకన్నులకొఱకుఁగాదు. అవియెప్పుడో పోయినవి. నాకూతురు సర్వలక్షణసంపన్నమై యుండినను దానిమగఁడు కురూపివేశ్యాలోలుఁడై యామె నుపేక్షింపుచున్నాఁడు.

బాద—అందుకే కదా మేము. "కన్నులులేవు. కన్నులురావు" అంటిమి.

గ్రుడ్డి—మహాత్మా! అజ్ఞులకు మాకట్టిగూఢాశయములు తెలియఁగలవా? నాయల్లునికిఁ గన్నులు గలుగు నుపాయమైన నేమి ?

బాద—సోమవామావాస్యనాఁడురమ్ము, చెప్పెదను. ఊరిలో విశేషమేమి ?

గ్రుడ్డి—అయ్యా! నాబిడ్డగోడేవిశేషము.

బాద—ఇంకఁజాలుపో. నారాయణ !

2 పురు }
గ్రుడ్డి } (నిష్క్ర.)

[ప్ర॥ చారుహాస-వీరబాహుఁడు.]

చారు—స్వామీ! ఈతఁడునాతమ్ముఁడు.

బాద—నీవెవరవు ?

చారు—నేనీరాజునకంతరంగసేవకుఁడై ప్రకృతము కారాగృహరక్షకుఁడైయున్నయని మేషుని భార్యను. చారుహాసయను పేరిదానను.

బాద—కూర్చుండుము. ఇతనికేమి ?

చారు—నాల్గుసంవత్సరములనుండి యూరక చెవుడు పట్టియున్నది.

బాద—ఆమూలనున్న మూటలోఁదైలముగలకాచకుప్పెయున్న దిట్లు గొనిరమ్ము.

చారు—(పోవును).

బాద—(గట్టిగా) నీకు మిక్కిలిగాఁ జెవుడుకలదా ?

వీర—నా పేరు వీరబాహుఁడు.

బాద—(నవ్వి) కొంచెమైనను వినరాదా ?

వీర—వానవిలిచినది. నుంచెరయేఁనుకు ?

బాద—ఎక్కువగానున్నదే ?

వీర—మీవంటివారుండ నాకేమి తక్కువ ?

(పునః ప్ర॥ చారుహాస, కుప్పెతో.)

బాద—(వీరబాహుని చెవిలోఁబోసి) కొంచెమునిద్రపట్టును పండుకొననిమ్ము.

వీర—(పండుకొనును).

బాద—చారుహాసా ! ఊరిలో నేమివిశేషము ?

చారు—ఎన్నియోవిశేషములు. నేనొక్కటిఁబ్రార్థింపవచ్చియుంటి.

బాద—అదియేమి !

చారు—చిరకాలమునుండి నేను సంతానములేకున్నాను - మీరుమహనీయులు. నాకే దైన ననుగ్రహింపవలయు. మీరువచ్చి పది దినములేయయియుండినను మీఖ్యాతి యూరంతయునిండినది-రాజాంతఃపురమునను దెలిసినది. మఱచితి. మీయెడకు నేఁడొకరేపోయీ రాజకూతురగు ముక్తావళియొక్కయర్థము నభిలషించి ప్రచ్ఛన్నము గారావలెనని యున్నది.

బాద—ఏమికార్యము ?

చారు—ఏమికార్యమోయాయమయే చెప్పఁగలదు. మీరుచెప్పుమన్నఁజెప్పెదను. (చిఱునవ్వునవ్వను).

బాద—దివ్యదృష్టి దర్శించిననాకుఁ దెలియనియర్థమేమున్నది ?

చారు—మీకుఁదెలియనిదేమున్నది ? ఆలోచించితిరిగదా ? అదిగో నవ్వుచున్నారు. అప్పుడేవిదితమయ్యెఁగాఁబోలు. ఇంతపిచ్చిమోహమైన నాయమ నేమనవలయు? తానెక్కడఁ; దనతండ్రికాజన్మవిరోధియగు సోమశేఖరుఁడెక్కడ ?

బాద—(ఆశ్చర్యపడి) వాఁడిప్పుడు చెఱసాలనున్నాఁడుగదా ?

చారు—ఇంక మూడునాల్గుదినములలో మారాజాతనికిచ్చిన నెలదినములు గడవుమీఱు ను శిరచ్ఛేదనముకాఁగలదు. వాని రాజ్యమంతయుఁబోయెను. వానితండ్రియు యుద్ధమున మృతిఁజెందెనఁట.

బాద—(కన్నీరునించి) ఏమిచేయవలెను?

చారు—అయ్యో! మీకును గన్నీరువచ్చెఁగదా? ధీరగుణముగల వారికెవ్వరికిరాదు? అట్టిమోహముగల యీకన్య నేమననలయు? నాపై నామెకుఁగోపము?

బాద—అట్లనా? ఏటికి?

చారు—(బాదరాయణుని చెవిలోచెప్పును).

బాద—నీమగఁడట్టివాఁడైయున్నపుడు నీవేమిచేసెదవు?

వీర—(లేమను).

బాద—మూఁడుదినములిట్లే యితని కీతైలమువేయుము, సుఖమగును.

చారు—నాకేమియుఁ జెప్పకపోయితిరే?

బాద—సంతానమునకా! సోమవారాస్యనాఁడురమ్ము.

చారు }
వీర } (నిష్క్రాం.)

[ప్ర: 3–వ పురుషుఁడు. పడుచు.]

బాద—ఈయమరాజు కూతురా?

3 పురు—కాదు. ఈయూర నేయున్న శరభరాజను పేరుగల భట్టువానికూతురు.

బాద—శరభరాజుకూతురైన రాజుకూతురుగాదా?

3 పురు—అయ్యో! నాకుఁదోఁచకపోయె. ఈకన్యకుఁ గొంచెము గ్రహబాధయున్నది.

పడుచు—(తలయూపను ప్రారంభించును).

బాద—(మంత్రములుపఠించి గ్రహమువిడిపించి పంపును).

3 పురు }
పడుచు } (నిష్క్రమము.)

ప్ర॥ ముక్తావళి (మాఁబువేషమున)నీలాలక.

ముక్తా—మునీంద్రా! మీపాదయుగము దర్శింపధన్యతగలిగె.

బాద—నీవీరాజు కూతురవా?

నీలా—మునీంద్రా! సర్వజ్ఞులరగు మీయెదుట నెంతప్రచ్ఛన్నవేషమున వచ్చిననేమి? దాఁప నేటికీయమయీరాజు కూతురేయగును.

బాద—(యోచించి)ముక్తావళియా యీయమ పేరు?

ముక్తా—భాగ్యము.

బాద—తరుణీ! నాకుఁజూడ మోహమే నీరాకకుఁగారణముగానున్నది. నీప్రియుని పేరు సకారాదియా?

ముక్తా—భాగ్యము.

బాద—వాఁడిపుడు కంఠగతప్రాణుఁడైయున్నట్లున్నది.

ముక్తా—భాగ్యము.

బాద—వానికి క్షేమము గలిగింప నీవు చేయు ప్రయత్నములన్నియు నిష్ఫలము లయిన ట్లున్నది. అప్పుతేని వాని యాటంక మెక్కుడుగా నున్నట్లున్నది

నీలా—అప్పుతేని వాఁడనఁగాఁ దెలియదయ్యె.

బాద—నాజ్ఞానచక్షువులవలన నంతమాత్రమే తెలియుచున్నది. మీరేయెఱుఁగవలయు.

ముక్తా—దేవా! మీమాటయథార్థము. నీలాలకా అనిమేషుఁడుకదమే?

నీలా—ఆహా!

బాద—తరుణీ! ఇది నెఱవేఱని కోరికయే? నీకెట్లుపట్టునడను?

ముక్తా—మహాత్మా! మీమాటయథార్థము కాకుండునా? ఆపురుషపుంగవుఁడు నాకు మగఁడు కావలయు. నాయభిలాషపూర్తియుఁ గావలయు. నాప్రాప్తమెట్లున్నదో యట్లవుఁగాక. ఆధరణీశకుమారుఁడు సోమశేఖరుఁ డనువాఁ డిపుడు కారాగృహమునఁ గ్రూరాత్ముఁడగు మాతండ్రి శాసనమున నురిత్రాటికెక్కనున్న మెడతో నున్నవాఁడు. ఎట్లయినఁజేసి యతని నందుండి వెడలించితిరా యంతయేచాలును. అతఁడు ప్రాణవంతుఁడై యున్నాఁడని విన్న నేఁజల్లఁగఁ బ్రాణములవాసెద - ఎట్లైన నను గ్రహింపవలయు. (నమస్కరించును)

బాద—తరుణీ! నీకుధీరమానసమున్నదా?

ముక్తా—దేవా! ధీరమానసమునకు నన్నగ్నిలోనొక యామము నుంచుచున్న నుండఁగలను.

బాద—అయినఁజూడుము. (నీలాలక పైపొడ వేయును).

నీలా—(మూర్ఛిల్లును).

ముక్తా—(భయమున) దేవా! ఇట్లేల?

బాద—తనయా! భయపడకుము. ఇదిసమ్మోహకరిణియను మూలికామార్గము. ఎట్టివారిఁగాని యిది రెండుయామములు తెలివిలేకుండఁజేయును. నీతో నేనాడుమాటలు నీసఖివినరాదని యిట్లు సల్పితి. నీవు నాకుఁగూతురవు- అంగుఁబోయి కూర్చుండుమురమ్మ. మాటలాడుదము. అమ్మగో! ఏమియోచించెదు? నీచెలికిఁ గావలెనన్న నిప్పుడే తెలివివచ్చునట్లునుఁజేయఁగలను. పోదమురమ్మ.

(నిష్క్ర—9.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

ద్వితీయాఙ్కము-ద్వితీయరంగము.

కారాగృహము.

[ప్ర: లోపల సోమశేఖరుఁడు-వెలుపల అనిమేషుఁడు.]

సోము—అహా! ఇట్టినిర్భాగ్యుఁ డెందైనఁగలఁడే? ఈచారువర్మ హతకుఁ డిట్టిదుష్కృత్యము సేయఁబాల్పడునే? నాకార్యమున నాతండ్రిప్రాణములఁగోలుపోయె. నేనే రేపురి దీయఁబడుచున్నాను. నాకేలయీముష్కరము? ఈచారువర్మ చెప్పినభంగి నాచరించి పట్టణమునకుఁబోయి రేపేయుద్ధమునకు వెడలివచ్చి వీనిజయింపఁజాలనా? ఇట్లేలచేయరాదు? ఆహా! నాకిట్టిభ్రాంతిగలిగె? ఇట్లుయోచించుచున్నాను? నాప్రాణముఁనకా నేనింతదురటిల్లవలయు? ననుముద్దుచేసిపెంచిన తండ్రిలేకయున్న యాపాపాత్మురికి నూరకయే నిర్బంధములేక యీచారువర్మ పంపినను నేఁబోవఁజాలఁగదా? ఇట్లుండ నీగురాత్మునికిఁ బత్రమువ్రాసియిచ్చి నేఁబోవుదునా? అవశ్యము సంతుఁడనయ్యెదఁగాక. అయిననొకటిమాత్రము నే నోచనైతిని. సింగముకాటున బెండువడియుండిన నన్నానాఁడాదరించిన యారమణీమణి నాశ్లేషింపలేకుండినను, ముద్దిడఁజాలకుండినను జూడనైనఁ బ్రాప్తిలేకున్నదికదా? నిశ్శంకముగఁజూచనున్న నాకుద్దైవ మీకొవవగలిగించె. ఆనాఁడా తరుణీమణి సాభిలాషముగ ననుఁజూచినచూపు నాకన్నులకుఁగట్టినట్లయున్నదిగదా? ఆముద్దుమోము మఱచితి. ఆచలువుగుబ్బలచాయమఱచితి. ఆసోగకన్నులమఱచితి. ఆబంగరురూపము రేఖమఱచితి. ఆకోమలహస్తములమఱచితి. ఆచేతుల నాయొడలు నిమిరినపుడు నాకుఁగలిగిన యానందముమఱచితి. మఱచితి, మఱవకున్నను మఱవఁగలను. కాని యాప్రేమముడించు చూపుమఱువంజాల, ముక్తావళీ! నాకింతయే భాగ్యముసుమా!

(అనుబంధము 6)

పరమపదవాసా, నినునమ్మియున్నవాఁడ. ఎట్టివేళనయినను నినుమఱవనివాఁడ. అహంకృతివేళమునవిచ్చలవిడిముందు వెనుకలరయక శాత్రవుని యూరికసహాయుండనైవచ్చిన నాసాహసమునకీ విధితగినదే. సర్వసముఁడవై భక్తజనక్షేమంకరుఁడవై

శ్రీతాళికాపదలఁబాపు నిపునాకాపదగలిగింతువా? నామేలు కోఁటకిట్టి పాటునాకుఁ గల్పించితివిగాక సభక్తితాత్పర్యమున నేనిది నమ్మఁగలవాఁడ. ఇఁకఁగొన్ని దినములు మనియున్న నాపూర్వపాప ఫలములనే నింకేమనుభవింపనుంటినో? అవియన్నియుఁ బాపినను నీసన్నిధికిఁగొని నెంచు టనుగ్రహముగాక నిగ్రహ మేలగు? దేవా! ఈపుడ యమున నిరాయాసముగనను నిసరసకుంగొమ్ము. మాముక్తావళిని రక్షింపుము. ఆచేలువకు సర్వైహికసౌఖ్యముల నొసఁగుము. పరమేశా! ఇదేనమస్కరించువాఁడ.

సీ॥ సకలైహికానంత సౌఖ్యంబు లొసఁగునా
కేనారియవిరత ధ్యానమహిమ।
యననుభూతాతి లోకానందము ఘటించు
నేనాతిరుచిరాభిధానగరిమ।
నాకలోకామితాస్తోక సంపదలిచ్చు
నేభామసన్నికర్షాభిలాష।
విగతాచరణలోక విస్మృతిఁగలిఁగించు
నేలేమకడగంటి వాలుచూపు॥

తే॥ గీ॥ అట్టిముక్తావళి దశనాళివిజిత।
సుకచిముక్తావళికి సర్వశుభ మొసంగి।
చెలఁగిపాలింపుమయ్యా రక్షింపుమయ్యా।
దివ్యవిజ్ఞానభావమయా దేవ దేవ॥

అనిమేష—(ఇంతలుకారకయే లేచిచూచుచు "ఎవరది" యనుచుతాళము చేతులఁబట్టి చూచుకొనుచు తలయూచుకొనుచుండి నిద్రించును.

(ప్ర॥ బాదరాయణ. ముక్తావళి. పురుషవేషమున)

అని—(లేచి). ఎవరక్కడ? ఎవరక్కడ?

ముక్తా—నేను. (అనిచూర్ణము వేయును).

అని—(మూర్ఛిల్లును.)

బాద—(అనిమేషుని మొలనున్న బీగము చేతులవిడుచుకొని కారాగృహమువాకిలి తెఱచి లోనికిఁబోవును).

సోమ—(లేచి) ఎవరక్కడ?

బాద—సోమశేఖరా! లెమ్ము. పోదముర మ్ము.

సోమ—నీవెవ్వరవు ?

బాద—సోమశేఖరా ! నీపినతండ్రిని మీనవాధునిఁ గుఱుతెఱుఁగవా ?

సోమ—దురాత్మా, నను మోసము చేయఁజూచెదవా ? నాపినతండ్రి మీనవాధుఁడిట్టివేళ నియ్యెడకెటువచ్చును ? ననుఁజంపవచ్చియుండిన నిపంచనయేల ?

మీన—కుమారా ! నినుఁజూడ సంతాపముగలుగుఁగదా ? ప్రతిపక్షధరణీపాలక దంతావళీకేసరికిశోరనికాశుఁడవై యెదురెందులేని కడిమిఁదిరుగునీకాయిట్టిపాటు ?

సోమ—(స్వ) ధ్వనియట్లేయున్నది. పిత్రవ్యా ! ఏచింపుమిదియేమి స్వప్నమాలేక నిక్కువమా ?

బాద—కుమారా ! నమ్ముము. నేనేమీనవాధుఁడను.

సోమ—పినతండ్రీ ! మన్నింపుము. ఈచారువర్మపాలకుఁడు నాకొనర్చియున్న యుపమతివలన మోసమంతయుఁ బొడవుగాంచినను జుట్టుకొన్నట్లుండుటచే నాకన్నులనేనమ్మఁజాలకున్నాను. ఏచింపుము, నీ వెట్లువచ్చితివి?

మీన—మాటలకవకాశముతేదు. నినువిడిపింప యతివేషముఁబూనివచ్చితి లెమ్ము వెడలిపొమ్ము.

సోము—ఆహా! నాభాగ్యమసమానము. ఇదేవచ్చెద. (బట్టలుమొదలైనవి కట్టుకొనికూరుచుండి) పిత్రవ్యానాతప్పు మన్నింపుము. నేనిక్కడనుండి రాఁజాలను.

మీన—అయ్యో! ఇదియేమిభ్రాంతి? ఈవునిన్నుతెడీయుట కీరాజచండాలుఁ డాజ్ఞాపించియున్నాఁడే? సిరికి మోకాలొడ్డినభంగి సంపదకు నీవుచూపినభంగిఁ జేసెదవేల ?

సోమ—పిత్రవ్యా!

ఉ॥ తోఁచకపోయెనామదికిఁ దొల్తనెనర్క క్షమియింపుమయ్య "నీ।
కీచిఱుబుద్ధియిప్పు డుదయింపఁగనేలని పల్కకయ్య నే।
నోచితినయ్యనోములు మనోగతినియ్యెడఁజావఁగాననే।
నీచెలిఁబాయనయ్యవెలికేగఁగఁజాలఁగదయ్యవింటివే॥

ఈలోకమంతయు నెంతనశ్వరమని తెలిసియుండినను జనులెంగుకందు బ్రదికియుండ నేకోరుదురు? పదార్థప్రీతిచేతనేకదా? నాకుఁబ్రియముగుపదార్థ మీలోకమున నొకటిలెప్ప వేఱులేదు. అదియిచ్చోటనేయున్నది. నాభాగ్యమును నాయైశ్వర్యమును నాప్రాణమును నాకుఁగలయన్నియు నాపదార్థమే. కావుననిచ్చోటనుండి పోవఁజాలను. ఆపదార్థముగల యీచోట మృతిఁబొందినను నదియేధన్యత. అయ్యదియేకృతార్థత? అల్లదియే సర్వాశాపరిపూర్తి.

మీన—లెనయా! అదియేమి పదార్థమయ్యా?

సోమ—చిన్నతండ్రీ! ఇంకదాఁపఁజాలను. నామనసును హరించినదియు, నన్నుఁదనలోని భాగముగను దన్ను నాలోని విశేషభాగముగను జేసినదియుఁ, దన్ను మానిన నీలోకమే నాకులేదనిపించునదియుఁ, దలంచినమాత్రమున నేయిట్టిమరణమువేళను నాకధికధైర్యమును, సమధికోత్సాహమును, బరమానందమును, నమితభాగ్యమును గలిగించునదియు, స్థలాంతర సౌఖ్యక్షేమ పదవికంటెనే తత్కారాగృహం మరణమే నాకుమేలనిపించునదియు, నగుపదార్థము చెప్పుదునా? తలఁచినప్పుడే కన్నులకానందబాష్పములును గంతమునశోక గాద్గద్యమును మనసున నేనెక్కువ నేనెక్కువ యని పోరాడు శోకసంతోషములును గలుగుచున్నవి. కావున వచించెదను. ఆపదార్థము నాలుగక్షరములఁ బరిపూర్ణదశఁజెందియున్నది. ఈరాజునకుఁగూతురై ముక్తావళియను పేర.

(అనుబంధము 7.)

ముక్తా—(పురుషవేషముతీసి పాఱవైచి లోనికిఁబోయి) హా! నాథా! నేధన్యను నేధన్యను. నేనునీకింత సంతాపమును సంతోషమును గలిగించితినంటివి. నను శిక్షించినను మన్నించినను నీదాననే. (ఆలింగనము.)

(అనుబంధము 8.)

సోమ—స్వప్నముకాదుఁగదా! స్వప్నముకాదుఁగదా?

మీన—(స్వ) సుముహూర్తోస్తు. (ప్ర) కుమారా! ఇదియే ముక్తావళి. మీరిరువురు వెడలిపొండు. తడవగును.

సోమ—మేము వెడలిపోయిననీవు—

మీన—దీర్ఘసంవాదమున కవకాశములేదు. నేనిదేయతివేషమున నీపురమువారి నావారిఁగాఁజేసికొని, యీముక్తావళి విశ్వాసమువడసి యీతనయసహాయ మొనరింప నింతకార్యముఁజేసితి. ఈకుమారి తనయయ్య ముద్రాంగుళీయకముఁదెచ్చినందుననీగృహము వెలుపలికావలివారి మోసపఱచి లోనికివచ్చితిమి. నేనెఱిఁగిన సమ్మూర్ఛకరణివలన యనిమేషుని నిద్రవుచ్చితిమి. వచ్చినవారమిరువురమవుటచే మువ్వురము వెలుపలికిఁబోయితిమా వెలుపలికావలివారు సంశయింతురు. వ్యర్థప్రయాసమగును. ఈకారాగృహము వెనుక నేపాఱుచున్న తపతీనదముదాఁటి యావలఁజేరునఱకు మీకు క్షేమము కలుగదు. ఆనదియొద్దనే యొకతెప్ప సిద్ధపఱచియున్నారము. ఈముక్తావళి చూపఁగలదు. నేనిందేయుండెదను. యతినగుటచే మహాత్మ్యము ప్రకటించితినని చెప్పి తెపెట్లయినఁదప్పించుకొందును. అదిగాక నన్నెఱింగినవారొక్కరు నిందులేరు. నాకు దండనమొసంగుటకుఁ గారణమునుండదు. లేక నిర్బంధమున నే యుంచియుండిరా నీవు సేనాసమేతుఁడవైవచ్చినను విడుపింపఁజాలవా? అట్లుగాకొకవేళ ననువధించినను నీవొకఁడవు గట్టిగానున్న నాకంతయేచాలును.

సోమ—పితృవ్యా! ఇదియేమియుక్తి? ఆకావలివాండ్రకే యింతచింతింపవలయునా! ఒక ఖడ్గము నాచేనున్నఁజాలదా? మనము మువ్వురముఁ బోదము.

శా॥ ఆలంభప్రళయప్రయత్నపటు నృత్యద్భీమకంఠాచర।
త్కాలాహీశ్వరభోగభీషణము తత్కల్పాంతదావానల।
జ్వాలాసన్నిభ ముగ్రశూలయమ పాశప్రాయమీఖడ్గమీ।
కేలం గ్రాలఁగ సైన్యసంహననము న్గేళీగతిం జేయనే॥

మన—చిఱుతవాఁడ వెఱుఁగకిట్లాడెదవు. ఆకావలివారు నూర్గురకెక్కువగానున్నారు. వారిశేషుఁడొక్కఁడెవఁడైనరాజున కీవార్తఁజెప్పిన మనము నదిదాఁటుట కనువగునా? ఇంకింతసేపటికీయనిమేషుఁడులేచి యిందొక్కరులేకుండుటఁ జూచెనా, యది యుం గార్యవైఫల్యమునకుఁ గారణమే. ఇదియంతయు ముక్తావళితోఁ జెప్పి సమ్మతిప ఱచియున్నాను. ఉదయమగుటకు ముందే నదీతరణముమాత్ర మొనరింపుఁడు. ఈయమావాస్యాంధకారమును ఈచిటిపోటి చినుకులును మాకనుకూలము.

సోమ—పితృవ్యా!

మ॥ కరవాలంబునఁగోయనిమ్ము సఁగుదుం గంఠంబు నేఁ భంగిదు।
ష్కరణంబైన సహింతుఁగాక త్రిజగన్మాన్యున్మహోదారుని।
న్బరిబంధంబుననుంచి నేఁబడయు నాస్వర్గంబు నేనొల్లని।
త్వరసాలంబులెయంత తీపులె పితృవ్యా నాదుప్రాణంబులున్॥

అట్టి మహోదారతిలకునిఁ జెఱనుంచి నేఁబడయు బంధమోచనము నాకొల్ల. ఆ వైకుంఠపదవియేయబ్బినను నేనొల్ల. నీప్రాణమునకంటె నాప్రాణమంతయెక్కువయా?

మీన—నీవింకమాటాడిన నాయానగలదు. నీవిక్కడనుండి పోవకుంటివేని నేనాలుకఁ ద్రెంచుకొని యసువులఁబాసెద.

ముక్తా—అంతయేల? మీరిరువురునుబోండు నేనిందుండెద. మాతండ్రి నన్నేమి చేయును?

మీన—మరలమరల నీమాటలేల? మీరింకఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెదరేని నాయానగలదు.

సోమ—హా! దైవమా? నీయానయని యిట్టులానవెట్టిన నేనేమి చేయఁగలను?

మీన—అదిగో! అనిమేషుఁడు కదలుచున్నాఁడు. ఇందుండకుఁడు పొండు, పొండు. పొండు.

సోమ—(బీగము వేసి తాళము చేతులనిమేషుని మొలలోఁగట్టి) పితృవ్యా! నీయుపకార మిట్టిదని నేనెంతునా? నీయానకు వెఱతుఁగాక, యిట్టిలోకాతీత ధీరోదారు నిన్ను చెఱనుంచి నేఁబోవ నాకుఁ గాళ్ళాడవు. నాకించుకయు సంతసముచాలగు. ఇదే

ఘోరప్రతిజ్ఞ చేయువాఁడను. నాయసువులునామేనమాత్రముండినా నిన్ను నిర్బంధము నుండి విడిపించుటయే వేదవిహితకార్యముగను గురుదేవులయాజ్ఞగను భావించెదను. ఇందుకుఁదప్పిన నేదైవమునకు మాతాపితృలకుఁ దప్పినవాఁడనగుదు. ఇదె నమస్కరింతును.

ముక్తా—జనకా! ఇంతకైనఁ గరుణయెఱుఁగని జనకుఁడు నాకుండియు లేకుండు నట్లయ్యె. కావున దుఃఖసాగరమునుండి నను వెడలింపను, నాసర్వాభీష్టములు సమకూర్పను, గలిగిననీవే నాజనకుఁడవు. నానాథునకొనర్చిన యీప్రతిన నెల్లపుడు స్మరింపఁ దమ్ముమండఁగలదానను.

సీ॥ శరణాగతత్రాణ కరుణాకరవిధాన
  జ్ఞానక్రియాబోధమీననాథ।
ఈధరాతలమున నీధీరచరితంబు
  వర్ణింపశక్తులెవ్వారుగలరు।
అమ్మమ్మ యెన్నిజన్మమ్ములెత్తిననైన
  నీఋణంబునుదీర్ప నేరఁగాదె।
ఇదె నేఁడుప్రతినవట్టెదనిన్ను నానాథుఁ
  డింతకావఁగ వచ్చునంతవఱకు।

తే॥గీ॥ నీయుదంతంబునుడువుటఁ బాయసుమ్ము।
ఇంకఁబతిఁగని నిద్రరానీనుసుమ్ము।
పూని నేనేకభుక్తంబుమానసుమ్ము।
అంతవఱకీధరిత్రిని బెండ్లియాడసుమ్ము॥

నినువిడిపించు ప్రయత్నమతఁడొనరించి నీదుఃఖములేమింపఁ జేయునంతవఱకు నే నతనిఁ బరిణయమాడుదానఁగానని నేనిదె యుపాధ్యాయులాదిగఁ బ్రతిన నొనరింతు. నాథా! ఇది నీకును సమ్మతమేకదా ?

సోమ—పరమభద్రము. పితృవ్యా! మాయిరువురిప్రతిజ్ఞల జరుపునాఁడు.

(ముక్తా: తో నిష్క్ర-)

అని—(లేచి నలుదిక్కులుచూచి గోపాలుఁ గురకవేయుచున్న నానిద్ర నాలకించి తలయూఁచి బీగము చేతులఁబట్టిచూచి పండుకొనును.)

(యవనిక దిగబాఱును.)

శ్రీ

ముక్తావళీ నాటకము.

ద్వితీయాఙ్కము. తృతీయరంగము.

తపతీనదీతీరము.

[ప్ర: ముక్తావళి-సోమశేఖరులు. (తెప్పపై)]

(అనుబంధము 9.)

ముక్తా—హా! నాథా! చూచితివే యెట్లామమ్ముద్రోయుచున్న దీ ప్రవాహము ? నాకు భయముగలిగె.

సోమ—ముక్తావళీ ! భీతిల్లకుము. దైవముమనకంత దుఃఖముఁగలిగింపఁడు. ఈనావతమిచే నీయేట నిప్పుడేపైనీరు వచ్చుచుండుటఁగొట్టుకొనడి పోవుచున్నారము. కాని తెప్ప బలిష్ఠమైనట్లున్నది. భయంపడకుము.

ముక్తా—నాథా ! దాపునసముద్రముగలదే ? అందుఁ బోయిన నేమిచేయువారము ?

సోమ—అయిన నేమాయె ? భీతిల్లకుము?

ముక్తా
సోమ } (పోవుచు సముద్రమునఁబడియెదరు. తెప్పరెండు భాగములైపోవును. ముక్తావళీ సోమసేఖరులు చెరియొక భాగమున వేఱైపోయెదరు.)

(యవనికదిగజాఱును.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

ద్వితీయాఙ్కము-తురీయరంగము.

కారాగృహము.

(లోపల మీననాథుఁడు పండుకొని యుండును.
వెలుపల ననిమేషుఁడు కావలి)

[ప్ర: చారువర్మ-నాగకేతుఁడు-సైనికులు-మంత్రులు-
సునీతి-సువిచారుఁడు.]

చారు—(అనిమేషునితో వాకిలి తెఱపించి) దురాత్మా! మూర్ఖాధమా! లెమ్ము. ఇదే నిన్ను ఉరితీయువారు సిద్ధముగ నున్నారు. కడమాట నేనే నీతో పలుకవచ్చితి. మీపట్టణము రాజ్యమంతయు మా యాధీనమయ్యె. మీతండ్రియో సంహరింపఁబడియె. ఓరి కుమూర్ఖమున నేటికిఁ బ్రాణములనెప్పుడు జెప్పెదవు? ఇప్పుడైనను నాయాజ్ఞ జరుపుదు వేని నీరాజ్యము నీ కిచ్చెద.

మీన—(ముసుఁగుతోనే నవ్వును.)

చారు—నవ్వెదవా? ఏడ్చెదవా? నీకేమి కారణమా? ముసుఁగేలతీయవు? ఈముసుఁగున నేమిఫలము?

సైని—(మీననాథుని ముసుఁగుండియుదురు.)

మీన—నారాయణ! నారాయణ! ఏమిది? నేనెవ్వఁడు. మీ రెవ్వరు? ఇదేచోటు?

అందఱు—(ఆశ్చర్యము నభినయింతురు.)

చారు—అనిమేషా! ఇదియేమి?

అని—ప్రభువా! ఇందు నాయపరాధమింతైనను లేదు. అగ్నిపట్టి ప్రమాణముఁజేయు మన్నఁ జేయుదును.

చారు—సైనికులారా! మీరు వెలుపలనుంటిరిగదా? మీకుఁదెలియక నీకార్యము జరుగునా? ఇదియేమి?

సైని—(స్వ) ముద్రయుంగరము వృత్తాంతముఁజప్పితిమా మాప్రాణముపై నేమివచ్చునో? (ప్ర) దేవా! ఇట్టి యాశ్చర్యము మేమెంతు నెఱుఁగము. నేఁడే సోమశేఖరునురిదీయుదురుగదా! ఇంతలో నేమిసంభవించునోయను భయముననూట యేవురును నిన్నరాత్రి నిద్రలేక మేల్కొని యుంటిమి. వెలుపటికొక్కరును రాలేదు.

చారు—అయినపిఁడెవఁడు?

సుమతి—రాజేంద్రా! ఈతఁడొపదదినములనుండి మనయూరినేయున్న యతీంద్రుఁడు మహాత్ముఁడని జనులందఱు చెప్పఁగావిన్నాను.

చారు—ఏమాశ్చర్యమిది? సన్యాసీ! నీవెట్టికపట సన్యాసివి? ఇక్కడికెట్లువచ్చితివి? నిక్కముఁజెప్పకున్న నినుఖండింతును.

మీన—(ఇంతవఱకు "నారాయణ" యనుచుండి) అహా! నేనా? ఇక్కడికానే వచ్చితినా? అహాహా!

చారు—ఈదురాత్ముఁడే హానిని విడిపించుటకుఁగ [illegible]. జనమా! చెప్పెదవా? చంపుదునా?

మీన—అహా! అహా! నన్నా! చంపుదురుం? (నవ్వి) ఎవరు?

అని—నేను. (అనిసమీపించి ఖడ్గముఁబట్టును.)

మీన—(మన్నుగోనిచేతినుంచి—అని: మొగముపైనూఁదును.)

అని—(మూర్ఛిల్లును.)

మీన—ఇంకెవరువచ్చెదరో రండు!

(అందఱు నాశ్చర్యమునఁదోఁచియుంటురు.)

చారు—దురాత్మా! నిన్నూరకె విడుతునని యెంచితివా? నిన్నింతింతగాఁగోసివేయింతును.

మీన—ఊఁ—కానిమ్ము.

(అనుబంధము 10)

చారు—(స్వ) వీనినేమిచేయనలయు? నాకేమియుఁదోఁచకున్నది. (ప్ర) నీవునిక్కంపుయతివో కైతవయతి వో యాదైవ మెఱుఁగు. ఎట్లువచ్చితివిందు?

మీన—రాజా! నీకూరక దుఃఖమేల ? నేను గపటయతినని యేయనుకొనుము, దానవేమి యునాకుఁగొదువలేదు. నేనువచ్చి మంచిరాజ్యమని యీయూరఁదపముఁజేయు చుండఁగా నూరివారందఱు నన్నూరక బాధించి వరములడుగుచువచ్చిరి. కపటయతి నైనందున నందఱిని నమావాస్యనాఁడు రమ్మంటి. అమావాస్య నిన్నగదా ? నాగురు వునాపైఁ గోపముగలిగి విసరివేసెను. ఎక్కడఁబడితినో యెఱుఁగను. ఇప్పుడు కారా గృహమని తెలిసెను. ఈచోట నెవ్వఁడో యొకసుకుమారుఁడున్నట్లుండెను. నేను పడినవెంటనే మిద్దెతూటుపొడుచుకొని పోయినట్లాయెను. వాడెవఁడో యెక్కడికిఁ బోయెనో యెఱుఁగను.

చారు—సైనికులారా ! ఈపలువన్నృపాలాపము లాడుచున్నాఁడు. వీనిఁబట్టి ఖండెలు ఖండెలుగా నొనరింపుఁడు.

(సైనికులు వెనుకకుఁద్రొక్కెదరు.)

చారు—దురాత్ములారా ! వెనుదీసెదరా ? మీపనిచక్కఁజేయఁగలను. వీనిపని నేన చేసెదను. (కొట్టును.)

మీన—అయ్యో ! నాబిడ్డయేమాయె. నాబిడ్డయేమాయె ? హా హా హా

చారు—పలుగాకీ ! నీబిడ్డయెవరు ? నవుసన్యాసివైన నీకుబిడ్డయెక్కడవచ్చె ?

మీన—బిడ్డయా! హా హా హా నాబిడ్డ. ఎంతముద్దుబిడ్డ ? పోయె. పోయె. హా హా హా

(ప్ర: శీఘ్రగమనమున నీలాంబక)

నీలా—దేవా ! నాయభ్యంతరము క్షమింపవలయు. నిన్నరాత్రి యర్ధరాత్రివఱకు మే మును ముక్తావళియు మాటలాడుచుఁ బండుకొంటిమి. కొంతసేపులోననే ముక్తావళి నలుపటికిఁబోయెను. నేనువత్తునన్నవలదనియె. తర్వాతనాకన్లు నిద్రవచ్చె. ఉదయ మగుటకు జామున్నప్పుడే లేచితిని. ముక్తావళి కానరాకున్న వెదకితిమి.

కం॥ ఆయర్ధరాత్రినుండి య।
యో యెల్లెడవెదకితిమి తలోదరి నదియే ।
మాయయొ కనఁబడకున్నది ।
మాయపరాధంబులేదు మానవపాలా ॥

ప్రవాళవల్లియు వెదకె. ఎందెందు వెదకినఁజిక్కకున్నది. మహీశా! మన్నింప వలయు.

చారు—హా ! హా ! హా ! దైవమా ! (మూర్ఛిల్లును.)

నాగ—హా! శ్రీహరీ!

మీన—నాబిడ్డపోయె. నాబిడ్డపోయె. హా హా హా

చారు—(లేచి) నాగకేశా! నాబంగారపు కూతురునాకుఁ దక్కునా?

(అనుబంధము 11.)

నాగ—అయ్యో! కాంతామణీ! ముక్తావళీ! నీవునాకుభార్యవై సర్వసుఖములొసంగఁ గలవని నమ్మియుంటినే? నాచిత్రకారశక్తివలన నీరూపముఁజూడకుండినను బ్రశంసవలనవిని రూపమెట్టిదిగా నుండఁగలదని యెన్నియోచిత్రములవ్రాసి పేరాసఁజేసి నిన్నుఁజూడ నెంచితినే? ఇంకనొక గడియకు నీమంగళాంగదర్శనము నాకులభించు ననియుల్లసిల్లుచుంటినే? ఇంతాశాభంగముఁగలిగించితివా?

మీన—నాబిడ్డ. నాబిడ్డపోయె. హా హా హా.

చారు—నీలాలకా పోదియురమ్ము. సైనికులారా! మీరందఱుపోయి దిక్కుదిక్కుల నాకుమారిని వెదకిరండు.

(నిష్క్ర.)

(అనుబంధము 12.)

నాగ—దైవమా! నాకేమిప్రాప్తిగలిగె? ఆముక్తావళిలేకున్న నేనెట్లానిర్వహింతును? భూమియంతయునెందుఁదిరిగి దానిపొలకువ గుఱుతింతు, నొండీన యట్లనే మరణము నొందుదు గాని యాతరుణీమణిలేక నేజీవింపఁజాల.

(నిష్క్ర.)

[ప్ర: సైనికుఁడు.]

సైని—యతిసార్యా! నమస్కరింతును. మాచారుశర్మరాజుగారు మీకత్యంతవిధేయులై క్షమాపణముఁ జెప్పుకొనుచుఁ గినుగృహమునకు మిమ్ము విజయముచేయించుకొని రమ్మనినారు. పల్లకివచ్చియున్నది. వేంచేయుఁడు.

మీన—నేనిప్పుడు రాననివానితోఁ జెప్పుము. ఊరిలోనికిఁ బోయి పిదప నిష్టమువచ్చి నప్పుడు వచ్చెదనని చెప్పుము. (నవ్వుచు లేచిపోవును.)

అని—(లేచి చూచి) హా! హా! ఏమాశ్చర్యము. (నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

తృతీయాంకము-ప్రథమరంగము.

కేరళరాజ్యమున సముద్రప్రాంతభూమి.

[కొందఱు తురకలు మాటలాడుకొనుచుండ ప్రవేశము ముక్తావళి.]

ముక్తా—మహాత్ములారా! అనదనై గత్యంతరములేక వచ్చియున్నాను. మీరు నన్నుఁ గాపాడవలయు.

తురకలు—(తమమాటలతో హాస్యమాడెదరు.)

ముక్తా—అయ్యలారా! మీమాటలు నాకేమియుఁ దెలియవు. మూఢఁగాననుమేలము లాడునట్లున్నది. ఇదిధర్మమా?

తురక—(ముక్తావళిపైఁబడఁబోయెదరు.)
ముక్తా—(చూర్ణము వారిపైఁజల్లును.)
తురకలు—(మూర్ఛిల్లెదరు.)

ముక్తా—దురాత్ములారా! ఇట్లనేపొండు. దైవమా! నేనింకేమిసేయుదును. నానాథుని యాశ్లేషసుఖమొక్క సారికేకడగావలయునా? తపతీనదము దాఁటి యేతెంచిన నాకనంతసౌఖ్యము కలిగెనని నమ్మియుంటిఁగదా? ఆనదము వేగమున సముద్రమున రెండు క్రోశములు గొట్టుకొని పోవలయునా? పోయినను మానెఁగాక నానాథునితోనుండినదియే పరమానందముగనుండెనే? అదియులేకపోయె. దక్షిణమునకు నన్ను ను బశ్చిమమునకు నానాథునిఁద్రోయవలయునా? అప్పుడయ్యెడకు వచ్చుచుండిన యోడబేహారియొకఁడు చోళరాజ్యమునకుఁ బోవువాఁడు నన్నుఁదనయోడ నెక్కించుకొని వచ్చుచుండినవాఁడు దారిలోనిండే తనయోడతోఁగూడ మునుఁగవలయునా?

(అనుబంధము 13.)

హతభాగ్యరాలనగు నాకొక్కతెకుమాత్రము మృతిగలుగకుండ వలయునా? ఈరూపమున నే నెక్కడికిఁబోయినను భంగపాటుగలుగుఁగాక వేఱుగాదు. (తన

చీరఁజూచి) నినుఁగట్టినవారిఁగలకాల మబలలఁగాఁ బరతంత్రరాండ్రుగాఁజేసి యె వ్వరివలనను భంగపాటు గలిగించి హాస్యమునకు నిడుమలకుఁ బాత్రభూతలుగాఁజేయు వస్త్రమా ! నీవిఁకఁబొమ్ము. (పాఱవేసి) రూపమువలనఁగాకున్న వేషమువలననైననే బురుషుఁడనయ్యెద. (పురుషవేషముధరించి) ఇంకనన్నెవ్వరేమి చేయఁగలరు? నానాథుని ప్రథమాలింగనము వడయఁగోరి గూఢవృత్తిఁగారాగృహప్రాంతమున కరు గుటకేవేషము ధరించితినో యదియేయిప్పుడు నాపాలికిలభించినది. ఆహా! లోక మున వేషమువ నెంతయున్నది? అప్పుడేనాకు మగతనము లభించినట్లు ధీరుత్వమంత యుఁ గొఱవడుచువచ్చె. ఒకఖడ్గము మాత్రముననే యుద్ధమునకుఁ బోవుదానివలెను న్నాను. "పోవుదానివలె" నేల? "పోవువానివలె" నందును. వేషమువేసికొనినవారి బ్రగుకు నిరర్థకము. ఈదేశముననే యుంటినా, యీతురకలమూలమున గుర్తింపఁబడు దునేమో? ముంగుపోయెదను. పేరొకటికావలయుఁగదా? నీలకేతుఁడను పేరుఁబె ట్టుకొనియెదను. ఎందైనఁ బోయిరాజునొద్ద నూడిగమునకు నిలిచి నానాథుపోకడ నన్వేషించెదను.

(నిష్క్ర.)

శ్రీ

ము క్తా వ ళి నా ట క ము.

తృతీయాంకము-ద్వితీయరంగము.

కేరళదేశములోని వీధి.

[ప్ర: చారుఁడు.]

చారుఁడు——జనులారా! బ్రహ్మక్షత్రియ శూద్రవతంసములారా! వినుండు వినుండు. ఈ కేరళరాజ్యమున నొక వనకుంజరము, అప్పుడప్పుడు రాత్రివేళఁబట్టణములకుఁబల్లెలకువచ్చి యిండ్లను జనులను వనములను నాశనముఁ జేయుచుండుట యందఱు నెఱుఁగుదురుగదా? దాని వధించుటకుఁ జేయఁబడిన సర్వోపాయములు విఫలములై యుండుటయు నెఱుఁగుదురు. అదిసర్వాయుధాభేద్యమై గజరూపమూనిన మహాసురుని చందమున నెందు నెదురులేకున్నది. నిరపరాధజననాశనమునకుఁ గటకటపడి కేరళరాజ్యరమా విలాసులగు నంగారశర్మరాజుగారు వక్ష్యమాణవిధమునఁ జాటించుచున్నారు. ఎవ్వరైనను శూరులగు వా రీకుంజరమును దృష్టాంతయుక్తముగ దిష్టాంతమొనర్చిన మారాజ్యములో మేముపాతిక భాగమివ్వఁగలవారము. వారివంశమున్నంతవఱకు నడుపువారము. అట్టివారు బ్రాహ్మణక్షత్రియులలోఁ జేరినవారేని, శూద్రాగ్రేసరుఁడని జగత్ప్రసిద్ధిఁగనిన వానిఁగాక యితరులఁ బెండ్లియాడనని ప్రతిజ్ఞపట్టియున్న మాయేకపుత్రి నింగులేఖాదేవిని మేమట్టి శూరినానునకుం బరిణయముఁ జేసియిచ్చి యర్ధరాజ్యమివ్వఁగలవారము. ఇది త్రికరణశుద్ధిగా జరుపువారము. శూరులకెల్ల మంచి సమయము మొదవినది. ఉపేక్షయొనరింపరాదు సుమండీ.

(నిష్క్ర-.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

తృతీయాఙ్కము-తృతీయరంగము.

పాండ్యరాజగు చతురవర్మయాస్థానము.

[ప్ర: చతురవర్మ-మంత్రి.]

చతు—మంత్రీ! వస్తువాహుఁడిపుడేవచ్చెనా?

[ప్ర: వస్తువాహుఁడు. ముక్తావళి (పురుషవేషమున)]

వస్త్రు—పాండ్యధరామండలాధీశా! చతురవర్మరాజేంద్రా! నమస్కరించువాఁడను. మీయాజ్ఞతెఱంగున సింధుదేశమునుండియు ఘూర్జరదేశమునుండియు మీరుకోరిన సర్వపదార్థములఁదెచ్చియున్నాఁడను, బండినుండియిప్పుడే వచ్చితి.

చతు—వస్తువాహా! మిక్కిలి సంతసించితిని. ఈముద్దుకుమారుఁడెవ్వఁడు?

వస్తు—రాజచంద్రా! ఇతఁడు నీలకేతుఁడను రాజపుత్రుఁడు. కేరళదేశపు సముద్రప్రాంతమున నాకుఁజెలికాఁడయ్యెను. మిక్కిలి శాస్త్రపరిచయమును యుద్ధపాండిత్యమును గలవానిఁగా నెఱిఁగితి. దేశసంచారియైయున్నందున మీయాశ్రమమున నుండఁగలవాఁడని పిలుచుకవచ్చితి.

చతు—కుమారా! నీతలిదండ్రులెవరు?

నీలకేతు—దేవా! నాతలిదండ్రుల నేమనిచెప్పఁగలను?

కం॥ అనఘాత్మ నాయదృష్టం
బున నదియే జనని యుడసముద్రుఁడె జనకుం।
డను భంగిగలిగె నేమని।
వినిపించెడివాఁడ నాదువృత్తాంతంబునుఁ॥

ఇప్పటికినదియే నాతల్లి. సముద్రుఁడే నాతండ్రి.

వస్తు—రాజచంద్రా! ఇతనిచరిత్ర మద్భుతము. ఈతనితలిదండ్రులు ఘూర్జరము వైపున మున్న వారఁట. శత్రుబాధ మిక్కిలియైన కతమునఁగడుచిన్ననాఁడే యితనిఁబాసి వా రెక్కడికోపోయిరఁట. తదన్వేషణవ్రతపూని యూరకసంచరించుచున్నాఁడఁట. వారియిక్కడ యెఱుఁగుటకుఁ గేశఖండనమైనఁ గావింపఁడఁట. మొన్న సముద్రమున నొక్కయోడలోఁబోవుచుండ యీయోడ కేరళప్రాంతమున మునుఁగఁగా నితఁడొక్కరుఁడుమాత్రము బ్రదికెనఁట. ఇవియన్నియు నెఱింగినేఁ దోడ్తెచ్చితి.

చతుర—కుమారా! నీవు మాపీటనేయుండుము. నీతలిదండ్రుల నెమకింతుము.

నీల—రాజచంద్రా! నిష్ప్రయోజకుఁడనై నేఋణము జీవనము చేయఁగలవాఁడఁగాను. ఏదైనఁగార్యమిచ్చిన నుండెద.

చతుర—అంతేనఁ బాలుగారు కసిగందుమోము దమ్మిగల సుకుమారుఁడవే? నీ వేమి కార్యము చేయఁగలవు?

నీల—చూచుటకట్లున్నాఁడఁగాని యెట్టికష్టములకైన నోర్చుకొనువాఁడ.

ఉ॥ చాలనివాఁడనంచు నలసక్రియుఁడంచునునన్నుఁ జూడకేఁ ।
జాలుదు యుద్ధభూమిరిపుసారమడంపఁగ వ్రాత వ్రాయఁగాఁ ।
జాలుదు వంటకైనమఱి చాలుదునన్నియుమించి కావ్యమో ।
భూలలనేశ నీఋణము భోజనమెల్లను మ్రొక్కివేఁడెదన్ ॥

దండుననుంచినను, విలేఖకునిఁగా నొనర్చినను, తుదకు, బాచకకృత్యమునకైనఁ దగుదు.

చతుర—ముద్రఁగైకొమ్ము. ఈముద్రాధికారము నీకుండనిమ్ము. విలేఖకగణికాదులపై నధికారము గలిగియుండుము. (నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

తృతీయాఙ్కము-తురీయరంగము.

కేరళపురివీధి.

[ప్ర: నాగకేతుఁడు.]

నాగ—ఆహా! ఎన్నిదినములకింత వృత్తాంతము తెలిసె. ఆముక్తావళి యీకేరళరాజ్య ప్రాంతమునకు వచ్చియున్నట్టు తెలిసె. ఈరాజ్యముననే యున్నదో లేకెందైనఁబోయినదో? అయినను రాజధానికిఁబోయి యందే యుండి విచారింపవలయు. అయ్యో! ఆసోమశేఖరునిపై మోహమునఁదలిదండ్రులసయితము మాని యెటనైనఁబడ నుద్యమించిన యాతన్వంగి నన్నుఁగోరునా? అది నాకు లభింపకున్న నేజీవింపఁగలనా? ఈసంవత్సరమునుండి దానికై పరితపించుచు నాధనమును బ్రాణములను దానిపాలు చేయుచున్నానే? అక్కటా! సింహాయత స్వత్వుఁడగు నాసోమశేఖరునితో నేనీడగుదునా? ఇదేల నాకీనట్టియాస? దీనిమాని నాపురికిఁబోవుదునా? అయ్యో! ఎట్లుప్రాణములఁభరించి పురికిఁబోదు?

(అనుబంధము 14.)

మొదట నాముక్తావళిపోయిన యాఱుమాసములవఱకు నదిమృతిపొందెననియే నేనును దానితండ్రియుఁ దల్లియునందఱు నమ్మియుంటిమి. నీలాలక తనమరణకాలము రాఁగా వృత్తాంతముఁజెప్పె. దానివలన సోమశేఖరుని వృత్తాంతమును నాకృత్రిమయతి, కపటసన్యాసి వృత్తాంతమును దెలిసె. నాటనుండి తదన్వేషణవ్రతముఁబూని యడుగఁదగినచోట్లనెన్నియు నడుగుచు ముక్తావళి కట్టియుండిన చీరకుఁ జతచీర చేపట్టి యూరూరు విచారించుచు రాఁగా నట్టిచీర యీయూరదొరికె. ఈయాఱుమాసములు పడిన శ్రమమంతయు వీటిఁబుచ్చి యూరకూరికిఁబోదునా? ముందెట్లు జరుగనున్నదో చూచెదను. రాజధానికిఁబోయెదను. (నిష్క్ర)

శ్రీ

ము క్తా వ ళీ నా ట క ము.

తృతీయాఙ్కము - పంచమరంగము.

కే ర ళ వీ ధి.

[ప్ర: సోమశేఖరుఁడు - బ్రాహ్మణవేషమున.]

సోమ— (అనుబంధము 15.)

అయ్యో! నాయట్టి పాపాత్ముఁడెందైననుండునే? రాజ్యముఁబాసితి. తండ్రినిఁ గోలుపోయితి. నాకై తనకుఁ గారాగృహవాసముఁ గలిగించుకొన్న పిన్నతండ్రిఁ జెఱవిడిపింపలేనైతి. ధీరోదారగుణవిరాజితుఁడుగా నాపిన్నతండ్రి చెఱవిడిపింపఁ బ్రయత్నించుటయే సత్యవ్రతముగా జరుపుదునని చేసినప్రమాణపూర్వకమగు ప్రతిజ్ఞజరుపలేనైతి. అక్కటా! ఆచెఱసాల నతఁడెట్టియిడుములఁబడెనో? ఇంత యపాత్రప్రతిజ్ఞ గలుగునే? ననుఁబాసిపోయిన యాముక్తావళిజాడ యించుకంత తెలిసిన నూరికిఁబోయి సర్వసన్నాహములు చేయనెంచియున్నాఁడనే. అదితెలియకున్నదే? నాప్రాణపదముగానే నెంచి సర్వాశలు పెట్టియున్న తరుణీమణి ముక్తావళివిధివైపరీత్యమున ననుఁబాసినదిమొదలు పశ్చిమసముద్రతీరముననున్న యన్నిపట్టణములఁ బల్లెల వెదకుచువచ్చితినే? రెండుసంవత్సరములయ్యె నించుకైనఁ బొలకువ తెలియకున్నదే? తెప్పనుండిజాతి సముద్రమునఁబడియెనో? కాదేని నక్రాదులగు జలచరములేవైన మ్రింగెనో, యొండేని లేకున్కిఁ దల్లడిల్లి బెగడొంది యపగతాశరయి యసువులఁబాసెనో, లేకున్న సజీవరయి నన్నెందైన వెదకుచున్నదో, లేక యాసముద్రమున నల్లేతేలియాడుచునున్నపుడు నా తెరువునఁబోవు నావికులెవ్వరైన నాయతిఁ జెఱవట్టిరో యెఱుఁగఁజాలఁగదా?

సీ॥ ఎడఁబాసిజడరాశిఁ బడఁద్రోసికడఁజేసి
నందుకావిధికెంత యడలిపడితొ ।
బలువంతజలజంతువుల పొంతఁదలకెంత
మదిఁదాల్చివిధిలేక యదరిపడితొ ।

కవగానకైవశ్రైన నవమానలవమూన
  నడలొందికడుగుంది వెడఁగుపడితో ।
మనఁగోరినినుమీఱి కొనసారిననుఁజీరి
  కడునాసవిడలేక బడలుపడితో ।

తే॥గీ॥ యకట ముక్తావళీ తరంగావళీవి ।
భావళీహావ లీలాశుభావళీస ।
దావలీఢసురో భావళీవినమ్ర ।
భావలీనసతీభంగి పావనాంగి ॥

ముక్తావళీ! నీఋణము నాకంతయే కలదుగదా? మృతిఁ గలిగింతురను భయము వెనువెంటఁ గలిగిన చావునకు సిద్ధముగనున్న సంభ్రమము వేళ నొక్కటియు మదికిఁ దోఁచకుండు కాలమున నాకారాగృహమున నినుఁ గౌఁగిలింపఁ గలిగినది మాత్రమే నానోముఫలమా? నాయట్టి హతభాగ్యుఁడుండునే? అయ్యో! నాకొఱకై, హత భాగ్యుఁడనగు నాకొఱకై నీవు తల్లిదండ్రులఁ బాసి దేశము మాని పడరాని పాటులఁ బడితివే? దానికై దుఃఖించెదఁగాక నాయునికి కింతయైన నగవను హా! దైవమా! ఇది రాతిరియయ్యె. ఇందొక సత్రమున్నట్లున్నది. ఈరాత్రి యిందుండి రేపు ముందుపోయెద. (పండుకొనును) ఏమిది? ఇట్టి యద్భుతాకారముగల యీకుంజరము నడయాడు నీలశైలము పగిది నూరిలోపలికి వచ్చుచున్నది. అయ్యో! ఆ యింటినట్లే త్రొక్కుచున్నది.

(లోపల కలకలము. ప్రవేశము-ఏనుఁగు.)

ఏమియు నెఱుఁగని భంగిమదించి యుండఁగల యీసామజమున కిట్టి చెడుతలం పేలకలిగె?

(పోయి యేనుఁగును చంపును.)

[ప్ర: బ్రాహ్మణుఁడు.]

బ్రాహ్మ—మహాత్మా! నిరంతరము మాకు బాధనొసంగుచు నిర్భీతిమై క్రూరకృత్యము లెన్నియోయొనర్చుచు సర్వాయుధాభేద్యమైవిచ్చలవిడిఁ దిరుగుచున్న యీపాపపుఁ గుంజరమును జక్కాడి బకాసురుఁగూల్చి యేకచక్రపురిఁగాచిన వాయుసూనుని భంగి, హిరణ్యకశిపు ఖండించి దేవపురిఁబ్రోచిన నరకేసరిభంగిఁ గీర్తిఁగన్న నీవెవ్వర వడుగ వచ్చునా?

సోమ—బ్రాహ్మణోత్తమా! నన్నేల యింత ప్రశంసించెదు? ఇదియేమంత ఘనకార్యము? నేను విలాసకుఁడను బ్రాహ్మణుఁడను.

బ్రాహ్మ—విలాసకా! నీపుణ్యమగణ్యము. ఈకేరళాధిపతియగు నంగారశర్మ బ్రాహ్మణక్షత్రియులలో నెవ్వరైన నీమదకరిం జంపినఁ దనకూతునిచ్చి యర్ధరాజ్య మిచ్చెదనని ప్రతిన పట్టియున్నాఁడు.

సోమ—విప్రపుంగవా! నాకు మీరాజ్యమును వలదు. మీరాజుకూతురునువలదు.

బ్రాహ్మ—అయ్యో! ఇట్లేటికి? ఇక్కడికి మూఁడామడలో రాజధానికలదు పోయి రాజదర్శనమైననుఁ జేసికొందువు రమ్ము. బ్రాహ్మణోత్తమా! ఇంకొక్కమాట. ఈయూరికింత దూరముననున్న సముద్రతీరమునఁ గొన్నిదినములకుముందు కొందఱు తురకలు సముద్రమునుండి యప్పుడే యుద్భవించిన జయలక్ష్మిఁబోలె నలరారు సుందరింగాంచి కామింపఁగా నాయంగనామణిమంత్రములుచ్చరించి ధూతిచల్లినంతనే యాతురకలు మూర్ఛిల్లిరఁట. ఆయమ మతియేమి తంత్రముఁజేసెనో నాటినుండి యాకుంజర మీరాజ్యము నంతయుఁ బాడుచేయఁ దొడఁగె. నీకేమైన మంత్ర పరిచయమున్న నామంత్రమునకుం బ్రతిక్రియ యొనరింపుమా?

సోమ—ఎన్ని దినములైనది యాయమ వచ్చి?

బ్రాహ్మ—హాదాపుగా రెండుసంవత్సరములకంటె నెక్కువయే యాయె.

సోమ—హా! దైవమా! ఆతరుణీమణి యేమాయె? ఇప్పుడెందున్నది?

బ్రాహ్మ—అప్పుడు మూర్ఛపోయిన తురకలు లేచిచూచినఁ గానరాలేదు. ఎందువెదకినను జిక్కలేదు.

సోమ—హా! శ్రీహరీ! బ్రాహ్మణా! పోదము రమ్ము నీకేరళ రాజధానికి.

బ్రాహ్మ—ఇప్పుడుగదా మాకుధన్యత. ఆరాజకూతురున్నదే—భళీ!

సోమ—పోదము రమ్మిప్పుడేల? (నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

తృతీయాంకము-షష్ఠమరంగము.

చతురవర్మకొలువు.

[ప్ర: చతురవర్మ-నీలకేతులు.]

చతుర—నీలకేతు కుమారా! ఈమూడేడులనుండి నీగుణము చూచియున్నారము, మహోన్నత వంశమున నీవు జనించియుండవలయు ననుటకేమియు సందియములేదు. కొన్నిమాటలు నీతో నేనాడవలసియున్నది. ఇతరులతో నీవిషయమున మాటలాడింప నెంచితి. ఎంచియు ధీరగుణోపేతుఁడవగు నీతో నాడుటకు సంకోచమేలయని నేనే యుద్యమించితి. నాకుఁ గళావతియను పుత్రియుండుటయు, నాపుత్రి నాప్రాణంబు ప్రాణమగుటయు, దానికై నేనింతరాజ్యము గలిగియున్నను బునర్వివాహముఁ జేసికొనకుండుటయు నీవు వినియుందువు. కేరళరాజ్యమునుండి నేఁబిలిపించియున్న జగంధరుఁడను చిత్రకారివల్ల నే వ్రాయించియున్న యాకన్నియ చిత్రపటములలోని రూపమును జూచియుందువు. ఆకన్నియ ప్రౌఢయై రెండుసంవత్సరములైయుండియు నాయమ మనసరయక వివాహముచేసి యివ్వరాదని యీవఱకుఁ గాచియుంటి. ఒక్కరైన రాజకుమారుల నాయమ యొప్పుకుండే. అదేమి దైవాయత్తమో నిన్నెపుడు చూచినదో యాయమకు నీపై మగిగలిగియున్నది. నీకభీష్టమైన నాయభ్యంతరములేదు.

ఉ॥ ఇన్నిదినంబులున్నృపుల నెవ్వరినొల్లక యున్నకన్నెదా ।
నెన్నఁడుఁజూచెనో ఘటన మేక్రియనున్నదొ రాకుమారపో ।
రన్నినుఁగోరెనాసుత కళావతిభాగ్య విశేషమయ్యెనా ।
కన్నియఁగోర నీకుమది గల్గినలేదొకొ యంతరాయముల్ ॥

నీల—రాజచంద్రమా! ఇది యెన్నఁటికైన నొప్పునా? కన్నుగానక మీకుమారివరించినను, బుత్రియెడఁగల ప్రియమున నీవేయభయదాన మొసఁగినను, దారతమ్యమరయక నేనిందుకు సమ్మతింపవచ్చునా? నేను మీభటుఁడ. భటశబ్దముఁబట్టితనయుఁడ.

ఆయమనాచెల్లెలు. ఇట్టివావిసరియా? మీసరివారిలో మీకునగుఁబాటుకాదా? నాకు మాత్రము కీర్తికరమా? ఇదికానిపని. క్షమింపవలయు.

చతుర—కుమారా! నీలకేశా! నీసుశీలతకెంతయు సంతసించితి. యువానుఁడవై సర్వసుఖములఁ గోరవలయువాఁడవై, సుందర రాజనందనపాణిగ్రహణమును, నామూలమున రాజసుఖమును మీకబ్బనుంగాఁ దారతమ్యభంగివరసి నీవు వలదనుటయే నీధీరవంశజననమునుఁదప్పక చాటఁగలదుగదా?

(అనుబంధము 16).

ఆయిన నీవాడిన యీవిషయము యోచనీయమే. ఈవిషయము నేను నాతనయకుఁజెప్పితి. ఆయమయొప్పదయ్యె. ఆమెను గాదనఁజాలకయే గానిమ్మంటి. అయిన నీవే యీయాశయము చెప్పుటవలన మరలఁజెప్పెదను. అంగీకరించినను సంతోషమే. అంగీకరింపకున్నను మఱియుసంతోషమే. (నిష్క్ర.)

నీల— అకటా! నాకిదేమవస్థవచ్చెను? నా నాథుని వెదకుచు నేనూరకదిరుగుచున్న నతఁడును వెదకుచున్న నొకరికొకరికి సమాగమమే లేకుండుగావున నొక్కయెడ నేనున్న మేలని యిందేనిలచి వెదకుచున్నానే! ఇట్టిండ నీసందర్భముఱాఁదగునే? దైవ మెట్లుచేయనున్నాఁడో తెలియదు. (నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

తృతీయాఙ్కము-సప్తమరంగము.

కళావతి యంతఃపురము.

[ప్ర: కళావతి-చతురవర్మ.]

కళా—అయ్యా! క్షమింపుము. చనువుమైఁబలికెదను. నీవే నీలకేతునితో నీమాటచెప్పినట్లు తోఁచుచున్నది.

చతుర—కుమారీ! నీయభీష్టము నెఱవేర్చుటకంటె నాకు వేఱొకకార్యముగలదా? ఆ నీలకేతునే పంపెదలెమ్ము. మాటలాడుము. (నిష్క్ర.)

కళా—హృదయమా! తల్లడిల్లకుము. నామనోహరుని మంగళాంగదర్శనము సమక్షమునఁ గలుగుటకు మదిభుగుల్లుమనుచున్నది.

[ప్ర: నీలకేతుఁడు.]

నీల—(స్వ) ఈపాండ్యరాజగు చతురవర్మయొద్ద నెన్నిదినములనుండి సౌఖ్యముగానుంటిని. ఇప్పుడిదియేమి యవస్థవచ్చెను? అతనికూతురు నన్నుఁగోరియున్నదఁట. నేఁ బెండ్లియాడవలయునఁట. నేవలదనినకారణము లెల్లఁజెప్పితిని. తనతనయతో మాటలాడెదననియె. ఇప్పుడు తనకూతురియొద్దకే నన్నుఁబంపియున్నాఁడు. దైవమా! నన్నేమిచేయనెంచితివి? (ప్ర) కళావతీదేవీ! ఏమిపిలిపించితివి? ఆజ్ఞయేమి?

కళా—రాజకుమారా! నిన్నేటికిఁబిలిపించుటయు మాతండ్రిచెప్పఁడా?

నీల—తరుణీమణీ! చెప్పియున్నాఁడు. నేనునందుకుఁ బ్రత్యుత్తరముఁజెప్పితిని. నీవు నను వరింపనెంచుట యపకీర్తికిని సరివారిలో నగుఁబాటునకుఁ గారణము. రాజ్యసంపదలుగల యువానులగు రాజకుమారులెందఱోయుండ, నినుఁజేపట్టుటయే స్వర్గభోగమనితలంచి యాశించు సురూపులగు ధరణీపతితనూజు లెందఱోయుండ నన్నుఁగోరుట నీకుఁబాడిగాదు. మీతండ్రినాకేలికయగుటచే నాకునుదండ్రివావి. ఇట్టివరుసతగునా?

(అనుబంధము 17.)

కళా—ధీరపుంగవా! రూపముతోఁ బెంత వలనఁగాని, గుణలోపమువలనఁగాని, నడక తక్కువవలనఁగాని, నేనీకుఁదగననియంటివేని నీకుమాటాడకుండుఁగాని యీకారణములు నన్నెట్లుబాధించును? నామనసునకువచ్చిన సుగుణశీలసంపదలుగల మనోహరునిఁబెండ్లియాడుట నపకీర్తిగాని నగుఁబాటుగాని యేలకలుగు? ఇంక వావితగదని నీవాడుట యాశ్చర్యము. నీసతితల్లి నీతల్లియేయని స్మృతులుద్ఘోషించుఁగదా? అందున నీసతి తండ్రియగుటకును, నాపతితండ్రియగుటకును సందేహమేమి? అది తప్పనివావిఁగదా?

నీల—వనితా! ఏదియెట్లున్నను నావంశము నాకేతెలియకున్నదే, నీవెవ్వరియాలి వెవ్వరికోడలవని నిన్నడిగిన తలవంపులగుఁగదా!

కళా—మనోహరా! ఈమాటకుఁబ్రత్యుత్తరము నీకుఁదోఁపదా? నీధీరగుణమే నీసద్వంశజననమునుఘంటాఘోషముగఁ జాటుచుండ నదియొకరు వ్రాయవలయునా? నీవెవ్వరియాలవన్న నామగని యాలననఁజాలనా? ఎవ్వరికోడలవన్న—

నీల—తరుణీ! నేను నాతలిదండ్రులఁ గనిపెట్టునటులకుఁ గేశఖండనమైన—హా! శ్రీపతీ!—చేయననియున్నవాఁడ నీభోగమున కట్లయ్యెకొందు?

కళా—త్రికరణశుద్ధిగా నేఁగోరినమగని కాల ననిపించుకొనుటకంటె వేఱొకభోగము నపేక్షింపను.

నీల—మానినీ! నీకట్టియుత్తరములనిచ్చినను నాకు మనసొప్పదు. కీర్తియటుండ నాడికలటుండ సౌఖ్యమయినను నీకులభింపదని నాకుఁదోఁచుచున్నది.

కళా—ఇంతయేల నీవుమాటలాడెదవు? దాఁపకవచింపుము. నీకింకెవ్వరిపైననైన మనసుఁ గలదా?

నీల—మానవతిమణీ! (కన్నీరునించి) నివేంచిన టెకలగు—

కళా—అయ్యో! కన్నీరేలకలిగె? నీమోహమునకు నేనడ్డమురాను. నీమనోహారిణిని నేఁదోఁబుట్టువుగాభావించెద. నీమోహమంతయు నీమెప్పులాడికొసఁగినను నన్నొక దాసియని యనుగ్రహించిన నంతయేచాలును.

(అనుబంధము 18.)

నీల—భామామణీ! పతివ్రతాతిలకమవని నిన్నునుతింపుటకు నీమాటలు సార్వపథీనములు. నీయట్టిసతీమణి భార్యగాలభించుటకుఁగడుంగడునోఁచి యుండవలయుఁజుమా! నీమగఁడు. కావుననే నేనీకుఁదగనివాఁడ.

మ॥ అలినీలాలక నీసతీసుచరితంబత్యద్భుతంబయ్యెధీ
ర లలామంబవు నిన్నువంటిలలనా రత్నంబుఁ జేపట్టఁగాఁ
దొలిజన్మంబున దుర్గసీమఁదప మెంతో చేయఁబోలుం జుమీ
యలపుణ్యాత్ముఁడ భాగ్యసంగతుఁడ నేనర్హుండఁ గానిందుకున్॥

క్రూరాత్ముఁడ. కలుషమానసుఁడ. నను వరింపకుము.

కళా—నీగుణమే నీవాడినమాటలఁ గల్లఁజేయఁజాలు. క్రూరాత్ముఁడిట్లు చెప్పికొనునా?

నీల—కామినీ! నీవిట్లుపట్టుపట్టిన నే నీయూరును నీతండ్రిదాస్యమును మాని యెక్కడి కైనఁబోయెద.

కళా—ఇది పరమసమ్మతము—నీ వెంట నేనును వచ్చెద.

నీల—హా! దైవమా! భామినీ! ఒకవేళ నేను మోసగాఁడని నీవు గుఱుతెఱిఁగిన నెట్లు?

కళా—నీమోమునందలి తేజముఁ గాంచిన మోసమనునది మూఁడామడ యెడగలుగ నుండఁగలదుగదా?

నీల—అతివా! మోసమెట్లయిననుండనీ. నేను నినుఁగన్నత్రియెవఁజూడక యాదరింప కున్నఁబరిణయమాడుటొక్కటితప్ప వేఱుసౌఖ్యము కలుగదే?

కళా—నేవిన్నవింపనా నీకు భార్యననిపించుకొనుటకంటె వేఱభిలాషము నాకులేదని? ఏలయిట్టి విషమపరీక్ష? నేను నీదానఁగాక యింకొక్కరిదానఁగాదు. నీకిదితీఱనిపని.

నీల—ఎలయూనని కన్నులుతెఱచి దుఃఖాంబుధిఁబడి పాఱిపోవ నెంచెదవే. నిన్నేమనఁ గలను?

(అనుబంధము 19.)

కళా—ఎన్నిదుఃఖములకైన నెంతి తిరస్కృతికైననోర్తుఁగాక నాయభిలాషము—నీవు వరించుభాగ్యముగను నభిలాషము-నేమానను. నీవు నన్నొల్లనినాఁడు ప్రాయోపవేశ మొనర్చి యసువులఁబాసెద. నీపాదములాన నేమనఁజాల. నీవేమిబాసచేయుమ న్నను జేయుదాన. ఇదేచేఁజేత నానవెట్టుకొనదాన. (అని చేయొడ్డఁగా.)

నీల—అతివా! నీయిష్టము. నాపైమాటలేదు. నీయిచ్చచొప్పున నేకానిమ్ము (పోవఁ బోవ.)

[పునః ప్రః చతురవర్మ.]

చతు—(నీలకేతునితో) మాటలాడితివా? నీలకేతుకుమారా!

నీల—మాటలాడితిని. నాయత్నములేకున్నది.

చతుర—మోచింపకుము. పొమ్ము. (నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

[తృతీయాంకము-అష్టమరంగము.]

కళావతిపడకటిల్లు.

[ప్ర: నీలకేతుఁడు మంచముపైఁ బండుకొని]

ప్రక్కన కళావతి వీణెతో.

కళా—　　(అనుబంధము 20.)

నీల—(లేచి) కళావతీ వలదన్నను మానక మాదేశపద్ధతి భంగి ననుఁ బాణిగ్రహణం బొనరించితివి. నీసౌఖ్యమింతయేయని యెంచుము.

కళా—ఇంతకంటె వేఱు సౌఖ్యమును నేఁగోరలేదే ?

నీల—చెలువా ! నేఁగడు క్రూరాత్ముఁడసుమా ! అరయలేవైతివి.

కళా—అక్కటా ! నిష్కారణముగా నూరక నిన్ను నీవ యేమిట్లనుకొనియెదు ? ఆహా ! తెలిసెను. అగ్గలంపు మరులు పెంపున నిను నిర్బంధమున సేవరించుట క్రూర కృత్యమని నన్ను దూషించు నెపమున నిట్లనుకొనియెదవో ?

నీల—అయ్యో ! అటుగాదు. నిక్కముగా నేవంచకుఁడను.

కళా—కానిమ్ము నీవలన నే వంచితకాఁజాలనే-కానే-ఇంకేల ?

నీల—పోనిమ్ము. నీకిపుడేమికావలయు ?

కళా—

క॥ పాలింతువేనిగోరిక ।
యీలాగొనరింపనీకు హితమేనియు నీ ।
యాలింగనమొక్కటియే ।
చాలుం బ్రాణేశవేఱు చందముగోరన్ ।

నీకు సమ్మతికాకున్న నీ యాజ్ఞకు మొక్కటియే.

నీల—అదినే నంగీకరింపను.

కళా—భాగ్యము. నీమనసును హరించినయా తేజొక్క వనిత నీకు లభించువఱకునన్నుఁ గైకొనవో? అట్లనేకానిమ్ము. నాతోఁబుట్టు వాయమ యెందున్నదో యానతిచ్చిన-

నీల—అట్లుగాదు.

కళా—కాకున్న భాగ్యము.

నీల—నే దురాత్ముఁడనని తెలిసిన నీవు నన్ను శపింపవోటు?

కళా—ఆమాటనకుము. నీవు దురాత్ముఁడవేయైన నినుఁబాప పరిశుద్ధముఁజేయ దైవముం బ్రార్థించెద నీయాన నిక్కము.

నీల—కళావతీ! నిన్ను నేనొకవేళ నితరుల వరింపుమన్న నేమిచేసెదవు?

కళా—అక్కటా! నన్నేలయిట్లు పరీక్షించెదవు? నీ యాశయమేమో తెలియదు. పతివగు నీవు నన్నింకొకని వరింపుమన్న నీయాన నెఱవేర్చిన నాకేపాపమేలకలుగు? అదియేహితమైన నన్నుడుగవలెనా?

(అనుబంధము 21)

నీల—ఇపుడు నీవు నాదానవు. ఏది నీయాలింగనమిమ్ము?

కళా—(సంభ్రమమున నిలకేతు నాలింగనముచేసి యాశ్చర్యము భయము నభినయించి వెనుక జరుగును.)

నీల—(స్త్రీరూపముపూని) చెలియలా! ఇపుడు తెలిసెనా? నాదుష్కృత్యము నా మోసము నా చరిత్ర మేమని విన్నవింతు? ఏ శుద్ధమానసమునకు నేనేముపకృతి యొనరింతు? ఈ నా మగఁడు (చిత్రపటముచూపి) నాకు లభించునేని నిన్నాతనికి అగ్రమహిషిఁగాఁ జేసెద.

కళా—హా! దైవమా! (మూర్ఛిల్లును).

నీల—సతీమణీ! ఇదియేమి? (ఉపచారములుచేయును).

(అవనికపడును)

తృతీయాంకము.

సమాప్తము.

శ్రీ

ముక్తావళి నాటకము.

తురీయాఙ్కము-ప్రథమరంగము.

ఒకగది.

[ప్ర: జగంధరుఁడు.]

జగం—ఔరా! నాభాగ్య మసమానము. నీలకేతునిఁజూచినప్పుడంతయు నాకేమేమో సంశయము లుప్పతిల్లుచుండె. ఇప్పుడంతయుఁదెలిసె. ఈతరుణియే ముక్తావళియని తోఁచుచున్నది. అయ్యో! దీనికై నేనెంతశ్రమపడితి.

(అనుబంధము 22.)

సోమశేఖరుఁడెక్కడ నున్నాఁడో? వాఁడొద్దలేకుండుట యొకటి తెలిసెఁగదా. ఎట్లయినను గార్యము సాధింపవచ్చును, తపతీ తీరవాసులు కొందఱు నాతో వాఁడు తెప్పపై నిరువురు సతీపురుషులు పోయినది తొలి జామునఁజూచితిమనియు నా తెప్ప విఱిగి సముద్రమునఁ బడియెననియుఁ జెప్పిరి. అదియే నిక్కువమాయె, అయినను జూతము.

[ప్ర: నీలకేతుఁడు.]

నీల—జగంధరా! రాజ్యాభిషేకము నాకుఁగలిగనందుకు నే బహుమతులిచ్చుచుండ నీ వేల జాబు వ్రాసితివి? ఏకాంతమున నాతో నేమిమాటలున్నవి? నీకెక్కువ బహుమతులు కావలసియున్న నా స్థానమున నే యడుగరాదా?

జగం—దేవా! నీతోడ నే విశేషముగా రెండుగంటలసేపు మాటలాడఁదగియున్నది. ఇప్పుడవకాశము గలుగకున్న మఱియొకప్పుడు కానిమ్ము.

నీల—ఇప్పుడే కాని మ్మేమిమాటలు?

జగం—కూరుచుండవలయు. నాకు మఱేమియు నభిలాషములేదు. నేను జగత్ప్రసిద్ధుఁడనగు చిత్రకారుఁడను. నాకంటె నెక్కువపాండిత్యముగల వాని నేఁజూచియెఱుఁగను. అట్టిది నీయొద్దనున్నట్టున్నది. అదికావలయు.

నీల—ఏదియది?

జగం—నీవు నిన్నరాత్రి నీభార్యకుఁజూపఁబోయిన నీమగని చిత్రపటము నేఁ జూడఁగోరెద.

నీల—నాయకుఁడెవరు? చిత్రపటమేది?

జగం—ఏలదాఁచెదవు? సవిస్తరముగాఁ జెప్పెదలెమ్ము. భావచిత్రములు వ్రాయుటలో నానేర్పు మాకళావతి చిత్రపటములే నిదర్శనములు. కేరళప్రభువునొద్దనున్న నన్నీ పాండ్యరాజుపిలిపించి యాయంతిపురివైపున నాకెడమిచ్చి వ్రాయించుచుండె. ఎందోనీయాడురూపుగల చిత్రము నేఁజూచియుండుటచే నిన్నిందుఁజూచినప్పుడంతయు నామదికిసంశయముకలుగుచుండె. నిన్నరాత్రి నీభార్యతోమాటలాడువేళ నేనాగవాత్యమునొద్దకు నాకస్మికముగానచ్చియుండి "కళావతీకనుమా నాయకనిపటము" అని నీవుపచించినమాటవింటి. అట్లేటిచ్చపడినిలిచితి.

మ॥ ఇదియేలామఱుఁగింపఁజూచెదవు నీవృత్తాంతమాద్యంతము।
న్విదితంబయ్యెనునాదుభాగ్యమునఁ దానీపెండ్లినాఁడేనిశి।
న్మదనాభోగరతీసతీభ్రమద భామారూపమున్మానినీ।
కదియేమీపురుష క్రియాపరత కాంతానాకెఱింగింపుమా॥

నీల—(యోచించి) ఇవన్నియుఁ జెప్పుటవలన నీకేమిఫలము?

జగం—ఫలములేక యొకకార్యముండునా? అపటముఁజూచి నీచరిత్రము వినుటయే ఫలము.

నీల—జగంధరా! రూపముమగరూపము. కార్యమునందును బౌరుషమునకుఁ గొదువగలుగదు. అయినను నావృత్తాంతము నీవడిగినందున నాస్త్రీత్వమంతయుఁ దిరిగివచ్చుచున్నది. నీవన్నమాటసత్యము. నేముక్తావళియనుదానను. ఏమాశ్చర్యపడెదవు? నన్నెఱుఁగుదువా?

జగం—నామిత్రుఁడు నాగకేతుఁడను రాజకుమారుఁడు నీవృత్తాంతమంతయుఁజెప్పియున్నాఁడు. అతఁడు నీకొఱకై మిక్కిలి పరితపించుచున్నవాఁడు. పిచ్చిపట్టినచందమున దేశదేశముదిరుగుచున్నవాఁడు. ఒకసోమశేఖరుఁడనువానికై నాని నీవు నిరాశంజేసితివఁట. అయ్యో! ఆనాగకేతుని సురూపమునకు నీకుందగుఁగాక యింకొరులకుందగునా? అట్టివాని నెం తలయించితివి?

నీల—జగంధరా!

ఉ॥ పావననాగకేతుని ప్రభాసముపేతునిఁగాంచి తేనిము।
క్తావళినీకుఁజెల్లెలను మారమణీమణి సోమశేఖరు।
భావమునందుఁదప్పదను మావినుమానసుమాని యొం డెడం।
భావనిచారుఁగాత్రిఁగొను మామనుమాయను మాజగంధరా॥

నీమిత్రునినింకొకసారి నీవుచూచిన నాతని ప్రాణమానసముల నాప్రియుఁడగు సోమశేఖరుని యధీనమొనర్చుదానననియు నాకొఱకై పరితపింపవలదనియు వచింపుము. ఆనాగకేతుని నేవిని యెఱుఁగుదుఁగాని చూచియెఱుఁగను.

జగం—కావుననే యిట్లాడెదవు. వానిఁజూచియున్న నిట్లందువా?

నీల—ఊరక నాయెదుట నేల ప్రశంస చేసెదవు? వాఁడెట్టివాఁడైనను నాజీవితేశుఁడు సోమశేఖరుఁడే.

జగం—ఎందున్నాఁడా సోమశేఖరుఁడు?

నీల—ఆమనోహరునికైకదా యింతపరితపించుచున్నాను? ఎందున్నాఁడో యెందతని దర్శనము గలుగునో యెఱుఁగను.

జగం—తరుణీమణీ! నీకైమనసారఁదపించు నాగకేతునిమానియెందునెఱుఁగఁబడనివానికై యిట్లేల తపించెదవు?

నీల—మఱియొకసారి యామాటనకుము.

జగం—కానిమ్ము, నాకేమిపట్టినది? ఎట్టివాఁడా సోమశేఖరుఁడు?

నీల—చూడుమీ పటము. (చూపును)

జగం—(ఆశ్చర్యపడును.)

నీల—ఏ మిట్లులికిపడితివి? నీ వీ పురుషవరుని నెఱుఁగుదువా?

జగం—ఎందో చూచినట్లున్నది. జ్ఞాపకమునకు రాదు.

నీల—జగంధరా! నీవు నన్నింతదూరము నాచరిత్రము నడుగుట ధనాశచేఁగాని యితరముగాదు కదా? నీకు వలయునంత ధనమిచ్చెదను. ఈ రాజ్యమే యిమ్మన్న నిచ్చెదను. అనుగ్రహించి జ్ఞాపకమునకుఁ దెచ్చుకొని యా మనోహరుఁ డెందున్నాఁడో చెప్పుమా?

జగం—నేనింకను యోచించి జ్ఞాపకమునకుఁ జేసికొని యూరికిఁబోయివచ్చి విన్నవింతును. అయిన నీ చరిత్రమంతయు విన్నవించిన నట్టివాని నేఁ జూచినపుడు కార్యసాధనము కలిగింతును. (నిష్క్రమి)

నీల—అవశ్యము చెప్పెదను. యిప్పుడా స్థానమునకుఁబోయి మరలనింతలోన నేవచ్చెదను.

జగం—ఆ విలాసకుఁడా! సోమశేఖరుఁడు. ఈ తరుణీమణికి నాయందించుకైన ననురాగములేదు.

ఉ॥ ఈవనితాలలామ నను నింతయుఁగోరదెముంచె నేఁడు న
న్నీవగసోమశేఖరున కెందున నేఁదులయాదునక్కటా।
భావభవాంగనారుచిర భావముగన్న సతీలలామ ము।
క్తావళినాకులేదనినఁ బ్రాణములెట్లు భరింతుదైవమా॥

ఆసోమశేఖరునితో శక్తియందుఁగాని రూపమునందుఁగాని నేనుదులఁదూఁగనోపుదునా? దీనిఁబాసి నేజీవింపఁగలనా? ఏమిచేయుదును? యోచింతుఁగాక. (నిష్క్ర.)

శ్రీ

ముక్తావళి నాటకము.

చతుర్థాంకము-ద్వితీయరంగము.

మలయదత్తుని యౌషధశాల.

[ప్ర: నీలకేతుఁడు-మలయదత్తుఁడు.]

నీల—వైద్యచంద్రమా! నీ యౌషధసంగ్రహము పరమాద్భుత దాయకము. ఎన్ని యమూల్యౌషధములున్నవి? ఈ యౌషధము లున్నయన్ని జాడ్యములున్నవియా యనిపించు.

మల—ఎన్ని యౌషధములోయున్న నొక జాడ్యము కుదురుట దుస్తరముకదా?

నీల—ఇదియేమి దీనిపై జీవాహరసమని వ్రాయఁబడియున్నది!

మల—ఇందునసే నా శక్తి వినియోగము దీని నావగింజంత సేవించిన నెట్టి ప్రాణిగాని మూర్ఛిల్లును. కొంతసేపటికిఁ దెలివివచ్చి రెండుమూడు గంటలలోఁ జచ్చును. శవముఁ గోసిచూచినను విషమేయుండదు.

నీల—దీనికట్లు నిదర్శనము? ఎట్లు నీకుఁ దార్కాణపడియె?

మల—క్షుద్రజంతువులపై వినియోగముఁజేసి చూచితిని.

నీల—ఈ యౌషధ మెందుకు సృజించితివి?

మల—ప్రాణ మిట్టిదని గుఱుతించు తలంపున.

నీల—గుఱుతించితివా?

మల—అట్లు గుఱుతించియున్న నీ భార్య జాడ్య మిన్నిదినములు గుదురింపలేక యుంటినా?

నీల—వైద్యవర్యా! నాభార్య జాడ్యము నింకేమిచేసెదవు? నిన్నరాత్రియంతయుఁ బొడిదగ్గు వదలకుండె.

మల—రాజా! నేను నదియే యోచించుచుంటి. నీ వధిక మనోదార్ఢ్యముగలవాఁడవు. ఏయౌషధమిచ్చినను గుణపడకయున్నది. నీకిష్టమున్న నింకెవ్వరినైనఁ బిలిపింపరాదా?

నీల—అయ్యో! ఈ మాటేల? నీకంటెఁ దెలిసినవాఁడెవ్వఁడు? నే నీ సంవత్సరము నుండి చెప్పుచున్నానే? మనోజాడ్య మేమైననున్న దానికిఁ జికిత్స చేయరాదా?

మల—ఎన్నఁటికైనఁ గలదా? తాఁ గోరిన సుందరవరుఁడు, నందునను మగవారికైన మోహింపఁగల నీయట్టి కందర్ప సుందరుఁడు, లభించియుండుట నెన్ని మనో జాడ్యము లుండినను వెలిఁజేరవలయుఁగాక లేని మనోజాడ్యము వచ్చునా? ఒకవేళ నీవన్నట్లేయుండినను మనోజాడ్యములకు మందులు వేఱు, నితర జాడ్యములకు మందులు వేఱుగా నుండునా?

నీల—భిషగ్వరా! కన్నులు ముక్కుమాత్ర మేర్పడి శరీరమంతయు నింత శుష్కించి యున్నదే? ఏమైన నాశయుండునా?

(అనుబంధము 23.)

మల—ఊరడిల్లుము చింతిల్లకుము. నేనింకను బ్రయత్నముఁ జేసెద.

నీల—ఐననేఁ బోయివచ్చెద, మఱచితి. ఈ జీవారిరసము నాకింతయిమ్ము నేనునుఁ బరీక్షఁజేసెద.

మల—నను క్షమింపుము. నీకీఁదగనిదొక్కటియు నాకులేదు. అయినను దీనినియ్యను.

నీల—ఏల?

మల—చెప్పుదునా? చెప్పవలయునా?

నీల—నిర్భయముగా.

మల—నీకును గళావతీదేవికిని బ్రాణ సమమయినప్రీతి. ఆమెకో రారాని జాడ్యము వచ్చినది. అట్టివేళ నీయొద్దనిట్టి యౌషధియుండరాదు.

నీల—అట్లైన వలదు మా కళావతికి గుణముగలిగినవెనుక నే యిత్తువఁట లెమ్ము.

(నిష్క్ర—)

మల—నా జీవారిరసము ప్రభావమునంతయు సవిస్తరముగ నీరాకుమారునకుఁ జెప్పుదునా? (యోచించి) ఇప్పుడేల? ముందుచూతము. (నిష్క్ర—)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

చతుర్థాంకము-తృతీయరంగము.

కేరళమున నొకసత్రము.

[ప్ర: ఒకబోయయందుఁ బండుకొనియుండును.
తరువాత ప్ర: విలాసకుఁడు.]

విలా—ఏమిది? నేఁడొక్కరైన సత్రమునకువచ్చినట్లులేదు ?

బోయ—హా! ముక్తావళీ! హా! ముక్తావళీ! నిన్నుఁ గన్నకడుపు దగ్ధమగుఁగాక.

విలా—(స్వ) ఇన్నాళ్ళకు వీనులుచల్లఁగ ముక్తావళియను పేరువింటిని. (ప్ర) అయ్యో! నీ వెవరు?

బోయ—నేనెవరైన సౌఖ్యము నీకేమయ్యా? కడుపుగాలి చచ్చుచున్నాను.

విలా—ఏమీ? నీకేమైనది?

బోయ—ఎవరువిని యేమిచేయఁగలరు? నాకొంపకూలె. హా! ముక్తావళీ! హాలాహల హృదయమా!

విలా—అయ్యో! దుఃఖమొకరికిఁజెప్పిన నింతతగ్గుఁగదా? దయచేసిచెప్పుము. ముక్తావళి యెవరు? నీవెవ్వరవు?

బోయ—అయ్యో! నేనొక్కశబరుఁడ. ఐనవుఁబెద్దలు సంపాదించినద్రవ్యము కలిమి ధనికుఁడనైయుండుట నక్షరస్థుఁడనైతి. నాపాలిమాలదైవము నను ముక్తావళియను తొత్తువలకువేసె. దానినమ్మి సర్వస్వముం బోఁగొట్టుకొని పాడైతి. తుదకు నన్నది మోసపఱచి—అయ్యో! ఎట్లుచెప్పుదును—ఒక మాలవానివెంటఁ బరుగెత్తిపోయెను.

విలా—అయ్యో! ఆముక్తావళి యెవరు?

బోయ—అయ్యో! దానిమాటనమ్మి చెడితినయ్యా! మొదటనే దాని వృత్తాంతము తెలియకపోయె.

విలా—ఇప్పుడేమి తెలిసె ?

(అనుబంధము 24)

బోయ—ఒకటియని రచింతునా ? అది ప్రౌఢయగుటకు ముందే చెడియుండెనట. ఒకరివెంట నూరువిడిచి పరిగెత్తిపోయి వాని వదలి నలుగురు తురకల కేకపత్నియై యుండి వారివదలి నాకొదవినది. అది తాను శుద్ధాత్మక యనియుఁ, జెడకవచ్చిన దానవనియు రాజుబిడ్డయనియుఁ జెప్పినమాటలకు మోసపడితిని. అయ్యో! మూఢాత్మా! రాజుబిడ్డయయినది శుద్ధాత్మక యయినది నీయట్టి శబరాధమునకు లభించునాయని తెలియలేవైతివే ? ఛీ ! నీజన్మమేల ?

విలా—(స్వ.) హృదయమా! నెమ్మదిఁగనుము. అయ్యా! ఆముక్తావళి నీతో నే రాజు బిడ్డయని చెప్పెను ?

బోయ—ఏరాజుబిడ్డ యయిన భాగ్యమేమయ్యా ? ఆరాజు గొంతుకోయ. ఆ బిడ్డమంట పెట్ట దానికై జగంధరుఁడను చిత్రకారునకుఁ బదినేలనిష్కము లిచ్చి యీ భావ చిత్రము వ్రాయించితినే ? (చిత్రపటము చూపును.)

పావిలా—(దీపము దెచ్చి నాలుగైదుమాఱులు బోయనుపటమును వీక్షించి కన్నీరునించి) దురాత్మా ? నీ వెవ్వఁడవో ఘాతుక బుద్ధిఁజేసి యిట్లు కల్పించితివి. నీవన్నమాట లొక్కటియు నిశ్చయముకాదు. నీ వాడిన యసందర్భ ప్రలాపముల నీవు స్థిరపఱుప కున్న నీ ప్రాణము నిప్పుడు తీయుదును.

చం॥ తెలిసెఁబతివ్రతామణి సతీమణినూరక నిందచేసిన ।
న్గలఁపఁగవచ్చినాఁడవిటు ఘాతుకమానస యోకిరాతయీ ।
కలుష నిదర్శనంబులను గల్గినఁ జూపుము చూపకున్ననీ ।
తల పగలించెదన్గలఁగ దంచెద నొంచెదఁ ద్రుంచి చించెదన్ ॥

బోయ—ఏమయ్యా ! నా సుఖదుఃఖముల విన(గోరి నన్నడిగిన సజ్జనుఁ డని నమ్మి నామనసునంతయు వెలిఁబెట్టితిని.

విలా—నీవు దృష్టాంతములు చెప్పకున్నఁ గొంతుకోయుదును.

బోయ—అయ్యా ! నాసంకటమునకు నేననుభవించుటకంటె దృష్టాంతము వలయునా? అయిననుఁ జూడుము. ఇది యీ ముక్తావళి సోమశేఖరుఁడను దురాత్మునిఁ జెఱనుండి విడిపించిననాఁడు కట్టియున్న చీరకారాగృహరక్షకుల మోసపఱుపనాగయ్యాళి తన తండ్రినుండి దొంగిలించిన ముద్రాంగుళీయక మిది. (చీర నుంగరము నిచ్చును.)

విలా—హా ! దైవమా ! దురాత్మా ! ఇంతైన నినునమ్మను. వీనినీవేల దొంగిలించి యుండరాదు ? ఇంకొకటిఁ జెప్పుము. ముక్తావళితో నీ వేకాంతగోష్ఠికల వాఁడవు

నిజమైన నాసోమశేఖరుఁడెట్టి రూపముఁ గలవాఁడగుటయు నీకుఁ జెప్పియుండ వలయుఁ గదా? దానివచింపుము. అదిగాక నాసోమశేఖరుఁడును దానుఁగూడి యున్న స్వల్పకాలమున వాఁడు తన్ను ముక్తావళియనుటమాని వేఱొకపేరుపెట్టి కొమ్మనిన పేరును నీకుఁ దెలిసియుండవలయు. దానివచింపుము.

మ॥ తాళలేనునిదర్శనంబు నిదర్శనంబులఁజూపుమో।
జోలియేటికిఁ జూపుచూపుము చూపుచూపుము చూపఁగాఁ।
జాలవేనిదె జచ్చితీవిదె చచ్చితీవిదె చచ్చితీ।
జాలిదీఱఁగజంపెదన్నినుఁ జంపెదన్నినుఁ జంపెదన్॥

నాకుఁజూడ నీవు మహాపాపుడవై పతివ్రతా తిలకము పేరుచెలపఁబూనిన కాల హృదయుఁడవని తోఁచుచున్నది. నేనడిగినది వచించితివా బ్రదికితివి. కాకున్న నిప్పుడే చచ్చితివి.

బోయ— అనఘాధీరవిచార సారతరపుణ్యా నేడునాపాలి పి।
ల్వనిపేరంటమవౌచువచ్చి కుశలప్రశ్నంబుగావించినా।
యనుతాపాయతి నాలకించినను సంహారంబుగావించెదే।
ఘనధర్మాత్ముఁడ వింకనన్విడు నమస్కారంబు గావించెదన్॥

పుణ్యాత్మా! పిలువని పేరంటమవై నాయెడకేతెంచి నాపాలిపగ దాయవైతివి. జారిణులగు స్త్రీలోకవిటుని మర్మము మఱియొకరికిఁజెప్పుదురా? ఒకనాఁడు తతాంతమైయున్న సంతోషపువేళ సోమశేఖరుని రూపవర్ణము మాత్రము వచించె. దానిపై నీ కీయభిమానమేటికో యెఱుఁగను. నీవు లిఖితదృష్టాంతము లడుగునట్లున్నది. ఇంక నన్నడిగితివా నీకు గురువునాజ్ఞకలదు. సింగము గఱచిన యంశ మూలముగల వానిరూప విభవ మీ చిత్రపటమే తెలుపఁజాలదా? (పటమిచ్చును).

విలా—పేరుచెప్పుము-పేరుచెప్పుము. ఆసోమశేఖరుఁడిడిన క్రొత్తపేరు-చెప్పుము-చెప్పుము. చెప్పకున్నఁగొంతుపట్టు.

బోయ—అయ్యో-అయ్యో-మంజువాణి-మంజువాణి.

విలా—హా! శ్రీహరీ! (మూర్ఛిల్లును).

(అనుబంధము 25.)

బోయ—దురాత్మా! పడిపొమ్ము. ఆముక్తావళితో దానిమగని గుఱించుటకని మోసపుచ్చి యీయంతరంగ మర్మములన్నియుఁ దెలిసికొని యున్నందున బ్రదుకు తెఱవయ్యె-అయ్యో! యీపాపాత్ముఁడు నాగొంతెంతగాఁ బిసికెను? ఆపురుష

కాంతపైనాకున్న మోహామతిమేలము. వీరిరువురకు మనసుచెడినవాని సులభముగ సాధింపవచ్చును.

విలా—(లేచి) పాపాత్మా! శబరాధమా! (బోయపైఁబోవు.)

బోయ—(పరుగెత్తును).

విలా—హా! దైవమా! నన్నీగతికిఁ దెచ్చితివా? ఇక్కడికి నీకార్పణ్యమంతయుఁ దీరెనా? హృదయమున దావాగ్ని నెక్కొనియె. తలపై నశనిపాతమయ్యె. మృతపితృకుఁడనై బందీకృత పితృవ్యుఁడనై, విభ్రష్టరాజ్యస్వీకుఁడనై, అవిదిత మిత్రబాంధవుఁడనై, విఖండితాశుఁడనై నేనేల ప్రాణములధరించితి? ఆముక్తావళికైకదా? ఎవ్వరినిఁ దలఁపుగొనక యీయెడకుఁ బోవలయునను నిచ్చలేక దేశమంతయు నేనేల వెదకసాగితి? ఆముక్తావళికైకదా? దినమొక యేడుగానున్నను నాముక్తావళి నాకులభించునను నాశమాత్రముగలుగ గతవర్షములు దినములుగా భావించి ననుముంచిప్రాణముహరింప నెంచిన నీదుఃఖసాగరము నొంటిచే నీఁదందరింపలేకున్నను, గట్టుచేరఁజాలకున్నను తదవతరణ మెట్టికార్యమో యెట్టిమాటయో యనునిరాశజనించినను, మునుఁగఁజాలక వెలికిఁ దలఁజూపఁజాలక సర్వసంకటముల ననుభవించి మ్రింగరాక మ్రింగితినే? ఆముక్తావళికైకదా? ఇదంతయు నిట్లగుటకా? అకటా! నేనేభంగి ప్రాణముల భరించువాఁడ? ఎవరియాసఁగొని పృథివిపైనుండఁగలవాఁడ? ఏయౌషధమున నీజాడ్యము హరించుకొనువాఁడ? ముక్తావళీ! ననుఁజెఱనుండి దప్పించిన దిట్లొనర్చుటకా? నీవు శబరచండాలుల పాలగుదువని స్వప్నముననైనఁ దలంచియుంటినా? సోమశేఖరా! ఇట్లే దగ్ధుఁడవైపొమ్ము (పటముగాల్చి) ఈసోమశేఖరుని పాలికి మృత్యుదేవతవగు ముక్తావళీ! నీవును నీశేషము నిట్లేపొందు. (చీరనుగాల్చి)

(అనుబంధము 26.)

హా! నిర్భరము. ఆపటము నేను దహించినట్లు నన్నిప్పుడెవ్వరైన దహించువారు గలుగరే? ఎట్టియగ్నికైనఁ దాళుకొందుఁగాక యీదావాగ్ని కెట్లోర్చుకొందు? ననుఁజంపువిషము నొసఁగఁగల పుణ్యాత్ములులేరె? ఏవిషమునైన భక్షించి యోర్చుకొందుఁ గాక యీమ్రింగుడువడని కాలకూటమున కెట్లుతాళుదు?

సీ॥ నాథనామక్రియానవ్యవైఖరిభామ
నన్నాదరించు నంచెంచియుంటి।
కానఁడాయెనెనాదు కష్టవి
ధానంబునా దేవదేవుండునా విభుండు।
నానందభైరవ ప్రారూఢి గలుగ నా
కీయార్యదక్షునం చెంచియుంటి।

సకలేశహననంబునకునైనఁ జాలు నా
శక్తియంతయు నేడు సమసెనకట ।

తే- గీ॥ బిలహరి ప్రాయమయ్యెనా పెంపదెల్ల ।
పొలఁతిలేకుండ నేనెందుఁబోవువాఁడ ।
వెలసెబాళివరాళి బల్తలఁపుమాలి ।
యీవిరాళి సహింపనేనిందు మాళి ॥

ముక్తావళీ! ముక్తావళీ! నే నేల యింకను జండాలినిఁజేరఁ బిలుచుచున్నాను? వలదు. వలదు. అయ్యో! ఎట్లువలదు? ఏమిసలయు? ఏమివలను? ఓపఁజాల. ఈ తాపమాపఁజాల. నా పాపపు మోమొరులకుఁ జూపఁజాల. విలాపముసైపఁజాల. హా! హా! చండాలినీ శిలాకఠిన వజ్రకఠిన మానసా! అక్కటా! నేఁదప్పుఁదలఁచితి. మది మది నాముక్తావళి యట్టికార్య మొనర్చునా? హతభాగ్యుఁడనగు నను వరించి నా వెంటవచ్చినందున నా దౌర్భాగ్యము దానిఁబట్టి నను బాసిపోవఁజేసిన నా ధరహిత మైయుండిన యా సుందరాంగి సౌందర్యమున మరులుఁజెంది యే దురాత్ముఁడో దాని నిర్బంధమువలనఁ బరిభవించియుండనలయు. అవిధి మూలమునఁ గలిగిన పరిభవమొక కారణముగా దానికిట్టి దుశ్చరితము గత్యంతరము గానని సహజభావమైయుండవచ్చును. దాని పరిభవమునకుఁ బాపాత్ముఁడనగు నేనుగదా కారణము? ఆకష్టకాలమున నన్నెంత తలఁచుకొనెనో? తన విధి నెంతదూరెనో? ఎంతపాటు పడియెనోకదా? ముక్తావళీ! నీవేమి చేయుదువు? నేనేమి చేఁయగలను? మన యిరువురి ఋణమంతయే కలదుసుమా! నేనెంత పాపకర్ముఁడను? పుట్టిననాఁటఁగోలె సుఖమన్నమాట యెఱుఁగక యచింత్య కష్టములయవాచ్య దుఃఖములపాలైతి. నా క్రూరంపుఁదలంపు పెంపున జగజ్జేగీయమాన పతివ్రతాలలామ మనిపించుకొని నా యర్ధాంగిని గానున్న లలనాజనవతంసమును శబరచండాలుల పాలగునట్లు చేసితి. తదన్వేషణవ్రతముఁ బూని నన్నుఁగాకింకొక్కరుని పరింపనని నాయందబద్ధానురాగమై యాశాలవంబునఁ బ్రాణములఁబాఁయ జాలక నాఁడు నాఁటికి శుష్కించుచున్న యీయంగారకశర్మతనూజాతయగు నిందురేఖ నెంతయు నొప్పించితి. దేహయాత్ర గడపకతప్పదు. దుర్మరణము పైకొన్న నొప్పదు.

(అనుబంధము 27)

[ప్ర: మీననాథుఁడు.]

మీన—(చూచి) హా! సోమశేఖరా! ఇన్ని దినములకు లభించితివా? ఈ కేరళరాజ్యమున నున్నావని తెలిసివచ్చినందుకు నింత సత్ఫలము కలిగెనుమా? నీవెట్లుతప్పించుకొంటివి!

విలా—పిత్రృవ్యా! నన్నెట్లు గుఱుతించితివి? నేనిందుండు టెట్లు తెలిసె? ఆర్యా! ఇట్టికాలమున నానీమంగళాలింగనము నాకుఁ గలుగవలయునా?

మీన—కుమారా! నీవెట్లు తప్పించుకొన్నది యునట్లుండనిమ్ము. ఈ రాజ్యమునసర్వాయుధా భేద్యమైయున్న వనకుంజరము నొకబ్రాహ్మణుఁడు చంపినాఁడనుమాట జగమంతయు నిండియుండ నీ విందున్నాఁడవని నాకు వేఱొకరు చెప్పనలయునా? అదియు నుండనిమ్ము. “ఇట్టికాలమునవా” యని నీవాడితివి. అదియేమికాలము? నీ ముక్తావళి యింకను నీకు లభింపలేదో?

విలా—పిత్రృవ్యా! ఆ చండాలిని పేరెత్తకుము.

మీన—తనయా! ఇదియేమిట్టిమాట లాడెదవు?

విలా—ఆర్యా! ఆసంగతినంతయుఁ జెప్పెద నిటురమ్ము.

(నిష్క్ర)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

చతుర్థాఙ్కము-తురీయరంగము.

కళావతి యారోగ్యశాల.

[ప్ర: కళావతి మంచముపైఁబండి నీలకేతుఁడు ప్రక్కన.]

నీల—కాంతామణీ! నేనెంతచెప్పినను మానక ముష్కరముపట్టి క్రూరాత్మకుఁడగు నావలన వంచింపఁబడి యీ గతిదెచ్చుకొంటివి. నీయట్టిచెలికత్తె నా కెన్ని జన్మములకు లభింపవలయు? నానాథుఁడు నాకు లభించెనా నిన్నుతని యగ్రమహిషిఁగాఁజేసి నీదాసినై వర్తింపవలయుననియుంటి. నీశుద్ధమానసమున కిదియే ప్రతిక్రియగా భావించియుంటి. నాయభిలాషమంతయు వమ్మయ్యె. ఇంతకువచ్చునని యెక్కనాఁడెఱుఁగ నానాథుఁడు నను వెదకికొనుచునందుండఁదిరుగాడనట్టిచో నేనొక్కఁడనుండక తిరుగాడుచున్నఁ బరస్పరసందర్శనమునకేయాస్పదము గలుగదని యిందేయుండఁగోరి నీ బలవంతమునకుఁ గాదననేరక నామోసము గుఱుతించినను నీవు ప్రాప్తమని యూరడిల్లుదువనియు మన మిరువురము సవతుల మగుటకు నీవు శంకింపవనియు నమ్మి యీకూహక పరిణయమునకు సమ్మతించితిఁ గాక యిట్లవునని తలంపనైతిఁగా? సోదరీ! నీయునికినింకదాఁచి యేమిప్రయోజనము? నీకు మృత్యువాసన్నమైనది. నీతండ్రి పడుసంతాపమునకేమేరమేలేదు. ఇన్నిసంకటములకు నేనుగారణము. నీ చేతికీ కరవాలము నిచ్చెద. ననుఖండింపుము.

(అనుబంధము 28)

సోదరీ! యొక్కింత మాటాడుము. నీకింతభంగపాటు కలిగించు నుద్దేశము నాకుండుటయు లేకుండుటయు నా దైవమెఱుఁగు. ఇంతకువచ్చినపిదప నాయునికియేల? నాకింకనాథుఁడేల? నీయట్టిసాధ్వీమతల్లి నాకుఁ దోడులేకున్న నెట్టిసంపదలు నాకే యూరటఁ దేఁగలవు? నీగుణగణముల గుఱుతించునప్పుడంతయుఁ బురుషునకుఁగల మోహమునకంటె నెక్కుడగువ్యామోహము నీయెడ నాకుఁ గలుగు. నా చరిత్రము నంతయు మఱతు. వేషముననున్న భంగి నిక్కంపుఁ బురుషుఁడనేఁ గానైతినేయని తలపోయుదు. ఇంతనిన్ను మోసపఱచి నను వంటిసందున నీవృత్తాంతము నీకుఁగూర్చు

తండ్రికైనఁజెప్పకున్న దానవే. నీయట్టిగుణగరిష్ఠు నెందైనం గంటిమే ? అట్టి నీవు ననుఁ బాసిపోవ నున్నావు? అక్కటా! నేఁజూడఁజాల. భరియింపఁజాల. నాచరిత్రముదాప జాల. ఇదెపోయి నీతండ్రితో నున్నయుదంతమంతయు విన్నవింతు. తలమున్కలుగా శోకాంబురాశి మునిఁగియున్న యాతనికిది భరించుట వింతయా ? ప్రాణంబుప్రాణమవై సుతునికి మాఱు సకలసంపదలకు మాఱుగానున్న నీయట్టిపుత్త్రి మృతిఁజెందుట చూడనున్న వాని కీశోక మొకయెక్కువయా ? నాకాజ్ఞయిమ్ము. పోయెద.

కళా—(చేయిచాపి నిలిపి) నాథా !

నీల—అక్కటా! ఇన్నిదినములయ్యు నన్ను నాథాయనుట మానవే దీనికెట్లు భరియింతు?

కళా—క్షమింపుము. ఆ శబ్దము పూర్ణముగా నాభావమున నిలిచియుండుట నీయునికి యెంత యెఱింగినను నాథాయని పిలుచుటమానను. నీవు స్త్రీవైన నేమి? నీవే నాదైవము వు. నానాథుఁడవు నాకుఁగలయన్నియు. అదియుండనిమ్ము. దీర్ఘాలోచన మొనరింపుము నాప్రాప్తికి నివేమి చేయుదువు ? నితప్పేన నేమి? పెండ్లికి సమ్మతించినఁగదా? నీవు సమ్మతింపకున్న నే బ్రదికియుందునా? పరిణయమైయున్నందున నొకొక్కవేళ నీవు పురుషుఁడవుకావని మదికి గోరంతతోఁచినను నాపతిపనివేయనియునది కొంతయని యెంచుట పాతివ్రత్యమునకు భంగమని కటకటపడి యా పాపము గలుగకుండ దైవముఁ బ్రార్థించుచు నెడఁబాయని పతిగా నిన్నుఁ జూచుకొనుచు సంతసించుచు నింతప లకు బ్రదికితినిగాని యటుకాకున్న నాఁడేమోహాతిశయమువలన దుర్మరణము పాలగుదునని మతియెట్లోకాయముఁబాయుచుంటి. ఇందున నేమి విశేషము ? అదిగాక యిట్లు కాఁగల సంగతినంతయుఁ బరిణయమునకు ముందే నీవు నాకుఁగంఠోక్తిగాఁజెప్పితివి. దానిఁ సరకుగొనక మనఃపూర్తిగ నేనే యందుకు సమ్మతించితి. దీన నీనేరమేమి ? నీవు పురుషుఁడవు కాకున్నందున తుచ్ఛమగు ననంగ సుఖము నాకొక్కటి కలుగదయ్యెఁ గాక నీ చెలితనము వడయుటకును, పతివ్రతాధర్మముల నాచరించుటకును నాకేమైనఁ గొఱంతగలిగెనా ? అంత యేటికి ? నీవు నిక్కంపుఁబురుషుఁడవై యేదేనికారణమున నన్నాదరింపక నాకు సుఖము గలిగింపకపోయియుండిన నాపతివ్రతాధర్మాచరణమునకు బాధకమేమైనఁ గలుగుచుండెనా ?, ఇప్పుడంతకంటె నేమి భేదము ? కావున నింకొక్కమాటాడకుము. ఆడిన నాయాన గలదు.

(అనుబంధము 29)

మాతండ్రి కీయుదంతము చెప్పినందున నీకైన నాకైన నతనికైన నేమిఫలము? అట్లెన్నఁటికిని నొనర్పకుము. ఇది నా విజ్ఞాపనము. నీవిందేయుండుము. తనయావియోగము నఁబొక్కుచుండఁగల మాయయ్య నాతఁడు మనినంతకాల మూరడింపుము. సోమశేఖరుఁడు నీకు లభించిన నిందేయుంచికొని మాయయ్య మృతిఁజెందిన పిదప నాతని వివాహమాడి పట్టము గట్టుము. నీకుఁగొడుకులుఁగలిగిరా వారిలో నొక్కని నాకు సుతుగా నొనర్చి నాపారలౌకిక కరణీయముల నాచరింపఁ బంపుము. ఇంకేమియుఁ

జెప్పఁజాల. ఈమరణకాలమున దైవము నింతమాత్రము ప్రార్థించుదాన. ఈజన్మమున నోచనైతిఁగదా ? రాఁగలజన్మమున నైన నాపరమేశుఁడు నీకు ఁబురుషరూపము నిచ్చినన్నుఁ ద్రికరణశుద్ధిగా నీ సతిఁగాఁజేయఁ బ్రార్థించుదానను. ఇంక మాఁడ కుము. నాలుగు నిమిషములకంటె మనఁజాల. దైవభజనముఁ జేసెదను. పోయి మాయయ్యను రమ్మనుము.

నీల—(పోవఁబోవ)

కళా—నాథా ! పోయెదుగాని నాకొకకడముద్దొసంగుము.

(ఇద్దరు నాలింగనము చేసికొందురు.)

[ప్ర: మలయదత్తుఁడు.]

మల—(నాడిచూచి కూరుచుండును.) రాజా! ఈయమజాడ్యము నాకేమియుఁ దోఁప కుండె. ఇప్పుడు చూచియున్నాఁడ. ఈబిడకు ప్రాణభయములేదని చెప్పవచ్చును. కానియిఁక రెండు మూఁడు దినములలోఁ దెలివివచ్చినామేలు. కాకున్ననంతయూమఱ పుగలిగి యూన్మాదము పుట్టవచ్చును. చూచెదముగాక. భయపడకుము.

యవనిక దిఁగబారును.

శ్రీ

ముక్తావళీ నాటకము.

పఞ్చమాఙ్కము - ప్రథమరంగము.

నీలకేతునినగరు.

ప్ర: చతురవర్మ, నీలకేతుఁడు (జాబుతో)

చతుర—నీలకేతుకుమారా! వినిపించుము నీమిత్రునిజాబు.

నీల—మిక్కిలి పొడవుగా వ్రాసియున్నాఁడు. అయినను ముఖ్యాంశములఁజదివెదను. కొన్ని కారణములు కలిగియుండుటచేతను, నా ప్రతి పరిపూర్తియు యుండుట వలనను నేనిందులేఖను బరిణయమగుట కొప్పికొనియున్నాను. ఈకార్యమొనరింపుమని నీవు నాకు బలుమారు వ్రాసియున్నను జేయక యిప్పుడు నే నొనరించుట నీకు వింతగాఁ దోఁపవచ్చును. అది ప్రతి విషయముగాని యితరముగాదు. నీ ప్రజ్ఞా విశేషమును, గరుణామహాత్త్వమును నైపుణ్యప్రశంసయు, నీతి కుశలత్వమును, బ్రసంగ వశమున విని నిన్నెప్పుడు చూతుననియు నీ ప్రేమాలింగనము వడయుదు ననియుఁ బరమాపేక్ష గలిగియున్నాను. ఉత్తరప్రత్యుత్తరములవలన మాత్రమేకదా నిన్నుఁజూచి యెఱుఁగుదు? అయినను నీకలాకౌశల్యము నందువలననే తెలిసి యున్నాఁడను. చూడ వలయునని మాత్రము కుతూహలము చెందియున్నాను. నాచరిత్రమున నింకను దెలుఁ గదగిన రహస్యములున్నవి. అవి యన్నియు సమక్ష సంవాదమునకు మీఁదుపెట్టి యున్నాను. నా పరిణయమునకు నినురమ్మనియనుటకు నాకు నోరురాదు. ఈసం వత్సరమునుండి నీప్రియము నాప్రియకు నొకటి విడిచిన మేనమామ కూతురునగు కళావతికై యనంత చింతచే నుండువేళ నిట్టికార్యమునకు రమ్మనుటనుచితము. అయినను మిత్రతనూఁది చెప్పవాఁడను. చిరశోకముచేఁ బ్రయోజనములేదు. ఇట్టి సందర్భములు గలిగిన మిత్రసంవాదమూలమున దానిమఱవఁబ్రయత్నింపవలయు.

ఇట్లు,

విలాసకుఁడు.

చతుర—కుమారా! నాకు దయగలుగదని నే జింతిల్ల వచ్చుఁగాక నీకేటికీయెడలెగని శోకము. పొమ్ము నీమిత్రునివివాహమునకు.

నీల—

సుగంధివృత్తము.

అంతమెందులేని దుర్వ్యథాంబురాశిఁబుత్రికా ।
చింతచేనిరంతరంబుఁ జీఱిపోలిదూలునీ ।
చెంతనుండి యూరడింపఁజేతఁగాకయున్న దీ ।
పొంతనట్టి నిన్నుమానిపోవనౌనె భూవరా ॥

అయ్యా! నీదండనుండి నిన్నూరడించుట దుస్తరముగానున్నదే. నిను మానిపోవుదునా? నీవు మని నంత కాలము నిన్నువిడిచి—

చతుర— కుమారా! నాకొఱకంతయేల? తనూజుని కంటె నాయెడనీకెక్కుడగాఁ బితృభక్తికలుగుట నాకొక్క చింతయు లేదు. నీకొఱకు నేనేవచ్చెదను.

కవిరాజ విరాజితము.

సుతునికి మాఱుగసర్వవిధంబులఁజూచితినన్నునుదారకృపా ।
మతిమఱిఁబెండిలియాడఁగనొల్లవు మాటలనాడఁగనొల్లవు స ।
మ్మతిహితమిత్రులతోడనొకప్పుడుమానకయాలపఁబల్కుచుమా ।
న్పతిసుతకై కడునేఁబడుశోకమునీబుణమెన్నఁడుదీర్పఁగనౌ ॥

నామఱది కేరళరాజు నాకును సకరణముగ జాబు వ్రాసియున్నాఁడు. ఇరువుర ముంబోవుదము.

నీల—అట్లయిన సంతోషము. ఏమిది నాదక్షిణనేత్రమదురుచున్నది? యెట్టియశుభముగలుగనున్నదో—

చతుర—కుమారా! దక్షిణనేత్రమదిరిన మిక్కిలి శుభము గదా పురుషులకు— ?

నీల—ఔను-తోఁచదాయె.

చతుర—ఎన్నఁడువివాహలగ్నము ?

నీల—చైత్రశుక్ల సప్తమియనియున్నది. ఇరువది నాల్గుదినములున్నది. ప్రయాణమునిశ్చయితము చేయింతము.

(నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

పఞ్చమాఙ్కము-ద్వితీయరంగము.

[విలాసకుని విడిది.]

విలా—సేవకా! ఆనీలకేతుఁడెట్లున్నాఁడు? ఎప్పుడువచ్చెదనని చెప్పెనంటివి?

సేవ—విలాసకరాజేంద్రా! ఇదె తలఁచుకొను వేళకే వచ్చెను.

ప్ర: నీలకేతుఁడు.

విలా—రమ్మా! మిత్రమా! (ఆలింగనము చేసుకొనఁబోవ)

నీల—(మానిపి చేతులు పట్టుకొనును.)

విలా—సోదరా! (ఆశ్చర్యమున) నిన్నేకవచనమునఁ బిలువ నాజ్ఞయిమ్ము. నీరూప మెట్లోయున్నట్లు నేనెంచియుంటి. చూచిన నెంత వ్యత్యాసము? మిత్రమా? నీవింకను శోకము మానినట్లులేదు. మఱవవలయు. ఎంతశోకించినను నీకళావతి మరల వచ్చునా?

నీల—(స్వ) ఆహా! ఈ మనోహరుఁడు నామనోహరుఁడే. ఇప్పుడే గాఢాలింగనము పడయుదునా? హృదయమా! తట్టుకొనుము. వ్రత పరిపూర్తియయినట్లు తెలిసె. అదియేమో విచారింతును.

విలా—మిత్రమా! సుఖుఁడ వౌట వచించెదను. ఇదిమాన నీవు ప్రయత్నింపవలయు.

నీల—ఏది మానవలయు?

విలా—అక్లేటికదరిపడెదవు? నీ కళావతిపైఁజింత చేఁగదా నీవిట్లు యోచించుట? నా కాలింగనమైన నీకుండుట? నిను నేను గుఱుతింపలేదని యెంచితివా?

నీల—ఏమిగుఱుతించితివి? (భయమున)

విలా—అయ్యో! ఇంతభ్రాంతియున్న నెట్లుమని యున్నావు? ఉలికిపడిమాటలాడెదవు. ఏమిగుఱుతించినా? తొలుతనిన్నాలింగనముఁ జేసికొనఁబోవవలదను భంగినీవు

హస్తాలింగనము మాత్రమిచ్చిన జాడ తెలియనా? ఇప్పటికిని నీఫాలభాగమున స్వేద ముద్భవించి కటతటములన్నియు నదురమహావేదనము గలిగిన చందము సూచింపుచున్నావు. లభింపఁజాలని పదార్థమునకై వందురిన నేమి ప్రయోజనము? నేమిత్రుఁడఁగాని నీకన్యుఁడఁగానని నమ్ముము.

(అనుబంధము 30.)

నీల—అంతయేనా? ఇదియే నాపుణ్యమా?

విలా—శక్తిమీఱినది. నీయధీనముగాని నాయధీనముగాని యేమియులేదు.

నీల—హా! దైవమా!

విలా—అదిగో! మరల నీచింతమానవే? (స్వ) ఎక్లైన మఱవఁజేసెదను. (ప్ర)కుమారా! మామామయేలయిక్కడికి రాలేదు?

నీల—మామామయెవరు?

విలా—(స్వ) ఇదియసాధ్యము. ఇట్టివాని నేనేలరాఁ గోరితి? (ప్ర) మిత్రమా! కాలదేశముల ననుసరించి పరితాప ముజ్జగింపకున్న విధిలేదు. నీమోహము వలని పరితాపము నేనెఱుఁగనివాఁడఁగాదు. అదినాకుఁ గ్రొత్తదియుఁగాదు.

నీల—నీవును మోహమునఁబరితపించిన వాఁడవా? ఎవరిని మోహించి యుంటివి?

విలా—సచివా? ఆవృత్తాంతమునన్నడుగకుము. సంకటమునకుఁగారణమగు. ఈనాఁడు మనము క్రొత్తఁగా మొదటి సారి నొక్కరి నొకరు చూచికొనుట. కావున—

నీల—అట్లునా?

విలా—"అట్లునా"? ఇదేల యిట్లడిగెదవు? అదియును నీకుఁదెలియని విషయమా? కావున నీ సంకటమునకుఁదోడుగానన్ను సంకటము గుఱిచేయకుము.

నీల—"నీసంకటమునకుఁదోడు నాసంకటము" సంకటము సంకటమే-ఏమిసంకటము?

విలా—నీవునన్ను విడుచునట్లులేదుకావున—

నీల—నీకట్లుతెలియును?

విలా—(స్వ) వీఁడేమి మాటలాడినను నదియేధ్యానముగానున్నాఁడు. ఊరకమాటలు పెంచుట కంటెనీనికిఁజెప్పుట మేలని తోఁచుచున్నది. (ప్ర) మిత్రమా! నేను హతభాగ్యుఁడనై యొకతన్విపై మోహముగలిగి యుండియున్నాఁడను పరితపించుచుంటిని. కావునఁజెప్పితిని.

నీల—ఇప్పుడు?

విలా—బుద్ధివచ్చియున్నది. కావునవనిందు లేఖుంగొనుట తొప్పితిని.

నీల—ఎవరిని మోహించియుంటివి ?

విలా—ఆదుష్కర్మురాలి పేరు నన్నడుగకుము.

నీల—అదియేల దుష్కర్మురాలు ?

విలా—ఆచరిత్రము నన్నడుగకుము.

పద్మనాభవృత్తము॥

ఆరామచారిత్ర మేలావిచారింప నత్యంతతాపంబు గల్గించునా
కున్ । గారాగృహావాసమాయెన్ మహోపాధిగల్గెంగదా దానిఁగన్
గొన్ననాఁడే । నారాజ్యముంబోయె నాసౌఖ్యముల్పూలెనా పిన్నతండ్రిన్
జెఱంబెట్టనయ్యెన్ । వారాశిపాలైతి రారానిశోకాబ్ధి భంగంబుపాలైతిఁ
బాడైతినయ్యో ॥

ఆచరిత్రము నన్నడుగకుము. దానిను బాసితి. ప్రేముడించు పిన్నతండ్రిం జెఱనుంచితి. ఊరూరుతిరిగి పేరుపోఁగొట్టుకొని నాలుగేండ్లనుండి నన్నే కలవరించుచుఁ గృశయయిపోయియున్న పతివ్రతాతిలకమగు నిందులేఖ కాంతయు నపరాధ మొనరించితి.

నీల—ఆతరుణి యిప్పుడు జీవించియున్నదా ?

విలా—ఎక్కడపాడయియున్నదో నాకేటికాచింత ?

నీల—ఆతన్వియపరాధమైన సెయ్యది ?

విలా—అపరాధములన్నియు నాయవియే. అదియేమియు నపరాధ మొనరింపదు. నాకింత దుఃఖముగలుగుటకదియే కారణమనుట చాలదా ? దానిఁజూచి మోహించిననాఁడే రాజ్యముఁబోప జెఱనునుంపఁబడితి, దానియాలింగనము-ఆపాపపు నాలింగనముగలిగిననాఁడే ప్రాణమునకంటె నెక్కువగు పిన్నతండ్రిం జెఱనునిచి క్షత్రధర్మమంతయు వీటిఁబోప శత్రువుపురమునుండి దొంగతనముచఁ బాఱిపోయితి. దానిముద్దుగొన్నయపుడే సముద్రమునఁబడితి. దాని తలఁపున్న వేళనంతయుఁజెప్పరాని యిడుమల పాలైతి. ఇట్టిద్రోహిణికిగా నెవరికిఁ గాలిగోటికైన నవి యనకాదో యెవరపేరు వచించినచోట దాని పేరునుడివినఁ జెప్పరానిదైన దూషణపాపము గలుగఁగలదో యట్టి సతీమణినిందులేఖను సంకటములకు గుఱిచేసితి. ఇంకేమికావలయు! (కన్నీరునించును.)

నీల—(కన్నీరునించి) అయ్యో ! నన్నుక్షమింపుము. నీకుఁ గన్నీరు గలుగునట్లొనర్చితి.

మేఘ విస్ఫూర్జితవృత్తము.

బలాత్కారంబుంచున్ దలఁపకుమయోపల్కు నీమాటలింకన్ ।
విలాపంబింతేలా కలిగెనకటా వెగ్గలంబౌచు మోము ।
స్గళాహీనంబౌ యెన్గనలకుననున్గన్నులన్నీరు ముక్తా ।
వళింబోలెన్ బొత్తెన్దలపఁగ మహోపాయ విభ్రాంతిదోఁచెన్ ॥

ధారలుధారలుగా ముక్తావళిఁ బోలె నేటికిఁ గన్నీరు దెచ్చికొనియెదు ?

విలా—"ముక్తావళి" (ఆశ్చర్యమున) ముక్తావళియన్నంగున నీయర్థమేమి ?

నీల—అర్థమేమి ? ముక్తావళియన్న ముత్యముల గుంపనుట నీ వెఱుఁగవా ? ముక్తావళి కింకేమైనఁ జూడఁదగిన యర్థమున్నదా ?

విలా—ఏమో నే నెఱుఁగను.

నీల—నీవూరక యింతవఱకు దానిద్రోహిణియని యంటివిగానిదాని ద్రోహము వచింపవైతివి.

విలా—అదినన్నడుగకుము నే వచింపఁజాలను. నీవిఁక నన్నడిగిన నాయానగలదు.

నీల—

కం॥ తోయనిధిఁబడఁగరూపము ।
బాయఁగఁదలిదండ్రులనెడఁబాయఁగనసువు ।
ల్దోయఁగనైనను నొకటికి ।
నీయానకు వెఱచుభంగి నేవెఱపఁగదా ॥

నీయానకు వెఱచుభంగి నేనింకొక్కటికి వెఱవను. కావున మానెడి మఱియొక్కటి వచింపుము. ఆతరుణియే యిక్కడికి వచ్చిన నీవిప్పుడేమి చేసెదవు ?

విలా—ఏమిచేసెదనా ?

తే॥ గీ॥ దానితలఁగొఱిగించి నెమ్మేననల్పు ।
పూసిపారకను గొట్టించి రాసభమున ।
నుంచి మాలలఁ చేనుమియించి పురినిఁ ।
ద్రిప్పవలయును నాకసిఁదీఱుకొఱకు ॥

నేఁబడినపాటుల కిసియంతియుఁ దీఱదానికి క్షురకర్మ చేయించి మోమున మసి పూసి పారకతోఁగొట్టించి మాలలతో నుమియించిగాడిదపై నూరేగించి.—

నీల—హా! సోమశేఖరా! (కన్నీరునించును.)

విలా—(స్వ) ఏమిది? సోమశేఖరా యనియె. ముక్తావళి యనియె. (ప్ర) మిత్రమా! నీచందము చిత్రముగానున్నది. సోమశేఖరాయని సంబోధించితివే? నీయర్థమేమి?

నీల—సోమశేఖరుఁడు నాదైవము. నాకులస్వామి. నాజీవదాతయని యెంచియుండుట చే సంబోధించితి. తలఁచుకొనఁగూడదా? పేరైననొడువరాదా? (లేచును.)

విలా—ఏమిలేచితివి? ఏలపోయెదవు?

నీల—అవును పోయెదను. (కన్నీరునించుచు) (నిష్క్ర)

(అనుబంధము 31).

విలా—ఈరాజకుమారుని చందము చోద్యముగానున్నది. ముక్తావళి యనియె. సోమశేఖరాయనియె. ఏమి భావమో? వీని నేనెన్నఁడును జూడకున్నను రూపముచాయ కొంతపరిచయముగా ధ్వని యెందోవినినట్టుగానున్నది. (తలగీరుకొని) ఏమియుఁ దోఁచదు. ఒక్కటి తోఁచుచున్నది. వీఁడును నాముక్తావళితీపులనుభవించినవాఁడు కాఁబోలు. దానికైయిట్లు పరితపించుచున్నాఁడుకాఁబోలు. ఆఅంకులాడిచెప్పియుం డిననారూపములుచాయగుఱుతించినాఁడు కాఁబోలు. నాకుదానిదుశ్చరితముచెప్పిన బోయ యది ప్రౌఢయగుటకుముందే చెడియుండెనని చెప్పఁడా? అట్లు దానిననుభవించినవాఁడు వీఁడేకాఁబోలు. సౌరాష్ట్రపురమునఁ గారాగారమున నేనుండినకాలమున నీనిధ్వనివిని రూపముచూచియుంటిఁ గాఁబోలు. వీఁడు నాకుఁబరమమిత్రుఁడాయె. వీనియెదుట నాకులటా వృత్తాంతము నేనేలదాఁపవలయు? వానివిడిదికేపోయివృత్తాంతము లన్నియుఁజెప్పి వినివచ్చెద.

ప్ర: సేవకుఁడు.

సేవ—రాజచంద్రా! పల్లకివచ్చియున్నది. చతురవర్మ రాజుగారి నాందీవ్రతములకు వేళయయినదనియు నభ్యంజనము చేసికొనవలయుననియు రాజసేవకులు విన్నవించుచున్నారు.

విలా—ఇదేవచ్చెద. (స్వ) అభ్యంజనమయిన పిదప నీలకేతుని యొద్దకుఁ బోయెద.

(నిష్క్ర)

శ్రీ

ముక్తావళీనాటకము.

పఞ్చమాఙ్కము-తృతీయరంగము.

నీలకేతుని విడిది.

ప్ర: నీలకేతుఁడు.

(అనుబంధము 32.)

నీల—ఇదిఫలమా! ఇదిఫలమా? హా! నిర్భరము. ఇన్నిదినములు సంకటములన్నియు ననుభవించి భరించినయాశ నేఁడుపూర్తియయ్యె—పరిపూర్తియయ్యె. కడుపునిండె. నోములన్నియు ఫలించె. మనసున కానందము జనించె. ఇట్లవుటకేకదా నేనిన్ని దినములు జీవించినది? సముద్రమా! నీవెంత పగసాధించితివి? నాకగు కష్టములన్నియు నీకుఁదెలియకుండెనా? నన్నేల మ్రింగవైతివి? ఒకటికాక రెండుమాఱులు, ఒకదినముగాక నెలదినములు మునిఁగిపోవనుండి నీలోనివసించియుంటినే? ఇన్నియు ననుభవింపుము పొమ్మని నన్ను వెలివేసితివా? అయ్యయో! అక్కటిక మించుకైన లేక కేరళస్థానముదండ నేనున్నయోడనంతయు ముంచితివే? నన్నేల బ్రదికించితివి? ఇప్పుడు నీపగతీఱెనా?

హా! కళావతీ! ప్రియకళావతీ! నినువంచించినందున కిదిఫలమా? ఇదిఫలమా? చేసేతఁ గుడుచుచున్నాను. నిరపరాధినివై యేమియు నెఱుఁగని గోలవై యతిలోకమోహైక దర్శినివైనను నమ్మివంచితవై మృతిఁజెందిన నీయుసురు నన్నూరక పోవనిచ్చునా? జననీజనకులారా! మిము నుల్లంఘనముచేసి నాపై నత్యంతమోహము నిండారఁ బ్రేమఁడించుచు ననుఁగాపాడుచున్న మీతో నొకమాటైనఁ జెప్పక మిము వంచించి దొంగనై వెడలితినే? అయ్యో! ఇదిఫలమా? ఇదిఫలమా?

అయ్యో! నాకిట్టిగతికలుగునని యొకనాఁడుఁ దలంపనైతినే? ఈపాపపు వివాహమునకు వచ్చుబుద్ధి నాకేలకలిగె? వచ్చి నామనోహరు నిందేలచూచితిని? చూడకుండినను నభిలాషచే నాశచే మృతిఁజెందియుండిన క్షేమముగనుండెనే? అట్లుఁగాక మనోహరుఁడే మృతిఁజెందెనని నాకుఁ దెలిసియుండినను, నింత దుఃఖము నాకుఁ

గలుగకుండునే? తృప్తిగ్రాపై ప్రాణములఁ బాయుచుంటిని. నిర్భాగ్యురాల నౌదుఁ గాని యిట్టి హతభాగ్యురాల నౌదునని యూహింపనైతి. "నావిభుఁడు నాకొక్కనాడైనఁ జిక్కును. చిక్కినను మక్కువచేయును. నానోము నతిశక్కును" అని యంతరాళమున సౌధములు నిర్మించినభంగి నూహలు సేసికొనుచు సంతసించుచుంటినే? ఎంత యొక్కొకసారి నిరాశకలిగినను లేనియాశలు తెచ్చుకొని నెమ్మది పొందుచుంటినే. ఇదిఫలమా? ఇదిఫలమా?

ఇంతకుఁ దనకు నాశయము కోటకట్టుకొని ప్రాణముల నందునివసింపఁజేసి యుంటిఁగదా? ఆయంతరాళ సౌధములన్నియు నేఁడుకూలిపడియె. ఆకోట నేఁడు గ్రక్కలింపఁబడియె. అక్కటా! ఆవిభుఁడు నేనొనర్చిన యపరాధములనైన నుగ్గడించియుండిన సంతోషమున నతని చరణసన్నిధిఁ బ్రాణములఁ బాయుచుంటినే? నా తప్పే నాకుఁదెలియని గతికలిగెఁ గదా? ఇట్టి దిక్కులేని భంగికలుగునే? నను మోహించిననాఁడుతాఁజెఱవడియెనఁట. కౌఁగిలించిననాఁడు పనధిఁబడియెనఁట. ఇది నానేరమా! తనకంటె నెక్కుడగు దుష్ప్రాప్తి నాకుఁగలుగదో? తలిదండ్రులు కలిగియుండియుఁ లేనిభంగినొనరించుకొంటి. పన్నిటివాకల యందుఁజేరుటకు భీతనగుదాననయ్యుఁ బూర్ణప్రవాహసంచలితతపతీతరణమున కుద్యమించి జలరాశిపాలైతి. రాజపుత్రినయ్యు నీచసేవకుత్సహించితి. ఇది యంతయుఁ బరమభాగ్యమని నేభరింపనా? ఇదిఫలమా? ఇదిఫలమా?

మీననాథా! మీననాథా! నాకొఱకై యెంతప్రయత్నము లొనరించితివి! అభేద్యమగు కారాగృహమునకుఁ బోయి యనన్యసాధ్యమగు నని మేషువంచనంబొనరించి మాకుగా నీవే మనఃపూర్వకముగఁ గారాగృహ నివాసమునకు సమ్మతించి తల పోవునంతటి కార్యమున కియ్యకొను నతిలోకధీర కృత్యమొనరించి తనయయందు నన్నాదరించి సంతసము జనింపఁజేసితివి. ఇదిఫలమా? ఇదిఫలమా?

అయ్యో! నేనేమి చూచుచున్నాను? ఏమి వినుచున్నాను? అన్నియుఁజూచుచున్నాను. ఒక్కటియుఁ గానరాదు. అన్నియు వినుచున్నాను. ఒక్కటియు వినరాదు. కన్నులారా! మీరింకొక్క పదార్థముఁజూచుట కిచ్చయించురా? మీరిట్లే మూసికొని యేలపోరాదు? చేతులారా? మీరింకేకార్యము చేయఁగలరు? అట్లే యేలపడిపోరాదు? ప్రాణమా? మొండిప్రాణమా! నీకింకే యాశగలదు? ఏల నను వెడలి పోవకున్నావు? అహా! నాతల నిలువదయ్యె. (పెట్టెలోనున్న జీవారిరసముఁదీసి) ఇదే యీవిషయముంగొని యసువులఁబాసెద. (నోటివఱకు గొనిపోయి) చేతులారా! మీకేల యీసణఁకుగలిగె. మానసమా! నీవేల తటతటఁ గొట్టుకొనుచున్నావు?

జీవారిరసమా! నీవేనాయేడుగడ. నీవేనాకష్టములకంత్యము, నీవేనాకుఁదరుణోపాయము. మానభంగ భంగోత్తుంగ చింతాశోకసముద్రమునుండి నను దరిఁజేర్చు

తరణివీవ. అమలయదత్తుఁడను వైద్యునొద్ద నతనిప్రాణము విసికించి పరీక్షింతునను నెపమున మోసపఱచి సంగ్రహించిన యీజీవారిరసము నాకెంత యుపయోగకారి యయ్యె? నామనోహరుఁడు చచ్చెననువార్తవినిన యుత్తరక్షణముననే దీనిసాధించి కృతకృత్యనౌదునని యెంచియుంటి. ఇప్పుడు నాయెంచినభంగి నట్లుగాకున్నను ఫలమునసంతకంటెను గ్రూరకృత్యమాయె. దీనినిప్పుడే భుజించుదానను. (ఎత్తి నోటికడఱకుఁగొని క్రిందఁబెట్టి) చేతులారా! మీకేల యీవణఁకుగలిగె? ఎల్లప్పుడు సేవాన్యత్తిఁజేయుచుఁ బురుషరూపకాంతయైయుండిననుఁదప్పని పతిభావమునొందిన కళావతీ సతీమణిని మనసార స్మశానమున దహించు నగ్నిపెట్టునపుడైన మీకు వణఁకులేదే? ఇప్పుడా కలిగె?—మానసమా! నీవేల తటతటఁగొట్టుకొనుచు డోలాయితమగుచున్నావు? తలిదండ్రులయాజ్ఞఁగొనక నాకిఁబాసి వచ్చునపుడైన సముద్రమున దిక్కులేనిభంగిపడి మునుఁగ నున్నపుడైన నీకుశంకాతంకము గలుగదే? సమయము వచ్చినపుడు వెనుదీసెదవా? చేతులారా! ఈమానసమునకు మీరైన బుద్ధి చెప్పుఁడు. (మొట్టమొదట ననుభంగపాటొనరింపఁ బాల్పడు పురుషుల బాధలకుం దలఁకి నేఁబురుషవేషముధరింపనెంచి నప్పుడిందునకుఁబ్రతిబంధకముగానున్న నాగబ్బిచనుంగవ నట్టెయణంచి కట్టుకొన సమకట్టితిఁగా? అప్పుడును నీదుష్టమానసము తోడిఁబడియె. అయ్యో! నాథుని కరములకానందము గలిగింపనున్న యీయుబ్బగబ్బిగుబ్బగవనిట్లు రూపుమాపుట తగునాయని వాదులాడె. కాపురుషవేషమున లోకమును వంచింపనైన—ఆమూలమున నొక్కటియు నెఱుఁగని ముద్దులాడి పతివ్రతాతిలకము ప్రాణమునకుఁ గుఠారమెత్తుటకైన నోర్చెఁగాని కుచకలశములనదుముటకోపదయ్యె.) అప్పుడో చేతులారా! మీరే విజృంభించి దానికి బుద్ధిఁగఱపి యీమానసమునే యణఁచికట్టి నలీలనా కార్యము చేసితిరి? ఇప్పుడేల యట్టి బుద్ధి గఱపరాదు? పరాకుమానిరెండు (చేతులనోషధి తీసుకొని)

ఒక్కమాట. దీనిఁదీసికొని నేమ్మృతనైన నేమిసాధించినట్లు? పురుషవేషమున నిన్నాళ్ళుండియు నింతకైనఁ బౌరుషములేకునికిదగునా? నన్నా-సోమశేఖరుఁడేమనియె? క్షౌరము చేయించి—అయ్యో! నాకు వెండ్రుకలు తలనిండ నుండుటఁ జూచి యెవ్వరైన నాపురుషాకృతి సంశయింతురోయను భయమున దానికిఁదప్పఁ గారణము సృజింపనేఁ దలిదండ్రులచంద మెఱుఁగుదఱకుఁ గేశఖండనమైనఁ గావింపనని ప్రతిజ్ఞపట్టినట్లాడితి. అట్లాడునప్పు డాకేశఖండనమనుమాట యెంతసంకటపడి యెంతపరితాపముఁ జెందియాడితి. అట్టి నన్నిట్లు చేయింతుననెఁగదా? కొరిగించి మోమునమసిపూని—మాలలచేనుమియించి—ఇవియన్నియు నేలత్రవ్వకొనవలయు—ఇట్టి భంగికలిగింతుననెఁగదా? నామోహమంతయుఁ దుచ్ఛమొనరించి యిట్లాడిన వానినేమొనరించినట్లయ్యె. ఇంతపగదాయయగువాఁడు నేఁజచ్చుటవినిన నింకను నానందముఁ జెందఁగలఁడుకదా? తొలుత వానినేఁజంపి—రామరామ! ఎంతమాటాడితిని? నేఁజేసినపాపములకెల్ల నన్నె పెట్టినట్లీకార్యము నేనాచేయనెంచితి? అయ్యో!

పతివ్రతా మహోదార తిలకమగు కళావతితో నిన్నిదినములు సహవర్తనము గలిగి యుండియు నిట్టిబుద్ధియా? తొలిజన్మమున నే దంపతులఁబాపఁజేసి యెంతటిపాప మొనర్చి యుంటినో యీజన్మమున ని ట్లనుభవించుచున్నాను. ఈజన్మమున నీ పాపము వలయునా? పరస్పర మోహాతిశయముల వెలయుచు, నేఁడే సకలైహిక సౌఖ్యముల పొందినట్లానందించుచున్న యిందులేఖా సోమశేఖరుల నోటి కడితీసి నట్టులెడఁబాపవలయునా? ఆయిందులేఖ నాసోమశేఖరుఁడౌవల ధరించిన భంగి నీ యిందులేఖ నీసోమశేఖరుఁడు శిరసావహించి సుఖముగనుండనీ. పరమేశా! నా కిట్టిబుద్ధి కలిగినందున రానున్న పాపములనెల్లఁ బాపుము. తప్పాడితి, తప్పాడితి. ఇంక యోచింపను. భక్షణముఁజేసెదను. (మందుచేఁబట్టి).

మఱచితి, నాచరిత్రము నెఱిఁగినవా రొక్కరును లేరు. కావున దానినంతయు వ్రాసియుంచి పిదప మృతనయ్యెద. (కాగితము లేఖినియుఁదీసికొని)

అక్కటా! అంధకార సదృశమగు నాచరిత్రము నిట్టివెలుఁగున వ్రాయఁజాల. వ్రాయుచున్నదిచూచి యోర్వఁజాల, నాకన్నుల నేనమ్మఁజాల, నన్ను నేవిశ్వసింపఁజాల, చీఁకటింటనే వ్రాసెదను (లోనికిపోవును)

ప్ర: విలాసకుఁడు.

విలా—ఇందునునీలకేతుఁడు లేకున్నాఁడు. లోపలనున్నాఁడని చెప్పిరి. ఇందుఁగూర్చుండి యున్నట్లున్నది. వచ్చునుగాఁబోలు. ఇందే కూర్చుండెద. ఆహా! ఏమోమంచివాసన వచ్చుచున్నది. ఎన్నఁడు నిట్టిసువాసనగానను. పుష్పాదులవాసనగాదు. (వెదకి వెదకి) ఆహా! ఈసంపుటమునుండియే యీవాసన వచ్చుచున్నది. ఇదియేదోలేహ్యముపలెనున్నది. (తీసికొని) ఏ మపురూపమగువాసన? దీనిరుచియెట్లుండునో? నీలకేతుఁడువచ్చిన నడిగి భుజింతును. ఎంతసేపునకు రాలేదు. ఇంతయున్నదే? ఒక్కింత రుచిమాచిన తక్కువగునా? నీలకేతుఁడు వలదనునా? (రుచిమాచి) ఆహా! ఎంతమధురముగానున్నది? లేహ్యమింతమధురము నే నెన్నండును జూడను. ఏమిది? తలతిరుగుచున్నది? కడుపునఁజేయిపెట్టి కలచినట్లున్నది? అయ్యో! ఇదేమి లేహ్యము? హా! హా! (మూర్ఛిల్లును)

(అనుబంధము ౩౨.)

పునః ప్ర: నీలకేతుఁడు.

నీల—ఆహా! ఈసోమశేఖరుఁడిందిట్లుపండుకొని యున్నాఁడు? అయ్యో! ఈయోషధి యితని చేతి కెట్లువచ్చె? తినియున్నాఁడే? ఏమిగతి? ఏదితెఱఁగు? అక్కటా! నాకెట్లును బ్రాప్తిలేదుకదా? ఆ యిందులేఖ ప్రాప్తియునింతయేనా? ఈమహానీయుఁడెంత నను నోనాడినను నామోహము తగ్గకున్నది. మోహమా! ఇదిఘోర మోహము.

(అనుబంధము 34.)

ప్ర: జగంధరుఁడు ప్రవేశన.

ఇపుడు విషభక్షణముఁజేసి యింకొక్క రెండు గడియలకుఁజావనున్నాఁడు.

జగం—(స్వ) ఆహా! ఈతరుణియే వీనికి విషమిడియున్నదా ?

నీల—ఎంతవిషాహారమునఁ జావనైనను మోముముద్దుగాఁటుటకు లోపములేకున్నదే? మనోహరా ! నీకును నాకు నింతయే భాగ్యము సుమా !

సీ॥ ఆభోగిపరఫణాయతము నీపేరురం
బున గూర్చుభాగ్యంబు మొనయనైతి ।
కల్యాణియనినీవు కడుముదంబునఁబిల్వ
వినుభాగ్య మిం తైన నెనయనైతి ।
వటునాదుప్రణయమౌ నాటకురంజిల్లు
నిన్నుముద్దాడంగ నేరనైతి ।
భైరవంబైన యీభంగినుండఁగ నిన్నుఁ
జూచుభాగ్యమునకే నోఁచియుంటి ।

తే॥ గీ॥ పాతకంబేగడనచేసి పాడుపడితిఁ ।
బూర్వభవమునమూరక పోవఁగలదె ।
తోడినీడగనినుఁగూడి యాడలేని ।
కలుషవతినాకు దక్కంగ గలవెనాథ ॥

తెలివినున్న నీవునాకియ్యని ముద్దు నే నిప్పుడైనఁ గైకొందునా? ఆహా ! మానఁజాలను. (ముద్దిడికొని) అక్కటకటా! ఇట్టి భయంకరమాధుర్యమెందైనగంటిమే ? మనోరమణా ! నీకుఁబ్రాణదానమిచ్చుట కశ్వినులైన నేరరుగదా ? నేనుమాత్రము నినుఁబాసిజీవించి యుందునని నమ్మకుము. అయ్యో ! నను దుఃఖాంబుధి పాలుచేసినను, నీ యిందులేశమైన సుఖమొసంగఁ జాలవైతివే ? అయ్యో ! ఈదుఃఖము నే నెట్లు తాళుదు ? నాకేల యీకన్నీరు కలుగుచున్నది ? ఇవి క్రూరాత్ములుగదా ?

జగం—కామిని—చూచితివిగదా ! నీసోమశేఖరుఁడెట్టివాఁడాయెను ? ఇట్టివాని నీవు పరదైవమంచు నమ్మినీకై పరితపించుచున్న నాగకేతునిఁ గన్నెత్తియైనఁజూడవైతివి. ఇదిపాడియగునా ?

నీల—జగంధరా ! ఇట్లాడుటకా నీ విందువచ్చినది? ఇప్పుడా నీవు నానాథుని గుఱుతించిన చందము చెప్పవచ్చినది?

జగం—భామామణీ! దీర్ఘముగా మాటలాడుట కవకాశము లేదు. ఇంత తెలిసి యయి న నిప్పుడయిన నా నాగకేతుని ననుగ్రహింతువా? అతని నిప్పుడే పిలుచుకొని వచ్చెదను.

నీల—ఛీ! దురాత్మా! తొలఁగిపొమ్ము.

తే॥ గీ॥ ఔరయిది సమయంబె దురాత్మనీకు।
నాగకేతుని వర్ణింప నానలేదె।
నీకు నీనాగకేతుండు నీరరాశి।
గుండుమెడగట్టి పడిచావఁబొండు నేఁడు॥

నీనాగకేతుఁడును నీవును సముద్రమునఁబడుఁడు.

జగం—అతివా! ఇంకొరకమాటలేల? నీచరిత్రమంతయు విశదమయ్యె. పురుషవేష మున లోకమునంతయు వంచించితివి. కళావతిని మోసపుచ్చి చంపితివి. ఈరాకు మారు సోమశేఖరు విషమిడి పొలియించితివి. ఈవృత్తాంతములు నేఁదప్ప నితరు లె ఱుంగరు. నీప్రాణము నాచేనున్నది. ఇసుమంత వెలిపెట్టితినా? నీవేమగుటయునీవె యెఱుఁగుదువు. ఇప్పుడైనఁజెప్పుము. దీనినంతయు బయలుపెట్టక నాహృదయపేటిక లోననే దాఁచిబీగము వేసికొని యుండుట నీవానాగకేతునిఁ బెండ్లి యాడుటకు సమ్మతింమటయను కార్యమునకుఁ బ్రత్యుపకారకరణముగా నుండఁగలదుకాని—

(అనుబంధము 35.)

నీల—(జగంధరునిఁ బట్టి పడవేసి) క్రూరాత్మకా! ద్రోహి! నీవేలదిని వెలిఁబెట్టవలయు? నీపని నేనేయొనరింతును. (గట్టిగా) ఓపురజనులారా! ఓపుణ్యాత్ములారా! దారిఁ బోవునోమహా నీయులారా! వినుఁడు వినుండు నేఁగ్రూరమానసను. కళావతిని మోస పుచ్చిదాని చావునకుఁగారణమైనదానను. ఈసోమశేఖరు విషయోగమున వధించు టకుఁగారణభూతను. రండు, రండు. చూడుఁడు, చూడుఁడు.

ప్ర: చతురవర్మ అంగారశర్మ, మీననాథుఁడు, (శీఘ్రగమనమున.)

అందఱు—ఏమి? ఏమి? ఏమి?

నీల—ఈరాకుమారుఁడు సోమశేఖరుఁడను భూపాలరాజు కుమారుఁడు. ముక్తావళియ ను ఘూర్జరరాజుతనయను మోహించియుండె. వారిరువురి చరిత్రము దీనిఁజూచిన విశ దమగు (కాగితమిచ్చును.)

అంగార—(చదివి) ఎవరాముక్తావళి? ఎవ్వరది?

నీల—ఈహతభాగ్యురాలే యాముక్తావళి. (స్త్రీయగు)

చతుర—హా! హా! దైవమా! (మూర్ఛిల్లును)

అంగార—వైద్యులఁ బిలిపింపుఁడు.

(అనుబంధము 36.)

ముక్తా—ఈమనోహరుని మోహించినందుకు ఫలముగా నితని యాలింగన సుఖమొకసారి గంటి. భోగమెఱుఁగఁగదా? భుక్తశేషభోజనమును నెఱుఁగ. అది యిప్పుడు లభింపఁ గలదు. ఇదియే భుక్తశేషము. (అని జీవారిరసముదిని మూర్ఛిల్లును.)

విలాస—(లేచి) ఏమీకలకలము? పితృవ్యా! ఇదియేమి?

అందఱు—(ఏడ్చుచు) కుమారా! ఈచరిత్రము చదువుకొనుము (చరిత్రమునిత్తురు.)

విలా—(చదివి) అయ్యో! ఎంతపాపాత్ముఁడను? శ్రీపురీమలయదత్తుని జీవారిరసము ప్రభావము జగద్విదితమైయున్నది. దానికింకఁ బ్రతిక్రియలేదు. పితృవ్యా! నాప్రాప్తి యిట్లున్నది. (నాగకేతుఁజూచి) అయ్యా! నీవేల యిందుఁ వచ్చితివి? నీవు నన్నా నాఁడు చూచిన బోయవుగదా?

అంగా—అయ్యా! ఇతఁడు బోయగాఁడు. నారాజ్యమున నున్న జగంధరుఁడను చిత్రకారుఁడు.

విలా—ఆనాఁడు బోయవేషమేల ధరించితివి?

జగం—నీకువిషయోగమునఁ గన్నులకుఁ జాంచల్యము గలిగియున్నది. నేనెన్నఁడు బోయనైయుంటి?

మీన—(చూచి) కాఁడు. కాఁడు. వీఁడు నాగకేతుఁడను రాజపుత్రుఁడు. సౌరాష్ట్రపురి కారాగృహమున నాఁడు చూచియుంటి. ముక్తావళిపై మోహమునఁ బరితపించుచుండెను.

విలా—అట్లనా? పితృవ్యా! నాకొక బోయ యావృత్తాంతము చెప్పెనని యంటినే. వాఁడేవీఁడు.

మీన—దురాత్మా! ఇప్పుడు తెలిసెను. వృత్తాంతము చెప్పుము. చెప్పకున్న.—

జగం—ఇంక నాకేల? చెప్పెదలెండు. నేను నాగకేతుఁడగుట నిశ్చయమే, బోయనగుటయు నిశ్చయమే, ముక్తావళిని మోహించియుండుటయు నిశ్చయమే. ఇంక మీరేమనుకొన్నను అది యంతయు నిశ్చయమే?

విలా—నీవు నాతో నాఁడన్న మాటలన్నియుఁ గల్లలా?

నాగ—శుద్ధాబద్ధములు.

మ॥ ఇఁకమీకేటికిఁ దావఁగావలయునే నేనాగకేతుండ నిం ।
దకునెల్లన్మతిపాత్రభూతుఁడఁ బ్రమోదంబార ముక్తావళీ ।
వికచాబ్జాత ముఖిన్వరించినమనో భీష్టంబునన్ దానిపా ।
ణికిఁగానింత యొనర్చితిన్మదము నిండెన్ జాలు నేఁబోయెదన్ ॥

మీన— తే॥ గీ॥ ఛీ! జగద్ద్రోహిపాపాత్మ సిగ్గులేక ।
పోవఁజూచెదెయింత దుర్బుద్ధిగలదె ।
యీసతీమణిపాణికై యాసఁగొంటి ।
నిదియెపాణిగ్రహంబు నీకిత్తుఁగొమ్ము ॥—

పొడుచును.

నాగ—అయ్యో! అయ్యో! (క్రిందఁబడిచచ్చును.)

విలా—హా! దైవమా! నాయట్టి పాపాత్మురాలెందైన వినఁబడెనే?

ముక్తా—(మేలుకాంచును).

సోమ—ముక్తావళీ! నీశుద్ధమానసమింతైన గుఱుతింపనైతిఁగదా? జగంధరుఁడను చిత్రకారుఁడైయుండిన నీనాగకేతుఁడు బోయవేషమున నాతో నిష్ఠ లేని నిందలు మోపెట్టి దృష్టాంతములన్నియుఁ జూపఁగా నీపైఁ బగపట్టి యింతకార్యమొనర్చితి. నేఁగృతఘ్నుఁడ. క్రూరాత్ముఁడ. మలయధ్వజుని జీవారి రస మమోఘమగుట జగమంతయు నెఱుఁగు. ఎట్లును జావనున్నారము. నాసర్వాపరాధములు క్షమించితినని నీవభయమిచ్చిన నిశ్చింతముగాఁ జచ్చువాఁడసుమా!

(అనుబంధము 36.)

(అని కాల్పఁబడును)

ముక్తా—(లేవనెత్తి) నాథా! నీయెడ నపరాధముండునా?

మీన—హా! ముక్తావళీ! (మూర్ఛిల్లును)

విలా—హా! జనకా! మీననాథా! (ఏడ్చును)

సోమ—అయిన నన్ను క్షమించితివా? కడమాట యభేదముగ నాకాలింగన సౌఖ్యము నిచ్చెదవా?

ముక్తా—నాథా! నాపుణ్యము సమానము. నేఁజచ్చుటకు మున్దొక్కనాఁడైన నీ ప్రేమాలింగనము వడయవలయునని యభిలాషము నేఁడు పూర్ణమయ్యె. (ఆలింగనముచేసుకొని మూర్ఛిలును.)

సోమ—ముక్తావళీ! ముక్తావళీ! (చూచి) హా! ముక్తావళీ! (మూర్ఛిల్లును)

చతుర—(లేచి) హా! కళావతీ! కళావతీ!

(అనుబంధము 37.)

[ప్ర: మలయదత్తుఁడు. వీరసేనుఁడు.]

వీర—వైద్యచంద్రమా! ఇంత యనర్థమైయున్నదే? ఇంక నాగతియేమి?

మలయ—భయపడకుము. నాజీవారిరసమువలననేకదా వీరికీప్రాప్తి కలిగియుండుట యని వింటిమి?

[చికిత్సయొనర్పఁగా నందఱు లేచెదరు.]

ముక్తా—అన్నా! వీరసేనా! నీవెప్పుడు వచ్చితివి? (ఆలింగనము చేసికొనును.)

చతుర—మలయదత్తా! ఏమీచిత్రము? నీవెప్పుడు వచ్చితివి? ఎట్లు వచ్చితివి?

మలయ—మహామహులారా! మీరందఱు నేఁ జెప్పఁబోవు చరిత్రము మహాద్భుతము. వినుండు. నాజీవారి రసప్రభావము జగమంతయు వినియున్నదిగదా? జగమున కంతయుఁ దెలిసినంతకంటె నొక్కింత యెక్కువ కలదు. ఆవిషయము నేనింకను నెవ్వరితోడను జెప్పియుండలేదు. దానికిదె సాక్షి చూపెదను. (వెలికిఁబోయి కళావతినిఁ బిలుచుకొని వచ్చును.)

అందఱు—(కళావతినిఁ జూచి యాశ్చర్యమును భయమునుఁ జెందెదరు.)

మలయ—మీరు భయపడకుఁడు. నిక్కముగ కళావతియేకాని కళావతియొక్క భూతముకాదు. ఈచరిత్రమునంతయు వివరింతును. నాజీవారి రసము మృతికించుకైనఁ దక్కువకాని యవస్థను గలిగించినను మృతిఁగలిగింపదు. నాలుగేను దినములలోపల దానికిఁ బ్రతిక్రియ నొనరించిన ప్రాణములన్నియు వ్యాపించును. అసాధ్యములైన జాడ్యములఁ గుదుర్చుటకు నిట్టియవస్థ కలిగించినఁ గుదురవచ్చునని నాకుఁదోఁచి యీయౌషధము నిర్మించితిఁ గాని, నేనొక్కసారియైనను బ్రయోగింపనైతి. కళావతి నిలకేతుల మోహాతిశయము నతిఁగినవాఁడనౌటచేఁ గళావతికిఁ గల జాడ్యమునకై యెంతయుఁ బరితాపము నొందుచుంటి. ఈజీవారి రసప్రయోగము వలననైన నామెజాడ్యము కుదుర్పవలయునని ప్రయత్నమొనరించితి. మీతోడఁ జెప్పిన మీరొడంబడరని నాకుఁదెలిసియే యెట్లును జచ్చుచున్నదని మీరెఱుంగుదురు. కనుక మీకుఁ జెప్పకయే నిశ్చయించి యాకళావతి మృతిచెందెనని మీరెంచిననాఁడామెశరీరమునకంతయు నగ్నిస్తంభనముగల రసలేపనమొనరించి జీవారి రసమునిచ్చితి. ఈతరుణీమణి చచ్చెనని మీరెంచుకొనిపోయి చితియమర్చి యగ్ని

నిడితిరిగదా ని అగ్నిస్తంభ నౌషధమువలన నాయమశరీరము దహింపఁబడదయ్యె. ఇంతలో రాత్రియాటచే మీరింటికేతెంచితిరి. నేనంతలో ఘోరాకారము వహించి యక్కడి కావలివారిని బెదరించి పాఱఁదోలి కళావతిని వెలుపటికిఁదీసి నాయింటికిఁ గొనిపోయి చికిత్సయొనర్చితి. ఏ డెనిమిది దినములలో నామెకుఁదెలివిఁ గలిగి యించుక శక్తివచ్చె. ఈనాఁడు మీరెఱిఁగిన ముక్తావళి చరిత్రమంతియు నాయమనోట వింటిని. అద్భుతమాయె. తండ్రిని, గృత్రిమపతినిఁ జూడవలయునని మిక్కిలి యభిలాషమున నన్ను వేఁడినను నేనందున కియ్యకొనక యింటినుండి వెలికి రానియ్యనైతి. ఆయమకుఁ బూర్ణముగ నారోగ్యము గలిగిన పిదప సమయము చూచి మీకొప్పగింపవలయుననియేయుంటి. ఇంతలో సంవత్సరమాయె. మీరీ కేరళపురికి వెడలి వచ్చితిరి. మీరు వెడలివచ్చిననాఁడే ముక్తావళియే నిక్కంపు పురుషుఁడైవచ్చునను భ్రాంతికలిగించు రూపముగల నీవీరసేన రాజకుమారుఁడయ్యెడ కేతెంచె. నేనును భ్రమించితి అతని సఖ్యము వడసి యతని చరిత్రము నెఱింగితి. అతఁడు ముక్తావళి యన్నయనియు, జగంధరుఁడను చిత్రకారుఁడైయున్న నాగకేతుఁడను రాజకుమారుని వలన ముక్తావళి పాండ్యనగరమున నున్నదనియు నాముక్తావళికి సోమశేఖరునకు వివాహమాజగంధరుఁడు తానేకలిగించి యున్నాఁడనియు నెఱిఁగి ముక్తావళిఁగాంచుటకై యతఁడు పాండ్యపురికి వచ్చెననియు నెఱిఁగితి. మంచి సమయమని యెంచి యిక్కడికిరువురఁ దోడ్తెచ్చితి. వచ్చిన వెంటనే మీచరిత్రము వింటి. ఇంక నాలస్యమేటికి భగవానుననుగ్రహమున మీకీ సంతసమొదవినది. ముక్తావళి నిసోమశేఖరునకు నిందేపరిణయము గావింపవలయు.

(అంపటు కళావతి నాలింగనముఁచేసికొని.) కానిండు. కానిండు.

మీన—"తదేవలగ్నం సుదినంతదేవ" (మంత్రము చదువును)

ముక్తా—తాళెండు. పతివ్రతాతిలకమగు నిందులేఖయూలమున మాకీసంతోషమొదవె. ఆయిందులేఖ యీసోమశేఖరున కగ్రమహిషి కావలయు. నేనధివిన్ననై యితని భోగినినయ్యెద.

వివాహములు జరుగును.

మంగళం పాడుదురు.

ముక్తావళి నాటకము సంపూర్ణము.

అనుబంధము. (Appendix)

1. రాగం ధన్యాసి. తాళం రూపకం.

చారు—వింత వినరె మంత్రులార-చింత సేయఁగా ||ప||

నింతకావరంబెకలదె-సంతసంఁబిక. ||అ||

సునీ—ధారుణీశవలవదింక-నూరకుండఁగా

ధీరభంగిఁదీర్పవలయు-వైరమెందును. ||౧||

2. రాగం-బ్యాగు. తాళం-ఆది.

అందలు—పనమెంతో-ఘనంబయ్యెన్-వినోదంబై-లతాంగి

ఘనతుంగా-వనీజంబుల్-వినువీధిన్-గనంబాఱె ||పల్ల||

అరుదయ్యెం-గరంబిందు-తరుపాళీ-విలాస

మిరులెందున్-గరాళించెన్-భరమాయె సరోజాక్షి. ||౧||

పగలైనం-దిగంబాఱె-దిగుల్కొంచెన్-మదించి

మృగపాళుల్-వగల్మీఱన్-నగసీమన్-వగలాడి. ||౨||

3. రాగం-నాదనామక్రియ. తాళం ఆది.

ముక్తా—చెలులా-రానను-గావరే-యో ||ప||

ప్రాణసఖులనుచు-నే నెరనమ్మితి

నీనెఱిఁబుణ్యము-చూపరే. ||౧||

గాసిలకిదియా-యాసమనకయీ

భాసురాంగునిగరు-ణింపరే. ||౨||

4. రాగం-జంజూటి. తాళం-ఆది.

సోమ—వర-మరాళగ మనా-నీవెవరే ||ప||

ధరోద్య దురోజసరోజనేత్రి|| వర ||అ||

వైభవమయ్యె-నీభక్తిఁజూడ

నాభాగ్యదేవత-నీవే నేఁడిందుముఖీ. ||మ|| ||౧||

మాన్యతమీరె-మహిమముసేరె
ధన్యతచేకూరె-పుణ్యముమీరెవగ. ||౨||

5. రాగం. మోహనకళ్యాణి. తాళం ఆట.

ముక్తా—చూడవేబాలనా-మోహనాంగుఁడేడేలేఁడె ||ప||
వాఁడేమాయె. తాళఁజాలనే-లేఁడేరాఁడే. ||అ|| ||౧||

మారసుందరుని-నాకునిచ్చు-వారేలేరే
నారులారా-మీరువేగమే-పోరేతేరే. ||౨||

6. రాగం కమాజు తాళం ఆది.

సోమ—తగునెయీమాటలాడఁగా-మదిలో
వగవక తెగడఁగనిటు (పల్ల)

కడుకొనియీగతి-కష్టపుమాటల
దుడుకుతనంబున-దొడబడకే-నుడివినవడిఁబొడిచెద ||౧||
నింకొకచోటను-పాలాత్ముఁడయిన
నాయెదుటఁ-బలికినఁ దలఁపఁగలదె ||౨||
దుర్మతినీకీకర్మమేలా-మర్మముచీలదె-దుర్మదాంధా
యెంచక యీలాగేలరా.

7. రాగం-పీలు. తాళం.

ముక్తా—సంతాపమాయెఁ-జాలఁగనాకుఁ
గాంతకొనను నెంచి-కరుణింపవే (పల్ల)

శోకాంబురాశి-సారిదిమునిఁగితి-వేకారిదరిఁజేరువిధిగానక-రా
కేందుముఖినా-యాకులగతిదీర్పు-నీకంటెసఖులింకనాకెవ్వరే

8. రాగం-ఫరాళి. తాళం.

ముక్తా—వేవేగమే-కావవె కరుణించి
భావముననువేఁడు-త్రోవగాననినన్ను (పల్ల)

కడుదయచేననున్ గావకయుండిన
బడలికననువుల-విడుతునె చారుహాస. ॥౧॥

9. రాగం-నాదనామక్రియ. తాళం-ఆది.

సోమ—పావనపోషణ-కావవె దేవా
భావముననునిన్-భక్తినిగొలిచెద॥ (పల్ల)

నీరమణీయప-దారవిందంబులె
సారెకుఁబాయక-సన్నుతించెదనన్
జేరికావ-యిటు-కోరితా వా-సము
దారభావ-నా-ప్రారబ్ధ మెటులున్నదో.

10. రాగం-సావేరి. తాళం-ఆట.

సోమ—సంతాపమే-తీఱెను
వింతగునెంతోమది సంతోషముచింతించఁగ॥ (పల్ల)

మేనునఁబులకలు-మానుగఁగలిగెడు,
మానసమునఁగడు-నానందముఁజానారెడు॥ ॥౧॥

ఏమనితెలుపుదు-నెంతనిపొగడుదు
నామదిఁప్రేమాయతి-వేమాఱునుగామించఁగ॥ ॥౨॥

11. రాగం-యదుకులకాంభోజి. తాళం-ఆది.

ముక్తా—చేకొనవే-నాథ-నాకా-నందము గలిగె ॥ప॥
ప్రాకట కరుణా-లోకముగలుగ ॥అ॥
అరుదుగనిన్నే-నిరతముఁ దలఁచితి
కరుణముక్తావళీ-కాంతనునన్ను. ॥౧॥

12. రాగం-ఝంఝూటి. తాళం-ఆది.

సోమ—మనసారనింత సంతసంబుమీఱె-నెకోకిలవాణీ ॥ (పల్ల)
ఘనతాపముదీ-ఱెనుగా-వనజా-తముఖీ॥ (అను) ॥౧॥

ముక్తా—ముదమాయె జాలనింక లేదునాకును-ఖేదమునాథా ॥ (పల్లవి)
మదికింపుగ నీ-యదనఁ-ననుంగాంచుటచే. ॥౨॥

సోమ—అలివేణియీ-వెలలేనిసాం-పులజిల్కు-నీ-బలుసంగతిఁ
నేనేకడుఁ-ధన్యాత్ముఁడఁ-నానోముఁలే-జానారెగా. ॥౩॥

ముక్తా—మననేర్చితి-న్నను జేశనీ-ఘనసంగతి-న్ననుమెచ్చఁగా
నింతెటికిఁ-ప్రాణేశనా-సంతోషమే-నిండారెగా. ॥౪॥

13. రాగం-కాంభోధి. తాళం-ఆది.

చారు—ఏమదిచిత్రమో-యేమియు తెలియదు
నామదికెందుకో-నమ్మిక గలుగదు. ॥౧॥

వారకయీయతి-కారాగృహంబున
కీరీతివచ్చిన-కారణమేమియో. ॥౨॥

14. రాగం-బ్యాగు. తాళం-రూపకం.

చారు—వగనించుచుబో-వగనే-టికి
తగునే-ననుఁబాయఁగనో తనయా॥ (పల్ల)
ఘగభాగ్యముమించినయోసుతా
నినుఁజూడకనే-మనఁగాగలనే. ॥౧॥

15. రాగం-ధన్యాసి. తాళం-రూపకం.

నాగ—క్రూరమైకడుఘోరమాయెనే-నాదారిజూడఁగ
నారినిన్గన్నారఁజూడఁగ-నేగనైతినే-సారసాక్షిరో.
ఎందుకన్నుల విందుగానిను గందునందముగా
ఓసుందరీకడుమంద భాగ్యుఁడముందునేనికనెందుబోదును॥౧॥

16. రాగం-బెహాగ్. తాళం-రూపకం.

ముక్తా—సుందరుగనులారనే-జూడనైతి
నేఁజూడనైతిము-ద్దాడనైతి॥ (పల్ల)

అంతయు క్షణమున-నంతగతిఁబొందెను
ఇంతటిసంతాపము-స్వాంతమునకయ్యె. ॥౧॥

17. రాగం-శంకరాభరణం. తాళం-ఆది.

నాగ—సుందరినివిడిచిచననా-తరమ-భరమా
నారి-గోరి-మేరమీరి-చేరికేరి-క్రూరుఁడౌ
మారుశరంబులఁబూరికి-సారెకుబడలితినిఁక. ॥౧॥

18. రాగం-సావేరి. తాళం-రూపకం.

సోమ—మనగలనే-అహో-ఓ
వనితామణినిన్ను-జూడక॥ (పల్ల)
వనరాశిని విధిదూపుచు-నను నెంచుచు నేమైతివో
ఘనవేణీ-సుమపాణీ-కలవాణీ-సునితంబనిరమణీమణి. ॥౧॥

19. రాగం-శంకరాభరణం. తాళం-రూపకం,

చతుర—సారమైగంభీరమాయెగా-నీదారిఁజూడఁగ
భూరిరాజ్యము-తోరహించిన-నారీమణిని-గోరవైతివి. ॥౧॥
ధారుణీశకుమార నీసము-దారవంశమును-ఈదారిసారెకు-
దారహించదె-కోరిమెచ్చితి-ధీరచరిత. ॥౧॥

20. రాగం-కానడ. తాళం-ఆది.

నీల—రాకేందు వదనా-రమణీ-తగునే
నాకీ-వరుస-నళిన-నయనా॥ (పల్ల)
ఈ-లాగునన్నుఁగోరనీకు బాగుగాదబలా
రాగం బోకచే-రసమా-యశమా.

21. రాగం-ఆనందభైరవి. తాళం-ఆది.

కళా—వర-దినాధిపాంచిత-భావా-నా
మనోజదయగనలేవా॥ (పల్ల)

కాంతా-ఏటికినింత-తీరనివంత-మదగదునాకీబలు
వంత-యెంతయుచింతించితి-సంతాపము-వింతాయెను॥

22. రాగం-ఖమాజు. తాళం-ఆది.

నీల——మానినీమణీ-మానవేలయింత-కానక పలికెదు
పూనియీవిచారమేల-పొగులగ - సుఖమును - గలుగదు-
తగదిక॥ (పల్ల)

కళా——ప్రాణనాయకా-దీనరీతిగలుగ-నేనిక బ్రదుకను
మానవేశనిన్ను గాక-మనసునునెపుడును గనఁగదయితగుల.

నీల—— బాలా-తగదీ-పగిది-కడు
బేలవై తిచాఁదుఃఖ-లీలలబడియెదు. ॥౧॥

కళా——నాథా-చనవీపలుకుల్-కడు
బాధలేలకల్గుకార్య-సాధకమగుగద. ॥౧॥

23 రాగం. తాళం.

కళా——నా-ప్రాణనాథాయీవే
నాకా-లింగనంబు॥ (పల్ల)
పాలింతువేని నాయాశ
లాలించినన్ను ప్రాణేశ
లోకానీ-కౌగలియీవే.

24. రాగం-బ్యాగు. తాళం-ఆది.

నీలా——భళీకళావతి-భళీరెనీవునాప్రాణపద మోయాలివేణీ॥ (పల్ల)
సతీమణి నాకును-స-ద్ధితంబుచేకూర్చితి
నుతింపఁగారాదె నీదుచరిత-యో
పతివ్రతామణి-రావే-యీవే-లేవే-కౌగిలి. ॥౧॥

25. రాగం-ఖమాజు. తాళం-ఆది,

జగ—నేడేకలుగదె-యీడులేనిసుఖము॥ (పల్ల)

వాడవాడచుట్టి-చుట్టినచ్చివేసరితి.

జూడఁగాబోలునీ-చేడెయెముక్తావళీ॥ (అను)

కడకీచోటను-పొడగానఁగనయ్యో

బడలిని నింకనా-భాగ్యమెట్లున్నదో.

26. రాగం-పీలు. తాళం-ఆట.

నీల—సన్నుతించెద-వైద్యచంద్రమా-విన్నపంబుచేకొని

యున్నదేయేమైననాశ-యున్నమాటచెప్పవే॥ (పల్ల)

అర్భకుండనంచు-చూడకు మాతురంబు చూడకు

దుర్భరంబై తోచెనాకా-నిర్భవించెశోకము. ॥౧॥

27. రాగం-కానడ. తాళం-ఆట.

బోయ—మోసమాయె-నాయాసమాయె

వాసిఁజెందిన-పరువంబుపోయె॥ (పల్ల)

దానిమాటలనమ్మి-లేనియాసలజెంది

యానందము భాగ్య-మటుగోలుపోతి. ॥౧॥

28. రాగం-అఠాణ. తాళం-రూపకం.

బోయు—పడిపొమ్ము నీవుపాపీ-యిట్లనె

జడుఁడైన-నీకు నైకదా-యడలించెనన్ను ముక్తావళి॥ (పల్ల)

ఇఁకమోదమాయెనాకు - సకలంబు సాధకంబుగా బ్రకటించు

వాడవెంటనే-శుకవాణినన్నుఁజేపట్టదె. ॥౧॥

29. రాగం-ఖమాజు. తాళం-ఆది.

విలా—నారీ-కోరి-యీరీతిఁజేసితే

ఓ-వైతే-నాపాలికి మరణమైనరాదాయె॥ (పల్ల)

వైరులకై ననువ-లపదీదుఃఖము

క్రూరకర్మ రాలినయ్యో-జేరికోరిపాపైతి. ॥౧॥

30. రాగం-కమాజ. తాళం-ఆది.

విలా——మన-సాతలఁబకు-నారులకూరిమి-మనసాతలమకుకొనసాగనిదది
వననిధిమునిఁగి-దరిజేరఁగజాలవు॥ (పల్ల)
స్నేహముగలుగదు-నిలుకడవెలయదు
మోహమనఁగనున్న-ముద్దులుమిన్న
ద్రోహఁపుచింతయె-శోచునుమదినిండ
దేహమువడిఁదెగ-దీసెదుబాసలు. ॥౧॥

31. రాగం-నీలాంబరి. తాళం-రూపకం.

నీల——ఏమిపాపకార్యమాయెభామా ॥ (పల్ల)
ప్రేమజూడనేటికింక-కోమలాంగికామినీయిదేమి ॥ (అను)
చింతయేటికింకనన్ను-నంతమొందజేయరాదె
నన్నింతగా-ననంతమై-నవంతపాలు
పరపితి సుందరి నెలకొని. ॥౧॥

32. రాగం-శహాన. తాళం-రూపకం.

కళా——ఈ మాటలెల్లనాథనీ-వేమంచునాడితి
నామీదగోపమూనఁగా-నేమంటివల్లభా॥ (పల్ల)
ప్రాణేశయీమనోవ్యథ-బూనఁగనేటికి
మానవె ఘోరకార్యము-నేనిన్నువేఁడద. ॥౧॥

33. రాగం-భ్యాగ్. రూపకము.

విలా——రాకుమారపోలదిట్లు-వ్యాకులింపఁగా
శోకవారాసి-మునిగివీకమానఁగా.
ఎన్నినాళ్ళుదుఃఖపడిన-నెంచిచూడుమా
నన్నుతాంగినీకుజిక్కి-నున్న దేభువి.

34. రాగం-బిలహరి. రూపకం.

విలా——ఏమికారణమో-నామనంబున-దెలియదుగద-ఇది ॥ (పల్ల)
భామామణి (ని)-నామంబనియె-సోమసేఖరుఁడనే.

ఈ కుమారునిబోలఁజూడఁగ నాకువింతగుబోలఁదోఁచెను
ఏకైవడియో-యీకాతరము-చీకాకుఁజెందెను. ॥౧॥

35. రాగం-నాదనామక్రియ. తాళం-రూపకం.

నీల—ఇదిఫలమాయె. దైవమా-మహోపాయం బయోగలిగె.
విరోధంబీ-గతింజేసి-నిరాశయీ-పరిపాటికరాళంబై-నపాటిడి
నించిరాయిడిజేసితేనేడు.

36. రాగం-పీలు. తాళం-ఆట.

విలా—బాలమననున-సంతోషమాయె.
నీలీలవాసన-నేనెందుజూడ ॥ (పల్ల)
అమమాయిదేవదార్థమెులేకయమృతమెు
తమకించెమకిదీని-దమినింతతినఁగ.

37. రాగంపీలు. తాళం-ఆది.

నీల—ఇటు-కరాళగతిబోయెదవే-యీ-ధరేశనాథ ॥ (పల్ల)
మానసీకై-నేనిలఁబ్రదికితి
ప్రాణేశనన్నుబాసెదవే-యభిమానమునూని. ॥౧॥

38. రాగం-మోహన. తాళం-ఆది.

జగ—కనలేవేకామినీ-కాంచితి సాహసకార్యములెల్ల॥ (పల్ల)
ఈవిధమంతయు-నేవెలిఁబెట్టిన
నీవగయేమగునోవనితా. ॥౧॥

39. రాగం-పీలు. తాళం-ఆది.

[illegible]లేధనేమీ-వెంటనే-యిదె॥ (పల్ల)
కడు[illegible]నినేలపై-పడియెనునావిభుఁ
డు డుగకయీతని-గడసారిబోడగని. ॥౧॥

40. రాగం-కేదార. తాళం-రూపకం.

సోమ—నను-రమ్మనవే-వర-సమ్మోదముచేకొమ్మని
నెమ్మిన్నారి దయఁగనవే-
ఘనసమ్మదమ్మునెమ్మనమ్ము-గ్రమ్మఁగా (పల్ల)

మానినీ-నావగ-మానిచి-నీదయ (వేగ)
బూనినసంతోషముగాఁ బ్రాణములనుమానెద. ||౧||

41. రాగం-భ్యాగు, తాళ-ంఆది.

చతుర—అమ్మరోనా-కిమ్మాట-నెమ్మిఁజెప్పలేవైతి.
ఇమ్మేన బ్రాణంబుల-నేనెమ్మాడ్కి- ధరియించెద
నోకొమ్మ నేడు. (పల్ల)
ముందొక్క నాథైననే-బలు-చందమువివరించితే మందొల్ల
నన్నినీమాటనేనరసితి - మందభాగ్యుఁడనే- నెందుబోదుసుం
దరాంగి. ||౧||

42. రాగం-పీలు. తాళం-రూపకం.

సోమ—కలదే-మఱివే-ఱిలఁగా-రణము
తొలిజన్మము నందలిపాపముగా-హా-హా. (పల్ల)
అదిరా-గదిరేకా-దుదకీ-గతిగా
నిద్రప్రా ప్తిగదా-గదలం-బొడిచెకా-హా-హా.

మంగళము.

ఇంగ్లీషు నోటు.

అందంబొ-శుభనిచయుం
బిందీవర-నయనుఁడుతా
వందారుల్-మోదముగన
వరదయచే నొసగకా ||
డెందంబుల్-ధృఢమగుబల్
చందంబుకా-బదిలముగా
జెందించి-శ్రీనాథుకా
వందించి-సేవించి
బృందారక-నుతునకునత
మందారున-కఘుహారునకు
నెందుకా-గజవరదునకుకా
హితగతి-మంగళమనరె || ||అంద||

ముక్తావళినాటకము సంపూర్ణము.